Csicsó öröksége

—

Tárgyi és szellemi örökségünk

Csicsói történetek 2.

Csicsó öröksége

—

Tárgyi és szellemi örökségünk

Csillag alatt van egy ház,
Isten lakik benne.
Odajárunk imádkozni,
Istenünkhöz fohászkodni.

Csillagok csillaga,
Ragyogj utunkra,
Hogy oda visszatérjünk,
Ahonnan elindultunk valaha!

Mészáros István (1940) Csicsó, Alsó falu

Csicsó öröksége – Tárgyi és szellemi örökségünk
Csicsói történetek 2.
ISBN 978 – 80 – 972412 – 1 – 6
Copyright © Csicsó P.T., 2016.
www.csicso.eu
Javított változat, 2018

Szerkesztette: RNDr. Nagy Amália
Grafikai szerkesztő, tördelő: Bödők Donát

Készült
a Magyar Kormány
támogatásával

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

A Csicsó Polgári Társulás *Csicsói történetek* címen sorozatot indított falunk történelméről, hagyományairól, elődeinkre emlékezve, nekik tisztelegve.

Az olvasó a második részt tartja kezében: *Csicsó öröksége – Tárgyi és szellemi örökségünk*, amelynek kiadását a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta.

Köszönetünket fejezzük ki a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt-nek.

A jövőben szeretnénk kiadni ennek a könyvnek a folytatását a *Csicsói történetek* sorozatban, rólunk, csicsóiakról: a ma élőkről és elődeinkről.

Tartalom

Csicsó község jelképei 6
Csicsó helynevei leírásokkal 11
Csicsó – a falu 12
Felső falu 12
Alsó falu 18
Péró 20
Újcsicsó 20
Tontul 21
Csicsó határa 22
Szakajtás – Csicsói dunai holtág – Lion-tó 26
A csicsói temető 28
Emlékhelyek 38
Csicsói tájház 38
Falusi képtár 39
Tanítók fája és Gáspár Sámuel-emlékszoba 40
Szoborparkok 41
Hét Vezér-szoborpark 41
„Magyarnak maradni" emlékpark 44
Atilla-szoborpark 46
Emlékpark és Fő tér 48
További szobrok és emlékművek a faluban 51
További szobrok és emlékművek a falun kívül 53
A római katolikus templom szobrai és emléktáblái 55

Az önkéntestűzoltó-mozgalom Csicsón 58
A Csicsói Önkéntes Tűzoltó Testület történetéből 58
Emlékezés az önkéntes tűzoltókra –1943–44 65
Emlékezés az önkéntes tűzoltókra –1956 utáni idők 68
Mezőgazdasági munkák 70
Aratás 70
Dohányfeldolgozás 72
Egyéb munkák 74
A csicsói halászat története 76
Kenderfeldolgozás, kézimunkázás, öltözködés 84
Étkezés 90
Étkezés, főzés, népi ételek 90
Tájegységünk jellegzetes halételeinek készítése 102
Disznóölés 104
Csicsón gyűjtött népdalok 108
Játékok 114
Mondások, mondókák, versikék 119
Rokoni megnevezések, megszólítások Csicsón 130
Tájszavak gyűjteménye 134
Gyermekek írták 147
Egy év nagymamám falujában 147
A csicsói temető 151
Csicsó 156
Galéria 157
Köszönetnyilvánítás 198
Felhasznált irodalom 200

Csicsó község jelképei

Helye: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
2016. július 5.

A címer, a pecsét és a zászló alkotja a község három alapjelképét. Kialakításukra egyedi heraldikai (címertan), vexillológiai (zászlótan) és szigilográfiai (pecséttan) törvények, szabályok és szokások vonatkoznak. Csicsó jelképeit PhDr. Vrtel Ladislav akadémikus dolgozta fel – ERB OBCE ČÍČOV (Heraldická štúdia), Bratislava, február 2008 – Csicsó címere című heraldikai tanulmányában. Ez a szlovákul írt tanulmány szolgál alapjául ennek a leírásnak.

Községünknek 2008-ban a Heraldikai Bizottság ezeket a jelképeket javasolta és fogadta el, és 2008. március 26-án regisztrálták őket:

A címer általában pajzson viselt, meghatározott szabályok szerint megszerkesztett, színes jelvény, melyet egy család, intézmény vagy testület a saját maga azonosítására örökletes, állandó jelleggel használ.

Csicsó község történelmi szimbólumát állítólag (szlovák heraldikai kutatások szerint) az 1773-ból származó pecsétlenyomat alapján ismerjük, amelyen CSICSO.FALUNAK.PECSETI körfelirat olvasható. Az egyes szavakat kis rózsaszerű virágok választják el. A pecsétmező közepén gabonakéve, a két oldalán ekevas és csoroszlya látható (A csoroszlya vagy kés, hosszúvas, az ekevas elé függőlegesen szerelt, cserélhető acél vágóél. Feladata, hogy a fordítás előtt élével a talajt a

barázda teljes mélységében felhasítsa, ezáltal a szántáshoz szükséges vonóerőigényt csökkentse, az ekét vezesse, egyenesben tartását és irányítását megkönnyítse – Wikipédia). Ezek a szimbólumok a település mezőgazdasági jellegét tükrözik. Az ekevas gyakori, nagyon szép jelkép címerjelkép. A Bibliában Ésaiás/Izajás könyvében olvashatunk az Úr eljöveteléről, és ebben az ekevasról mint a béke örök jelképéről: „4Ő tart majd ítéletet a nemzetek között, és igazságot szolgáltat számtalan népnek. Ők meg ekevassá kovácsolják kardjukat, és lándzsájukat szőlőmetsző késsé. Nemzet nem emel kardot nemzet ellen, és nem tanul többé hadviselést. 5Jákob háza, gyertek, járjunk az Úr világosságában!" (Iz. 2, 4–5, Szent István Társulati Biblia, 2013-as kiadás). (Egy másik pecsétnyomat hasonló szimbólumokat tartalmaz „CSICZO" körfelirattal.)

Csicsó címerének megalkotásakor, mivel az ekevas gyakori szimbólum, fontos szerepet kaptak a virágok. Ezekkel a kis virágokkal címerünk egyedivé vált. (Némely kutató szerint a Csicsó név török, a csicsak-çiçek, virág jelentésű szóból ered (Wikipédia). Ezt az elméletet az is alátámaszthatja, hogy Komárom környékére Árpád fejedelem korában kabar törzsek telepedtek le. A kabarok, török elnevezés, a kaukázusi kazároktól szakadtak el, és csatlakoztak a magyar törzsekhez, ahogy török eredetű törzsek is – Dr. Henkey Gyula (1920–2010) professzor, antropológus etnikai, embertani vizsgálatait 1956-tól végezte a Kárpát-medencében. 1994-ben az akkori csicsói polgármester, Magyarics Vince kérésére felmérte Csicsó és a környező falvak népét. Vizsgálatainak eredményében olvashatjuk – Nagy Amália.)

Tehát a címer leírása: alul kerekített piros pajzson, fent közepén arany gabonakéve, lejjebb két oldalán ezüst csoroszlyával és

ekevassal körbevéve. Az ekevason és csoroszlyán egy-egy arany közepű, piros szirmú és zöld kelyhű rózsa látható. Alattuk középen arany közepű, ezüst szirmú és zöld kelyhű rózsa van. Az aranyat sárgával, az ezüstöt fehérrel válthatjuk fel.

A pecsét (latinul signum, sigillum) voltaképpen egy bevésett jelnek, képnek, névnek stb. lenyomata, mely eredetileg arra szolgált, hogy egy oklevél bizonyító erőt, hitelességet nyerjen.

Csicsó község pecsétje kerek, középen a község címerpajzsa látható, körirata pedig csak szlovák nyelven van: OBEC ČÍČOV (vagyis CSICSÓ KÖZSÉG). Ez olvasható felül, alul négy-négy ötágú csillag között az egyes számjegy olvasható, az első számú pecsétnél. Ez a javasolt forma. A használatban levő pecséteknél három-három ötágú csillag van, középen pedig a pecsét példányszáma. A pecsét átmérője 35 mm, és ez összhangban van a pecsétek és községi jelképek használatára vonatkozó helyi szokásokkal és előírásokkal. Ezenkívül van a községnek kétnyelvű pecsétje, szlovák és magyar felirattal, rajta a csillagokat és a számot a magyar felirat váltja fel: CSICSÓ KÖZSÉG.

A zászlórúdra rögzített, meghatározott színezésű, illetve mintájú vászondarab, mely árbocon (keresztrudas zászló) vagy rúdon leng, a rúdra van rögzítve. A lobogó viszont nincs mereven rögzítve, csak a sarkainál van kikötve. A zászlót közvetlenül a zászlórúdra erősítik, ellenben a lobogó nem kap merev rögzítést, hanem zsineggel vagy kötéllel vonják fel a zászlórúd végéig, majd használat után leeresztik. A zászló alakja általában téglalap, de előfordulnak más formák is. Eredeti rendeltetése katonai volt, a csapatok azonosítására és vezénylésére használták, és különböző területeken ma is használnak zászlókat jeladásra (hajózás, vasút stb.).

A következő leírásnál a szlovák meghatározás szerint különbséget teszünk zászló és lobogó között annyiban is, hogy a vlajka szlovák szót lobogónak fordítjuk. A „vlajka” meghatározás azonban nemcsak lobogót jelent, hanem pontos szabályoknak megfelelő egyedi jelképet. A „zástava” meghatározást pedig zászlónak nevezzük. Ilyen megkülönböztetés a magyarban nincs. Ott csak a fent leírt különbséget jelölik ezek a fogalmak.

Csicsó falu lobogója 7 részre van felosztva színek szerint a következőképp: piros 2/9-ed, zöld 1/9-ed, fehér 1/9-ed, sárga 1/9-ed, fehér 1/9-ed, zöld 1/9-ed és végül megint piros 2/9-ed. A lobogó alakja téglalap, aránya 2:3. Három csücsökben végződik, vagyis két bevágással. Az első és harmadik rész piros színű, a középső zöld, fehér, sárga, fehér, zöld sávos.

A község zászlója hasonló a lobogóhoz, de a mérete nincs szabályozva. Van rövid zászló, ennek a hosszabbik oldala van a rúdra erősítve, és van a függő zászló, az pedig a rövidebbik oldalán van erősítve a rúdhoz és lefelé lóg. A címeres zászló nagyjából négyzet alakú, méretaránya a címer méretarányainak felel meg, és a címer kitölti az egész zászlót. Ezeken kívül van még a nagy, függő, kombinált zászló. Felső részén a címer van, alsó részét pedig a falu sávos zászlója alkotja.

Csicsó község polgármesteri lobogója a község többi jelképe között különleges helyet foglal el. A polgármester lobogója hivatalának egyik jelvénye. A címeres zászlóhoz hasonlít, azonban a község színeire színezett szegéllyel egészül ki. Abban is különbözik, hogy a

címeres zászló számos példányban készülhet, a polgármesteri lobogóból viszont rendszerint csak egy van, valamint jobb minőségű technikával készül.

Ezek a zászlók, az állami zászlóval és az EU-s zászlóval alkotják falunk zászlódíszét.

Az 1990-es évektől 2008-ig községünk más címert használt, de azt a Heraldikai Bizottság nem fogadta el. Ez a címer van vésve a „Magyarnak maradni" emlékmű kőtáblájára. Ennek a címernek a leírását is közöljük:

Hasított pajzs. A jobb oldali kék mezőben ezüst vagy fehér daru áll, követ tartva felemelt lábával a pajzsláb zöld hármas halmán. A baloldali vörös mezőben egyfarkú arany vagy sárga oroszlán szintén a zöld hármas halmon állva, jobbjával a pajzsfőn levő ezüst-fehér liliomra mutat. Mindkét címerállat szerepel nemcsak a csicsói, de nagyon sok csallóközi családnak is a címerében. A követ tartó daru a Csicsó község határában levő természetvédelmi területre utal. Pecsét is tartozott hozzá.

Csicsó helynevei leírásokkal

Hely: Csicsó község és határa, Szlovákia – Csallóköz
Adatközlők: Nagy Imréné Bödők Terézia (1924–2013)
Nagy Károly (1924–2000)
Nagy László (1921–2008)
Nagy Elek (1920–2007)
Gyűjtötte: Nagy Amália
Gyűjtés ideje: 2006. május – 2016. március

Részletesebb leírás a helyekről, lakosairól, ezekhez fűződő rövid történetek ezen a weboldalon találhatók:
http://csicso-nagy.uw.hu/fo-o-Csicso-NAGY-A/07-helynevek.htm

Ez a felsorolás nem lehet teljes, a helymeghatározás sem pontos. Hiszen a táj megváltozott. A tavakat, örvényeket betemették, a kanálisokat szintén, vagy kiszáradtak, esetleg más mederben folynak. Az erdőket, zsombékosokat, nádasokat, kaszálókat, réteket megszüntették. Helyettük nagy szántóföldek vannak. Ahogy a kis dűlők, darabka földek, egy-egy jellegzetes fa környéke eltűntek, nevük is feledésbe merült. Ezért tartottam fontosnak összegyűjteni őket, amíg még lehet.

Csicsó – a falu – a legidősebb részektől a legújabbig

Csicsó, a Komáromi járás egyik legnépesebb települése a legrégebbiek közé tartozik. Már 1172-ben a pannonhalmi apátság levéltárában őrzött oklevélben említik Sysou alakban. A Duna menti síkságon, Csallóköz alsó részében, a folyótól 1,5 km-re terül el. Közigazgatási területe 29,5 km², tengerszint feletti magassága 113 m, lakosainak száma a 2011-es népszámlálás szerint 1292 fő.

Valamikor két Csicsó is volt itt, Alsó és Felső Csicsó. Ezért hívják a falu két legrégibb részét Alsó és Felső falunak.

Felső falu

Füss felől a **belső, nagy kanális**on átvezető **füssi híd**on és a **kastélyhíd**on, a másik kanálison áthaladva, az **Országút**on (ma Fő utca) jutunk be Felső faluba. Itt kezdődött a falu a „**piros ház**zal" (nincs meg, id. Belák Vilmos háza áll a helyén). Az Országút a Duna felé az **Erecsi út**ban folytatódik. Erre haladva volt a **község egyik kút**ja (a meglevő díszkúttal szemben), Lusztig Móric háza mellett (a felújított mai posta). Itt áll még romjaiban egy épület, mely pékség volt, utána pedig tejcsarnok. Mindkettőt a földműves szövetkezet működtette. Az Atilla-szoborpark helyén nagyon sok kis ház állt – **pinceház, pásztorház** – sőt még a **községi méntelep** is itt volt. Az Országút egyik ága pedig elkanyarodik a **Megyeri út**ra, és a gróf intéző-

jének, bérlőjének kúriáját (orvosi rendelő és lakás) elhagyva, áthaladva a **Csörgéd-patak**on és a **Remész** mellett, az ún. **Vöröskörészt** mellett (út menti kereszt, fáját mindig vörösre festik) kivezet a faluból Kulcsod és Nagymegyer felé. Még a Csörgéd-patakon innen, balról terül el a földműves szövetkezet régi és új telepe. Mindkettőben szépen megépített magtárak, istállók, műhelyek, porta „mázsálóval" találhatók. A régi teleppel szemben az út másik oldalán épült az emeletes irodaház. Ekkor felújították mellette a grófi birtokról megmaradt tekintélyes, szintén emeletes magtárat. A szövetkezet tönkrement, az épületek elhagyatottan állnak, gyors romlásnak indultak.

A **Felső utca** és az Országút sarkát lakójáról, Domonkos Gergelyről **Gergő sarká**nak nevezték.

Kastély: A Felső utcát mintegy megkoronázza a kastély – *a reneszánsz kastély alapjait 1630 táján rakta le Zichy Pál és 1659-ben fejezte be I. Zichy István*. A kastély és a kastély körüli park a falu dísze. A kastély előtti **kastélytó**ból vezet a **Csörgéd-patak** a **Sóhajok hídjá**val és a **Zengő híd**dal. A parkban három mesterséges domb van: **Rózsadomb** – ünnepségek színhelye, **Mennyország**, **Pokol**. A **remészi erdő** szélén vezetett a **Grófi út** gesztenyefasorral. Az iskola helyén, az ún. **belső major**ban a gróf lóistállója állt, nagyúri, tornyos **lovardával,** melyet az 1950-es évektől az új telep létrehozásáig a földműves szövetkezet használt. A kastély 1950-től 1979-ig alapiskolaként szolgált. A felső tagozatos diákok jártak ide. Tornatermet építettek hozzá. Az istállók és a lovarda helyén épült az új alapiskola komplexuma (tanítólakások, tornaterem), 1982-ben adták át, és 1983. január 1-én vették birtokukba a diákok. Jóval később az óvodát is ideköltöztették. 2013-ban felújították.

Az iskolával szemben ma a Fő tér és a Jednota üzletközpont felújított épülete található.

A Felső utcában volt **Weiszberger nagykocsmája** (ma is megvan). A kocsmával szemben Fleischmann Adolf mészárszéket működtetett. Az első Csehszlovák köztársaság idején építették a jellegzetes **Batya-**cipőkereskedés épületét, eredetileg ez is emeletes volt, mint más falukban.

A kultúrház helyén **katolikus fiúiskola** volt – *az 1750-ben épült vályogházat 1844-ben Zichy István gróf égetett téglából átépíttette* – a **kántortanító lakásával**, ebben az egyházi iskolák megszüntetése után könyvtárat és borbélyműhelyt alakítottak ki. Az új kultúrház az 1970-es években épült. Először a földszintes része (a nagyterem a színpaddal és öltözőkkel). Később épült hozzá a kétemeletes rész (előcsarnok, ruhatár a földszinten, könyvtár az első emeleten, iroda és gyűlésterem a második emeleten). 2012-ben felújították.

Az Alsó és Felső falut kötötte össze a **Közép utca** (1869-es leírás szerint a két templom közti rész és talán a mai Duna utca).

Római katolikus templom: *Valamikor csak egyetlen templom, református templom volt bent a faluban, körülötte pedig temető. 1673-ban az ellenreformáció idején a Zichy család, Csicsó földesurai leromboltatták a templomot és helyébe római katolikus templomot építtettek. (Mai, klasszicista stílusú formája a 18. században alakult ki, a homlokzatba tornyot építettek.) A körötte levő temetőt is felszámolták. Csicsón a szent búcsú augusztus 15-én van, mivel a Szűz Mária Mennybevétele római katolikus templomot Nagyboldogasszonynak szentelték fel. Az első világháború idején két nagyharangját elvitték, csak a kisharang maradt. Közadakozásból*

később pótolták az egyik nagyharangot. Tornyán toronyóra mutatja az időt, üti az órákat. 2000-ben Kálnoky Alojz, Kálnoky Sándornak, a csicsói egyházközség volt kegyurának fiatalabbik fia az egykori Zichy kastéllyal együtt visszanyerte a család birtokait is. Kálnoky Alojz kegyúrhoz méltóan először a római katolikus templomot újíttatta fel, majd utána a kastélyt. Mellette volt a plébánia épülete, azt 2008–2009-ben bontották le. Mögötte istállók voltak, a szocializmus idején az 1950-es évek elején a szövetkezet traktorállomása, majd pedig a **„podnyík"**, ebben drótot szőttek, de volt asztalosműhelye is.

Szemben, a kanális partján, ahol most a **Kishíd**ra térünk, a másik községi kút mellett állt az első tűzoltószertár.

Zárda: A falu egyik legszebb épülete a zárda – *1889-ben Kálnoky Adél grófnő építtette a Nepomuki Szent János nevét viselő kolostort, leányiskolát és óvodát (előkertjében az ő kőszobra áll), és Szent Vince rendi kedves nővéreket hívott belé (kalapos nővérek, jellegzetes fehér kalapjuk után).* A zárda 1950-től az új iskola felépítéséig az alapiskola 1. és 2. osztályának, valamint az óvodának adott otthont. Az épület oromzatán emléktábla van, rajta mára olvashatatlan írás tudatja az iskola felépítésének és felszentelésének dátumát: 1890. augusztus 17.

A **Ráb köz**től – *Raáb család* – (ma Öreg utca) lefelé a **Zárda** mellett az **Öreg-tó**ig terült el a **Kutyaszorító** és **lapos**. Ez vizenyős terület volt, közepén kis ösvénnyel, mely átvezetett a laposon. A laposban, a Felső utca szélén épült a ma álló tűzoltószertár, a harmadik.

A mai tűzoltószertár helyén volt a **községháza, kis könyvtárral** – *Darányi Ignác földművelésügyi miniszter ajándéka a falunak az 1899-es árvíz után* –, a HANZA-HANGYA hitel- (*1917-től*) és fogyasztási (*1932-től*) szövetkezet épülete (nemzetközi és magyar rövidítése). Később bolt lett belőle, „Pista boltja", a mellette levő házból, a jegyzőéből pedig Keserű Béla bácsi mozija. A mozi mögött, a zárda falához ragasztva tűzoltószertár volt, ez volt a második. Ezekkel szemben volt az **Öreg-tó,** azt betemették. A mai tűzoltószertár tornyos, az 1970-es évek legelején épült, 2015–16-ban felújították.

A sarki épület volt raktár, református iskola, a HANZA-HANGYA fogyasztási szövetkezet boltja – a *Lukovics-bolt* – nyilvános férfi és női illemhellyel (budival). Majd lakóház lett. Ma az újjáépített házban kis üzlet és kocsma van, nyilvános WC-vel.

A **református iskola** – a mai napig annak nevezzük, noha már nem iskola – a református templom mellett épült, 1929-ben adták át. Az épület 1950-től az új iskola felépítéséig az alapiskola 3., 4. és 5. osztályának adott otthont. 1990 után az egyház visszakapta. Egyházi és kulturális eseményeket tartanak benne.

A **Gurdony**on (ma Duna utca) volt a legrégebbi református iskola, amelyről még vannak emlékeink (a Veselovsky-ház helyén; a gurdony tájszó: mezei acat, mácsonya, gyomnövény). Az utcában volt még kocsma jégveremmel – Fleischmann, később Rehoreg János hentesüzlete, szemben pedig Várady József hentesüzlete, valamint egy kovácsműhely helyén működő pékség. Ez az utca a községháza utcája. Az épület az 1950-es években épült, házasságkötő termet is építettek hozzá. 2011-ben felújították.

Az **Árokhát** a református templom mellett, a temetővel kezdődik.

Temető: *az 1673-ban megszüntetett temető helyébe a katolikusok új helyet jelöltek ki maguknak, ez a ma is meglevő köztemető. Reformátusok ide nem temetkezhettek. Ők a Hami út menti dombokra temetkeztek, egészen a türelmi rendelet (II. József, 1781. okt. 25.) érvényesüléséig, 1784-ig. A temető három részből áll: református, katolikus és zsidó temetőből. A temető közepén áll az 1977-ben átadott és 2006-ban felújított ravatalozó. Az első és második világháború áldozatainak emlékére 1993-ban a ravatalozó mellett Csicsó község felállított egy emlékművet, a falu minden háborús áldozatának nevével. Az emlékmű falán levő, a Madonnát ábrázoló bronz dombormű Nagy János ismert felvidéki szobrász alkotása. Előtte díszkút áll, négy öntöttvas főnixmadárral a káváján, fölötte meghagyták a kútágast a kútgémmel. Fő útja végén áll a temető központi keresztje az öntöttvas testtel, ezt 1979-ben a katolikus hívek újították fel.*

A temető utcájában a református iskola végében volt a tanító lakása (aztán borbélyműhely volt itt az épület lebontásáig), a temetővel szemben pedig **szegényház** volt. Az utca végére pedig a mostanit megelőző postát költöztették. Az utcát árok szegélyezte. Árokhát mögött, a **Taliga út** mentén is házak álltak. Innen indult az Erecsen áthaladó **Malomút**, amely kivezetett a dunai vízimalmokhoz és hajómalmokhoz.

Alsó falu

Ez a rész a csicsói nemesi családok – **Nemességi tagpart** – és önálló gazdák lakhelye volt, Felső falut pedig inkább a grófi család birtokolta. Meghatározó utcája az **Alsó utca**. Ebben az utcában volt az első posta és az első pékség – ez a nemesócsai pék tulajdona, majd Horváth Jenőé, utána pedig Várady Alajosé volt. De volt az utcában bolt – Spielmann-, Elekes-, Andris-bolt, – kocsma és mészárszék (Fél Móricé majd Gaál Andrásé), valamint kovácsműhely is. Az utcában két szép kúria áll. Az újabbikat az 1930-as években építette Kúr Géza református lelkész édesanyjának és nővérének. A régebbi kúriát Décsi János jegyző a HANZA-HANGYA Fogyasztási Szövetkezet alapítója, földbirtokos építette az 1910-es évek elején. Másik utcája a **Kertalja** (Kertész utca), a református templommal kezdődik.

Református templom: *Rögtön II. József türelmi rendelete után, 1784. július 29-én kijelölte gróf Zichy István földesúr a templom építésére a református híveknek adományozott helyet hivatalos személyek jelenlétében, mely adományáról donációs levelet is adott a gróf ugyanazon év november 26-án. Még az 1785. esztendőben elkezdődött a templom építése, de az anyagiak hiánya miatt csak az 1788. esztendőben készülhetett el, egyelőre torony nélkül, és rendeltetésének azon év november 2. napján ünnepélyes fölszentelés keretében adták át. Még a templom elkészülte előtt, az 1787. esztendőben (július 18-án) beszereztek egy harangot, a parókia előtt fölállított haranglábra szerelték föl, és csak 1797. év szeptember 24-én helyezték a toronyba, mely csak az előző évben épült fel. Az első világháború idején két nagyharangját elvitték, csak a kisharang maradt.*

Közadakozásból később pótolták mindkét nagyharangját. A toronyban most három harang lakik: kis-, közép- és nagyharang. A templomban a szószék előtt áll az úrasztala, mely vörös márványból készült, tábláján felirat: A CSICSOI HELV. HITV. HIVEK ADAKOZÁSÁBOL KÉSZÜLT. 1873. A szószékkel szemben levő falon az első világháború áldozatainak vörös márványból készített emléktáblát helyeztek el. A karzaton egybillentyűsoros, sípos orgona van. A templomot a hívek többször felújították, utoljára a 2010-es években. 2015-ben a templomtorony új, vörösréz borítást kapott.

Az utca a református lelkészi parókiával folytatódik. Az épületegyütteshez tartozik a református iskola és hozzá tartozott a rég lebontott tanítólakás.

A másik oldal kissé lejjebb, a zsidó imaházzal és a mester házával kezdődött. Itt áll még a hengermalom – ma raktár, mely a Tárnok-család tulajdonában volt. Az utcát árok szegélyezte. A Kertalja Duna felőli oldalán volt a **Rakodó**. Ide hordták be aratás után a gabonát, itt csépelték ki. Innen vezet az út a **Vida-tóhoz**. Az Alsó utca és a Kertalja találkozásán volt a **Tó** – így hívták, így emlegetik ma is. Az Alsó utca itt kissé lejt, ezért **Mészáros Pálék (nem a bíróék) dombjá**nak is hívták. A Tó végén volt a harmadik községi kút, környéke kacsabálok, ringlispíl helyszíne. Itt van egy másik tó, a **Cigány-tó,** körülötte **Cigánysor**, ma kis halastó.

Péró

Az Alsó falut Pérótól erdőség választotta el – **Nemességi tagpart.** Az elején a **Békás-tó**nál, a Csonka ház sarkánál (már csak a kanyar maradt) volt a községi vágóhíd és a dögtemető. Része a **Téglaház**. Itt vetették vályogból a téglát, néha égették is. Itt található a **Pőzsi-örvény** és az **Első Gyöpi-tó** (Kitty-tó). Itt őrizték a falu libáit, de errefelé őrizték a disznókat, a csürhét is.

Újcsicsó

Ahogy a neve is mondja, csak az 1920-as évek végén, az 1930-as években kezdtek ide építkezni az első utcájába (Petőfi utca). Többnyire hajósok, de legalábbis tehetősebb családok építettek ide téglából cserép- vagy palatetős, verandás házakat. Itt volt Fleischmannék gabonafelvásárlója. A **kaszárnya** szintén ekkor épült, 1926–27-ben a pénzügy- és határőrség számára (finánchház). A második világháború idején községháza is volt benne. 1942-ben építették a **Hami út** mentén az **ONCSA-házak**at (Országos Nép- és Családvédelmi Alap). Ekkor már kezdtek építkezni a **Ravaszlik** és **Erecs** felé. A **Ravaszlik utcát Piri utcának** is szokták emlegetni. Az 1965-ös árvíz után épültek a **panelházak** az **Erecsi út** mentén.

Tontul

Ma már inkább ezt a részt nevezik **új Csicsó**nak.

Neve jelentése: Tón–kanálison túl. A falu legújabb része. Ezen át jutunk be a faluba Komárom felől, a **Nagykanálisi** vagy más néven **Füssi híd**on át. Majd a **kastélytó**nál, a **kastélyhíd**on keresztül jutunk a Felsőfaluba. Valamikor itt kezdődött a falu a „**piros ház**zal". Tontul lapos, vizekkel sokszor elárasztott, erdős határ volt. A XX. században a grófi család kialakított egy Tontult átszelő, az **Országút**tól egészen a **Kiserdő**ig nyúló, platánfákkal szegélyezett sétálófasort, a **Spallér ut**at. Többnyire fiatal családok költöztek ide az 1950-es években, először inkább az **Országút** mentére (Fő utca). Ebben az időben nevezték kissé gúnyosan **Pelenka utcának**. Ekkor fúrták az **artézi kutat**. **Artézi kút kevés helyen van. Becsüljük meg!** Itt állt a **dohányszárító**, ma fémlerakat. Ekkor emelték a **kanális**on átvezető, Felső utcát a mai Jókai utcával összekötő gyalogos **Kishid**at, először csak fából. Ma már autóval is át lehet rajta hajtani. Ez a kanális a valamikori **Millér-ér** nyúlványa.

Az 1965-ös árvíz ezt a részt szinte teljesen romba döntötte. Mai formájában a nagy árvíz után épült ki.

A faluhoz tartozott még: Körösztmajor-Keresztmajor *– átadva 1875-ben. Itt Waldstein János gróf és felesége Kálnoky Adél grófnő egy kőkeresztet is emeltettek, amikor a majort és cselédjeik házát építtették. Innen ered a major neve. 2007-ben felújítva és felszentelve.* **Kécs** *– valamikori falu –*, **Tóth-ház Nagymegyer felé (az út mindkét oldalán), Lion-ház a Szakajtás mellett, erdészház Erecsen, gátőrház Pallag után, Cickeház Remésznél.**

Csicsó határa – északi, keleti, déli, nyugati, északnyugati irányban Kécstől Kécsig

A falu felett északra Kécstől Gellér felé haladva:

Odolló: Kécstől délre, Bödők Pál kútjával a szélén, délre Fenyves, Körösztmajor-Keresztmajor kőkereszttel, Patkó sziget, Kissziget, Bérittye-Bőrétje-Bérrétje(?) a nagyúttal, a végén hármas útelágazás: 1. Odolló felé a szederfákig (régen kavicsbánya), Nemes-tó, 2. nagy körtefához (több is volt errefelé), 3. Némőke-Nímőke felé.

Farkasföld, Mire-Millér (mély ér), Rákoca, Böllő, Böllőköz, Köles, Nímőke-Némőke, Nyárfahát – zsombékos, nádas helyek (nádvágás). Valamikor réti-nádi farkasok (toportyánférgek) tanyáztak bennük.

Tontul az országútig:

Kerekerdő, Spallér út, Káin sziget, Hosszútontúl a nagykanális után, Füss felé.

Alsó falutól keletre, Péró és Kolozsnémára vezető út felé:

Nemességi tagpart, uradalmi földek, Alsó Agarátszer, Cigánytó, Cigánysor, Kisföldek, Békás-tó, Kiserdő, Téglaház, Első Gyöpi-tó, domb a körtefával, Hosszigyöp, Pőzs – *pőzs: vastagabb vesszőből kötött nyaláb, ezzel verték körbe a vizek partját, ez volt a pőzsülís, mert főleg a futóhomok miatt veszélyes volt a megközelítése.* Kistöltés – *nyúlgát, a kanálist zsilip kötötte össze a Dunával* –, Kerek tó, Külső és Belső Pozsgai örvény a Duna töltésénél.

Alsó falutól délre az Erecsi úttól Kolozsnéma felé a nagytöltésen kívül és belül:

Búzáskapun felül, Búzásrév, Papok földje-kertje (füssi kat. e.), Búzáskapun alul, Malomradűlő (a temető mögött), Vida-tó, Kenderes domb (kenderáztatás és szárítás), Rakodó, Hosszúkláb és örvény (halászás), itt volt a bezdányi-breznányi lejáró, (ma hosszúklábi lejáró) az erdőkerülő házával. Bezdány kis falu volt, csárdával (füssi kat. e.) Hosszúfő, Depó kőházzal (füssi kat. e. gyümölcsöse), Karom domb, Pagony, Fertunka, Jegyzőtéglaház (téglavetés), Újörvény, Aranyvesszős (kosárfonáshoz vessző), Nagy Varjas, Varjas, Horgas, Papok rétje (füssi kat. e. csikóinak legelője), Felső Agarátszer, Búzáskapun keresztülvezető Első és Belső taligaút. Búzáskapu közepén kanális folyt, ezt az 1970-es években betemették. Újörvénytől indult és gégével vezették a Vida-tóba.

Kulcsodtól, Erecsig:

Csiliz-Csilez patak, Gözü erdő és legelő, Külső-Kűső-Kíső rét és erdő (kaszáló a töltés Duna felőli oldalán), Pallag-Parlag, Pénzes örvény, Paprét (birkalegelő), Ásás (a szivattyúnál), Körtéfasziget és örvény Szakajtásnál, Erecs, (eres-erekkel hálózott, valamikor falu volt) Erecsi tó, Farkastorok, Hatöles tó, Bíró-tó, Ravaszlik-Erecs, Vörösdomb, Szapárka.

Erecsen áthaladó Malomút vezetett ki a dunai vízimalmokhoz. *Ezen az úton hordták a gabonát a malmokhoz. A Dunán Külső réttől Hosszúklábig nagyon sok malom és hajómalom őrölt. A malmok úszó részét télre behúzták a parthoz. „András, hazalass!" – tél előtt, november 30. volt az utolsó napja a partra vontatásnak.*

A Duna ezen a részén–pl. az Apáti ág – sokfelé ágazik, apró szigeteket alkotva. Legjelentősebb és legnagyobb szigete Kisbajcshoz és Nagybajcshoz tartozik, ez a Bajcsi sziget.

A nagytöltésről három lejáró – „rampa", azaz rámpa vezet a Dunához:

A Főső (felső) vagy Kockás rampa a Kűső vagy Kíső (külső) réthez vezet.

Az Erecsi lejáró a Malomúthoz vezet.

Az Alsó-Hosszúklábi vagy Bezdányi–Breznányi lejáró egy csárdához, az erdőkerülő házához vezetetett. Ezek az épületek már régóta nincsenek meg. Itt a füssi katolikus egyház birtoka volt.

Ham (Han vagy Hany más néven, más tájakon) **és a Szakajtás környéke:**

János rét – Domonkos János rétje, Ham, Hami kanális (nádvágás – Vass Vince gelléri lakos volt a „Ham-király"), libalegelő, Legelő vagy Első legelő, Nagylegelő vagy Közös legelő (tehenek, lovak legelője nagy kúttal, ma egy részén nagy halastó van). – *A Szakajtás az 1899-es árvízkor keletkezett dunai holtág, körötte töltés-gát. Fürödtek benne (ez volt a Papfürdő) és halásztak (főként Décsi Károly halász). Ma természetvédelmi terület tanösvénnyel. Itt áll a Lionház. Volt, olasz származású lakójáról, Lion Viktorról nevezik a környéket újabban Lionnak:* Kis Lion – a nagytöltés Duna felőli oldalán, vele szemben a gátőrház oldalán Nagy Lion. Kisszőlő, Nagyszőlő, Bíró-rét, Berecki-erdő, Nagyág és örvény (kenderföldek és kenderáztatás), Öregnyilaskereszt – *nyilazás: az újraosztásos földközösségben a földek sorshúzással történő szétosztása a jogosultak között* –, Kőtszeg, Belső rét, Keskenyek.

Remész, remészi erdő, Megyeri út környéke:

A falu szélén a Megyeri út áthalad a Csörgéd-patak hídján.

A Megyeri úttól kifelé balra: Kövécsgödör/Kavicsgödör, Grófi út, grófi ménesakol kúttal, Ménesakó mögött Böcs nevű falu volt (1592-ben elpusztult), Likói legelő (tinólegelő) és kút, kuruc dombsánc, Eperjes, Bálint rév. – *Thököly kurucai 1682-ben a Csiliz-patak melletti csatában megfutamították a labancokat. A kurucok a hagyomány szerint az Ajánlati vagy a Likói legelőn táboroztak.*

A Megyeri úttól kifelé jobbra: Nagyszeg, Libahát, Csikere, Paphát, Külső és Belső Ajánlat, Cickeház a kilátóval, Ajánlati legelő. *Az 1848-as és az 1871-es úrbéri törvény alapján a falu határában 1872-ben megtörtént a birtokrendezés. Ajánlatot (ez volt a felajánlott föld területe) és Eperjest, a zsellérek földjét is tagosították.*

Nagymegyer felé:

Balról: Báboca és örvény a kulcsodi bejárónál, Gulyaszeg, Tótház.

Jobbról: Szántás a másik Tótházzal (már nincs), Kécs – valamikori falu, Kécspuszta, Szöllős domb magtárral (már nincs).

Már **Füss határához** tartozik: Balog tag északon és Hatos tag a Kolozsnémára vezető út mentén. Édesanyám elbeszélésében említett még négyes és ötös tagot is, de ezek helyét már nem ismerte.

A paraszti világ a délnyugati égtájnak, ahonnan többnyire a viharok, esők érkeznek, nevet adott. A csicsóiak **rohadt szegletnek** nevezik mind a mai napig.

Szakajtás – Csicsói dunai holtág – Lion-tó

Hely: Csicsó község határa, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
2016 júniusa

A csicsói dunai holtág, Szakajtás, vagy újabb nevén Lion-tó, ez a patkó formájú tó az 1899-es árvízkor jött létre. Jelen formája az 1965-ös nagy árvíz után alakult ki. A tavat és környékét 1964-ben szigorúan védett természetvédelmi területté nyilvánították. Növény- és állatvilágával Közép-Európa egyik leghíresebb és legértékesebb természetvédelmi területe. Vízi és mocsári társadalmával tűnik ki. A Hami-nádassal együtt a Duna menti táj minden szépségét megtaláljuk itt. Gazdagon virágzik a tavirózsa, a sárga tökvirág, a partokhoz közeli sekély vizekben otthonosan nő a nád, a sás. Az ornitológusok, botanikusok, zoológusok nyitott tankönyve, Csallóköz gyöngyszeme. A tó vize és az azt körülölelő nádas, a sűrű ártéri erdő ideális otthon a nagyszámú védett hal-, madár- és egyéb állatfajnak.

Ma használatos nevét – a Lion-tót – Csicsóra nősült olasz emberről, Lion Viktorról kapta, aki az 1900-as évek elején ide telepedett le feleségével.

A tó falu felőli oldalát a kistöltés határolja, a Dunától és árterétől pedig a nagytöltés választja el. Nagyapáink idejében még halásztak benne („halász" Décsi Károly), és kedves, biztonságos fürdőző hely volt még a mi gyermekkorunkban is (Papfürdő). A grófi család is kialakított magának itt fürdőhelyet. Ez egy vízben álló, öltözködésre

szolgáló fabódéból állt, melyet fapallón közelítettek meg – és egy elkerített vízrészből. A tó falu felőli környéke a „Ham”, a Hami-nádassal és a Hami-kanálissal. Egy része feltöltődött a víz behordta homokkal, ezt a gazdák megművelték, szőlőt telepítettek rá. A régebbi, a tótól északra fekvő szőlőskertek már nincsenek meg. Az új, tótól keletre, a Duna-töltés közelében mértek ma is megvannak, tulajdonosaik örömére. A nádas nagy részén azonban nádat vágtak és halásztak – Vass Vince gelléri lakos, nádvágó volt a „Ham-király”. Egy kisebb, vizenyősebb része libalegelő volt. Szárazabb részén volt a Legelő, avagy Első legelő, a Nagylegelő vagy Közös legelő, azaz a tehenek, lovak legelője nagykúttal. Ma ezek nagy részén hat tagolású halastó van.

A jelenkorban azonban már szigorúan védik ezt a területet. Annak érdekében, hogy a látogatók jobban felfedezhessék természeti értékeit, a tó körül 1989-ben 6 km hosszú tanösvényt alakítottak ki. Déli oldalán vezet a négy országot érintő nagy Duna menti kerékpárút.

A természetvédelmi területre indulónak tudnia kell, hogy március 1-től július 15-ig, a madarak tojásrakó időszakában tilos a területet látogatni. Más időszakban is csak gyalogosan és a kijelölt útvonalakon szabad haladni.

A csicsói temető

Hely: Árokhát, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
2007–2016 júniusa

„… visszatérsz a földbe, mert abból vétettél: por vagy te s ismét porrá leszesz.”

(Teremtés 3,19 –Károli Gáspár fordítása)

A falusi emberek, így a csicsóiak is még mindig a földbe temetkeznek. Nagyon ritka a hamvasztás, noha ez városon már egyre gyakoribb. Falun az emberek jobban kötődnek őseikhez, ezért a temető, a temető látogatása, a sírok gondozása életük fontos része. Még életükben kijelölik sírjuk helyét. Ez megnyugvással tölti el őket, tudják, őseik, szeretteik közt fognak pihenni az „idők végezetéig”. Ezért a falusi temetők nem szomorú helyek, hanem ide járnak ki emlékezni, de az élőkkel is gyakran itt találkoznak.

Felvidéken vagy más elszakított magyarlakta vidéken, Csicsón is a temetőknek még más nagyon fontos jelentőségük is van. Az itt élőknek emlékeztető, hogy kik voltak, és kik ők: magyarok. Az idegenből jövőknek – ugyanerről szóló – bizonyíték.

Csicsó a Kisalföld részén, az Alsó-Csallóközben található, amely a régi időkben lápos, mocsaras terület volt, gyakran sújtotta árvíz. Ezért ezen a tájon még szükségesebb volt a templomot magasabb helyre építeni és – ahogy szokás volt – köréje temetkezni. (Valójában

a keresztyénekre, kereszténynyekre mindenütt ez volt a jellemző.) Csicsón már 1550-ben, szinte a reformáció kezdetétől volt református templom. 1673-ban az ellenreformáció idején azonban a Zichy család, Csicsó földesurai, leromboltatták a templomot és helyébe római katolikus templomot építtettek. (A 18. században alakult ki mai formája.) A körötte levő temetőt is felszámolták. Új helyet jelöltek ki maguknak, ez a ma is meglevő köztemető. Reformátusok ide nem temetkezhettek. Ők a Hami út menti dombokra temetkeztek, egészen a türelmi rendelet (II. József, 1781. okt. 25.) érvényesüléséig, 1784-ig. (Természetes dombok nincsenek ezen a tájon. A magasabb helyek vagy ősi települések romjait takarják, vagy az emberek tudatosan alakították ki őket.) Ekkor kaptak engedélyt templom építésére is, a temető mellett.

A temető három részre különül el: a bejárati kapunál a református rész van. Ezt egy kis füves tér a ravatalozóval választja el a katolikus résztől. A zsidó temető pedig a temető délnyugati sarkában található. A temető kerítéssel van körülvéve, kapuját esténként zárják. Ez régen is így volt, sőt egykor a temetőt temetőcsősz vigyázta. Új, kovácsoltvas kapuja 2008-ban készült.

A temető kapujától a központi keresztig út vezet. A tájra jellemző fák, akácfák szegélyezik, valamint a 20. század elején ültetett gesztenyefák és magas fenyőfák. A sírokon még télen is zöldell a borostyán, a kis télizöld, és zöldellnek egyéb kúszónövények, tuják és más bokrok. A fákon harkály kopácsol, a lombok között mókus ugrál. Az út mentén padok vannak elhelyezve, a temető így az élőknek is pihenőhely, szinte botanikus kertre hasonlít. A temető, a sírok karbantartását vízcsapok és konténerek segítik.

Befelé nézve a temető bal oldala magasabb. Ez a temető régebbi része, amelyet a 18. század végéig kétszer is feltöltöttek. A gazdák ökrös szekerekkel hordták a földet.

A ravatalozó: A kapu felől, elöl a református temető van, egy kis füves rész választja el a katolikus temetőtől. Ide építették az 1970-es években a ravatalozót – 1977 januárjában temettek innen először, és 2006-ban átépítették. Ekkor állították fel mellette a haranglábat a kis lélekharanggal. A sírba tételkor szólaltatják meg. A ravatalozó helyén régen csak egy kis fabódé állt, benne tartották a „Szent Mihály lovát", a fából készült koporsótartó és -vivő állványt. A ravatalozó elkészültéig otthon a „Szent Mihály lován" ravatalozták fel és rajta vitték ki vállon a gyászolók halottaikat a temetőbe.

Az I. és II. világháború áldozatainak emlékműve: Az első és második világháború sok áldozatot követelt Csicsótól. Az ő emléküket őrzi a ravatalozó mellett közadakozásból felállított, 1993-ban felavatott emlékmű. Itt olvashatjuk a falu minden háborús áldozatának nevét, de emléket állít azoknak az ismeretleneknek is, akik a háború idején a faluban vesztették életüket és ide temették el őket. Az emlékművet egy emelt térre építették. Két falból áll. Szemből nézve, a bal oldali falon, elöl a Madonnát – gyermekeit sirató anya – ábrázoló bronz dombormű van, Nagy János ismert felvidéki szobrász alkotása. Ezen az oldalon két tábla van, a 2. világháború áldozatainak nevével. A jobb oldali falon, elöl ez a felirat olvasható: „Az I. és II. világháború áldozatainak emlékére emeltette Csicsó község 1993". Ezen az oldalon egyetlen tábla van az 1. világháború áldozatainak nevével. Itt jegyezzük meg, hogy az első világháború áldozatainak külön-külön

emléktáblát állítottak a háború után a katolikusok – rózsaszín márványból, templomuk kőkerítésének külső oldalán – és a reformátusok – vörös márványból, templomukban, a szószékkel szemben.

Díszkút: Az emlékmű előtt lévő kopjafákat és díszkutat csicsói mesterek készítették. 2002-ben adták át. A kopjafa ezen a tájon ismeretlen volt. A díszkút az eredeti gémeskút fölé épült, meghagyva a kútágast a kútgémmel, szépen faragott káváján pedig 4 vaslemez-főnixmadár áll, csőrükkel a bölcsek követ tartják. Ezek a gémekhez hasonló mitológiai madarak az állandóan megújuló életet jelképezik. A káva felirata:

„2002 FAANYAGOT ADOMÁNYOZTA FEHÉRVÁRY PÁL FARAGTA ÉS TERVEZTE NAGY GÉZA
SEGÍTSÉGÉT FELAJÁNLOTTA ÁBRAHÁM ANTAL, CSÉMI CSABA, NAGY ZOLTÁN, KISS FERDINÁND,
TARCSI MIKLÓS ÉS A POLGÁRMESTERI HIVATAL”.

A központi kereszt: először fából készült, majd vasból (ma is megvan, a kőkeresztnek támasztva), ezt a katolikus hívők műkőre cserélték fel, visszahelyezve rá Jézus öntöttvas testét és egy táblát, ezzel a felírással: „Édes Jézusunk, ki meghaltál érettünk. Kérünk, adj örök nyugodalmat temetőnk minden lakójának. 1979”.

A kereszt mellé régen csak kisgyermekeket temettek. Itt ért véget a katolikus temető. Jó pár éve azonban helyszűke miatt már a kereszt mögé is temetkeznek, tiszteletben tartva a sarokban lévő zsidó temetői részt.

Zsidótemető: Még látható néhány héber feliratú sírkő, alakjuk a reformátusokéihoz hasonló. Ezt a részt a második világháború

után sajnos sokáig elhanyagolták. Az értékesebb sírkövek eltűntek, a terület növényzete elvadult. Az 1980-as években aztán egy csicsói lakos, Cseh Vince (1930–1999), magánszorgalomból kitisztította a zsidó-temetői részt. Azóta ezt a részt is, ahogy a többit, rendszeresen gondozza a falu önkormányzata. A temető el van kerítve, este zárják a kapuját.

A síremlékek: A katolikusok síremlékei sima kereszt alakúak, a régebbiek között találunk rózsakereszt alakúakat vagy kereszt van rájuk vésve, a reformátusokéi pedig ívben végződő táblák vagy hegyes, szögletes oszlopformák (obeliszkek). A temetéskor felállított fejfák helyébe később ki-ki módja szerint gránit- vagy terméskő- síremlékeket emeltetett. Ezek mindig a halott fejénél állnak. Az újabb kori síremlékek anyaga és formája sokkal változatosabb. A legszebbek mégis a hagyományos sírkövek. A gyászév leteltéig nem bolygatták a halott nyugalmát, nem nyúltak a sírhoz. Utána szedték le a virágokat, koszorúkat, sírkövet állítottak, ha már volt, akkor vésették rá az új nevet, vagy ha már az is rajta volt, akkor az elhalálozás dátumát. Ennek lelki okok mellett ésszerű oka is volt és van ma is. Ha nem kriptába temetnek, nincs kőfedele a sírnak, akkor még a frissen megforgatott föld sokáig „mozog, dolgozik", süllyed a virágok, koszorúk alatt. Nincs értelme a sírrendezésnek.

A sírfeliratok egyszerűek:

Itt nyugszik (ált.) az Úrban (ref.) / Istenben boldogult (kat.); „A boldog feltámadás reménye alatt" – A.B.F.R.A. (ált., ritka, régi); IHS (Jézus görög nevének rövidítése, rózsakereszt alakú sírköveken, kat., ritka, régi); nyugodjanak békében; béke-áldás poraira-hamvaira (ált.); az örök világosság fényeskedjék nekik (kat.); Jézus szent szíve

áldd meg őt – irgalmazz neki (kat.); vagy a Bibliából vett rövid idézetek (inkább a reformátusoknál). Egy sírkőn több családtag neve is rajta lehet, a feleségnek legtöbbször a lánykori neve. A reformátusok sírköveikre szomorúfüzet (olajfát) vésettek, vagy zsoltároskönyvet kehellyel. A zsidó, héber feliratú sírkövekre szomorúfűz vagy ritkán pálmaág van vésve.

A régi fejfákon és sírköveken a feliratok a sírtól kifelé néző oldalon vannak, mivel a hozzátartozók ezen a vidéken a halott fejéhez állnak megemlékezéskor. Már egyre több „sírra néző" fejfa is akad. Pedig az itteni hagyomány szerint nem állnak a halott lábához, így csak a fejfa „üres felét nézik". A református temetőben a halottakat a kaputól „fejjel befelé", a katolikus részben pedig „kifelé" temetik. A faluban a zsidókat egyszerű faládában, lepedőbe burkolva, ülő helyzetben („magzati pózban") temették.

Ha várható volt az elhunyt másik családtagjának közeli halála, a halottat nagy ritkán „pandāba"(padmalyba) temették. A sírgödör aljába oldalt üreget vájtak, ide helyezték a koporsót, és ezután betemették a sírgödröt. Az ezt követő temetéskor a padmaly mellett kiásták újra a sírgödröt, és ide temettek. Az gyakrabban előfordult, hogy a megásott sírgödörben csontmaradványokat találtak. Ilyenkor a csontokat „pandāba" helyezték.

Falunkban a temetkezés helyét a temetőben olykor a magas talajvíz vagy az árvíz is meghatározta. Halálukban családtagokat választhatott el a víz. Erről az 1965-ös nagy árvízről szóló könyvünkben is olvashattak. Mivel apai dédapám és dédanyám sem Csicsón született, mikor tüdőgyulladásban elhunyt a fiuk, temetkezési helyet kellett

keresniük családjuknak. Végül a temető alacsonyabb részében temették el fiukat. Dédapám halálakor azonban magas volt a vízállás és őt nem temethették fia mellé. Új helyet kellett keresniük a magasabb részen. Természetes volt, hogy dédanyámat már őmellé temették és ez lett a család sírhelye. A temetkezésnek a természet adta akadályozáson kívül megvoltak az íratlan szabályai. Ki hova, ki mellé temetkezhetett. Voltak „jobb" helyek és kevésbé „jók". Egy helynek „rangot adhatott" lakója. Mivel rövidebb volt az életkor, az özvegyemberek újraházasodtak. A többször férjezett nők – kevesebb volt az ilyen eset – általában az első férjük mellé temetkeztek, vagy akitől gyermekük született. A férfiak mellé legtöbbször mindkét feleségüket odatemették, vagy a második feleség (ha nem volt több férje és gyermeke sem) sokszor a szülei mellé temetkezett. Ritka volt a válás, ilyenkor természetesen a volt házastársakat nem temették egymás mellé. Voltak egyedi kívánságok is. Temetőnkben sok az „asszonyneves" sírkő, férj neve nélkül. Ennek oka, hogy falunktól sok áldozatot követelt a két világháború. Ritkábban pedig az, hogy a férfiaknak többször volt módjukban elhagyni falujukat, mint az asszonyoknak. Ha valakit faluján kívül ért a halál, nehezen vagy egyáltalán nem tudták hazahozatni.

A harangozási és temetkezési szokásokról:

Csicsón két templom van: katolikus és református. Mindkét templomnak három harangja volt: két nagy és egy kicsi lélekharang. Az első világháború idején mindkét templomból elvitték a nagy harangokat. A reformátusok 1922-ben mindkét harang helyett szereztek

másikat, a katolikusok csak egyet tudtak pótolni. Így most a református templomban megint három harang van, a katolikusban pedig kettő. Mindkét templomban ma már a harangokat villanyárammal szólaltatják meg gombnyomásra, vagy pedig időkapcsolóval. Nem is olyan régen még kézzel harangoztak. Ez nem volt könnyű munka. Először is fel kellett létrán mászni a toronyba, lépcső csak a karzatig vezet. Egy ember legfeljebb csak két harangot tudott húzni. Három harang húzásához már segítség kellett. Néha fiatalok virtusból három harangot húztak: a két nagy harangot a kezükkel húzták, a kisharang kötelét pedig a lábukra kötötték. Tűzvészkor vagy más vész esetén félreverték a harangot. Ez azt jelenti, hogy a harang nyelvét csak a harang egyik oldalához verték. A harangozás módja mindkét templomban megegyezik. Naponta harangoznak a faluban egy nagy haranggal: reggel nyolc órakor a református templomban, majd a déli harangszó következik a katolikus templomban, végül este hétkor harangoznak, szintén a katolikusok. A vasárnapi istentiszteletre és misére vagy egyéb ünnepi alkalomra is egyformán harangoznak. A vasárnapi istentisztelet és mise 11 órakor kezdődik. 10-kor és fél 11-kor harangoznak egy-egy haranggal, majd 11-kor az összes harang szól, beharangoznak. Ha nálunk a két templom harangjai egyszerre szólaltak meg, az bajt jelentett (így figyelmeztettek különféle veszedelmekre, például tűzvészre), ezért még ma is betartják, hogyha úgy adódik, de nincs vész, legalább pár másodpercnyi időt hagynak a templomok egymás harangozása között. Általában először a református templomban szólalnak meg a harangok, majd mikor ezek elnémulnak, akkor kezdenek a katolikus templomban harangozni. Ezt minden más alkalommal is betartják.

Nagycsütörtök estétől nagyszombat estig, amikor a katolikus templom harangjai „Rómában vannak”, ott gyászolják Jézust, Csicsón is kereplő szólt a harangok helyett. Ez a nagy kereplő még állítólag megvan.

Halottra harangozás és temetés: A halottat először kiharangozzák: a kis lélekharanggal, ha férfi az elhunyt, hármat csöndítenek (csendítenek), kettőt nőre, egyet pedig kisgyermekre. Majd egyformán mindenkire az összes haranggal három „verset” harangoznak. Kisgyermekre ekkor is csak a kis lélekharanggal. Temetésre már úgy harangoznak, mint istentiszteletre, az összes haranggal, de három „versben”. Az elhalálozástól a temetésig közben már csak egy haranggal harangoznak reggel 8 órakor, délben és délután 4 órakor. Amikor a halottat a ravatalozótól a sírhoz viszik, a lélekharang szól. Régebben is az szólt, amikor otthonról a temetőbe vagy a katolikus templomtól a temetőbe vitték a halottat (akihez nem ment le a pap a Péróba). A menetet a templom tornyából figyelték vagy kiszámították az idejét. Most, hogy a ravatalozóból temetnek, és gombnyomásra harangoznak, a reformátusok az ablakból látják és megszólaltatják a templomuk összes harangját. A katolikusok pedig más módon jeleznek a harangozónak.

A „teljes” egyházi temetésben részesültek a „prédikációs halottak”. Nagyon régen, édesanyámnak így mesélték, ha az elhunytat nem a saját felekezete szerinti temetőbe temették (hanem a házastárs vallása szerint), de a saját hite szerint, a pap a koporsót csak a temetőig kísérte. Innen tovább már csak a kántor és a gyászoló gyülekezet ment és ők „énekelték” el a halottat. Ilyen temetésük volt a meg nem keresz-

telt gyermekeknek is. Az öngyilkosoknak, vagy akit az egyháza kitagadott, vagy hitetlen volt, vagy nagy bűnt követett el, még ilyen temetés sem jutott. Innen a mondás, hogy valakiből még „énekes halott” sem lesz. A faluban a hozzátartozók az elhunyt fejéhez állnak, ahogy a későbbi temetői látogatásnál is. A pap a kántorral és az éneklőkkel velük szemben állnak. Régen az egész gyászoló gyülekezet énekelt.

A temető kapuját mindig be kell csukni! Ezt az idősek ma is betartják. Ennek a szokásnak több magyarázata van. Az egyik, hogy így védik a holtak nyugalmát, a másik pedig, hogy a temető a nyitott kapuval az új lakóját várja. A harmadik magyarázata pedig a szemérem. A porták kapuit is csukták (nem zárták kulcsra), ennek az egyik oka az volt, hogy védték a bent levő jószágot. A tárt kaput, ajtót kitárulkozásnak, a kocsmákra és egyéb nyilvános helyekre jellemzőnek tartották.

Emlékhelyek

Helye: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Géza, Nagy Amália
2016. május–június

Csicsói tájház

Helyszín: Felső utca 7, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Átadva: 1984. november 3.
Megalapítója: Nagy Géza

Nagy Géza emlékezik: „Megszólított Gőgh János bácsi, aki az akkor ráhagyott szülői házát ajánlotta fel nekem ezekkel a szavakkal:» Géza, te olyan értős ember vagy, neked adom ezt az öreg házat. Én már úgysem tudok vele mit kezdeni, csak arra kérlek, hetente szellőztesd ki.«Mivel e ház egyik utolsó képviselője volt a faluban a népi építészetnek, kb. 150 éves korával, élve a lehetőséggel, rögtön tájházat kezdtem belőle létrehozni”.

Nagy Géza első hívó szavára jöttek az emberek. Elsősorban idősebb emberek nyújtottak gyakorlati segítséget, kétkezi munkájukkal. A lakosok lelkesen felajánlották kincseiket, aztán gazdagon berendezték velük a házat. Így lett a csicsói tájház a komáromi járásban a martosi után a második élő tájház, és benne évente hagyományőrző napokat szerveztek.

Sajnos, azóta kiderült, hogy a tájháznak nincs rendezve a tulajdonviszonya, a tulajdonosok ismeretlenek, így a tájházat sorsára hagyták!

Falusi képtár

Helyszín: Zichy kastély, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Átadva: 1986. október 17.
Az ötletgazda: Nagy Géza

1983. január 1-én a helyi alapiskola kiköltözött a kastélyból, így az épület üresen maradt, és a vandalizmus martalékává vált. Szerettük volna visszaszorítani a rongálást, újra használatba venni a kastélyt. Ezért az elkövetkező években több alkalommal különféle művészeti táborok szervezésére és megvalósítására hasznosítottuk. A táborokban összegyűlt anyagból jött létre az egyik torony (a belső sarokban) helyiségeiben az első falusi képtár. Létrehozásában segédkezett a Csicsói Wilhelm Pieck Egységes Földműves Szövetkezet, az ifjúsági szervezet, a Csemadok helyi szervezete, valamint a komáromi és a dunaszerdahelyi művelődési központ (Osveta) szakemberei. Miután a kastélyt visszakapta tulajdonosa, a Kálnoky család, a galéria megszűnt.

Tanítók fája és Gáspár Sámuel-emlékszoba

Helyszín: Gáspár Sámuel Alapiskola és Óvoda épületében, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Átadva: 2002. június 15.
Létrehozta: Nagy Géza

A csicsói alapiskola pedagógus-karának és Csicsó község önkormányzatának döntése alapján az alapiskola felvette Csicsó szülötte, Gáspár Sámuel (1848–1928) csicsói református kántortanító nevét. (1879–1896 között tanított, apja, Gáspár József halálakor vette át annak helyét.) Nagy Géza felajánlotta, hogy az ünnepélyes névadásra egy emlékszobát hoz létre és a Tanítók fáját (vagyis emléktáblát a Csicsón működött és működő tanítók neveivel). Az emlékszobába összegyűjtötte az egykori tanító hagyatékából még megmaradt tárgyi emlékeket, amelyeket az akkor még tevékenykedő unoka, Gáspár Tibor gimnáziumi tanár bocsátott rendelkezésre. Ezenkívül a falu lakosai közül is felajánlották néhányan családi emlékeiket: a 19. század végéről és a 20. század elejéről származó tankönyveket, füzeteket, iskolai bizonyítványokat, iskolai csoportképeket vagy azok másolatait. Az emlékszobát Nagy János szobrászművész Gáspár Sámuelt ábrázoló mellszobra díszíti. A névadásra, az emlékszoba és a Tanítók fájának (kétoldalas emléktábla) átadására 2002. június 15-én került sor.

Szoborparkok

Helye: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Géza, Nagy Amália
2006–2016.

Hét Vezér-szoborpark
Európai szoborpark

Helye: Hét Vezér szoborpark, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Átadva: 2006. augusztus 20.
Megálmodója: Csicsói Nagy Géza

A szoborpark alapító táblája, felirattal. Körben magyarul és szlovákul: CSALLÓKÖZ, CSILIZKÖZ ÉS CSICSÓ HAGYOMÁNYAIÉRT ÉS KULTÚRÁJÁÉRT KÖZHASZNÚ TÁRSASÁG NEZISKOVÁ SPOLOČNOSŤ PRE ĽUDOVÉ TRADÍCIE A KULTÚRU ŽITNÉHO OSTROVA, MEDZIČILIZIA A ČÍČOVA, középen: **EURÓPAI SZOBORPARK 2006,** felette a társaság emblémája.

Az első fafaragó tábort szintén ő szervezte. A tábor nemzetközi volt, résztvevői származásának helye: Szlovénia, Magyarország, Ukrajna – Kárpátalja, Szlovákia – Csallóköz. Időtartama 9 nap, mely idő

alatt a faragó megtervezte és kifaragta a szobrot. A feladatokat a helyszínen kapták meg. Mindenki a saját szerszámaival dolgozott: benzines fűrész, kézi szerszámok, vésők és a végén elektromos csiszoló.

A Hét Vezér

Álmos – Megyer törzs, faragta Marošek Franjo és Simon Rutnik, Szlovénia

Előd – Nyék törzs, faragta Frech András, Frech Gábor, Magyarország

Ond – Tarján törzs, faragta Toplak Adi, Szlovénia

Kond – Kürt és Gyarmat törzs, faragta Ornik Srečko, Szlovénia

Tas – Jenő törzs, faragta Szalai Norbert és Törő György, Magyarország

Huba – Kér törzs, faragta Gergely István, Ukrajna – Kárpátalja

Töhötöm – Keszi törzs, faragta Szabados István és Veres Sándor, Magyarország

Táltos – faragta Farkas Attila, Magyarország

Áldozati asztal csanakkal – faragta Frech Ottó, Frech András, Magyarország, Nagy Géza, Csicsó – Szlovákia

Turul – faragta Frech András, Frech Gábor, Magyarország, Nagy Géza, Csicsó – Szlovákia

Magyarok Nagyasszonya Szűz Mária – átadva 2006. november 25-én, faragta Frech Ottó, a magyar kultúra lovagja – 2005, Budapest, Steinbach Sándor, Veszprém – Magyarország, Nagy Géza, a magyar kultúra apródja – 2003, Csicsó – Szlovákia. Szűz Mária karján a kisded Jézus, fején a Szent Korona, jobbjában a jogar, a kisdedet tartó bal kezében pedig az országalma van.

Szent István király – átadva 2007. augusztus 20-án, faragta Frech Gábor, Budapest – Magyarország és Köteles László, Románia – Erdély. István király Szűz Mária oltalmába ajánlja Magyarországot és a Szent Koronát (a Szent Korona Szűz Mária fejét ékesíti). A hozzátartozó tábla felirata: „SZENT ISTVÁN 997–1038 LEGELSŐ NAGY KIRÁLYUNK, HŐS, BÖLCS ÁLLAMFŐ ÉS SZENT EGY SZEMÉLYBEN A MAGYAR ÁLLAMI ÉLET ALAPJAIT MEGVETI, OKOS TÖRVÉNYEKET ALKOT. PÁPÁTÓL KAPOTT ARANY KORONÁVAL MAGÁT MEGKORONÁZTATTA."

Búvár Kund – faragta Dr. Erdélyi Péter, Magyarország

A nyelvtörvény szobra – tiltakozás a nyelvtörvény ellen, átadva 2009. augusztus 30-án, faragta Farkas Attila, Steinbach Sándor, Magyarország, Ornik Srečko, Szlovénia, Nagy Géza, Csicsó – Szlovákia

Felavatta Duray Miklós. A szobor jelen volt az MKP-nak a nyelvtörvény elleni tiltakozó nagygyűlésén 2009. szeptember 1-én, Dunaszerdahelyen a DAC stadionjában. 12.000 magyar köszöntötte tapssal az első nyelvtörvény-szobrot, mely iránt nagy érdeklődést tanúsítottak a szlovák titkosrendőrség tagjai, már két héttel felállítása előtt.

Szőlőtőke – 2013. április 20-án egy szlovén egyetemi város, Maribor küldöttsége átadta a világ legidősebb, több mint 400 éves szőlőtőkéjének leányhajtását. (Jegyezve a Guinness rekordok könyvében).

Az ünnepélyes ültetésnél jelen volt Stanislav Vidovič, Szlovénia szlovákiai nagykövete és Csáky Pál, az Európai Parlament MKP-s képviselője.

„Magyarnak maradni” emlékpark

Helye: „Magyarnak maradni” emlékpark, Erecsi út, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz

„Magyarnak maradni” – millenniumi emlékmű – átadva 1997-ben

Az emlékmű három kőtáblából áll.

Az első tábla felirata: „ČIČOV CSICSÓ SYSOU 1172 1997 825” Csicsó 825 éves fennállásának állít emléket. A második tábla felirata „MAGYARNAK MARADNI 896–1996” a millecentenáriumról emlékezik, a harmadik táblára pedig Csicsó történelmi címere van vésve.

Felvidék hűsége

„Magyarnak maradni” emlékkőbe vésve láttam, s a szívembe zártam!
Kötöttem lovamat ezeréves fához,
Kötöttem magamat szép magyar hazámhoz.
Az én hazám itt van, a szép Felvidéken,
Szétdarabolt hazánk egy kis szögletében.

Magyarul tanuljon minden magyar gyermek,
Így majd továbbvisszük a szép magyar nyelvet.
Szép magyar nótákkal, magyar szavalattal,
Magyar édesanyák magyar bölcsődallal.

Írtam e szöveget egy kis park tövében,
„Magyarnak maradni" emlékkő-közelben.
Ne csak kőbe vésve legyen az látható,
Minden magyar szívben ez legyen állandó.

Áldjad meg Jó Isten szép magyar hazánkat.
Mert téged szeretünk édes jó Atyánkat.
Bocsásd meg bűneinket, vegyél oltalmadba,
Építsd meg hazánkat, ne hagyjad romlásba.

Írta Nagy István (1932—2009), Csicsó

Szélhárfa-Szélharang. Átadva 2005. október 7-én.
Faragta Nagy Géza, Csicsó – Szlovákia

Az aradi vértanúk kivégzésének 156. évfordulójára rendezett emlékestre elfogadta a meghívást Orbán Viktor a FIDESZ – Magyar Polgári Szövetség elnöke, korábbi és mostani miniszterelnök, aki a Cs.Cs.Cs. Kht. meghívásának tett eleget. A „Magyarnak maradni" emlékparkban leleplezte az MKP akkori elnökével, Bugár Bélával az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharcban részt vevő 14 csicsói magyar honvéd tiszteletére felállított Szélhárfát, faragta Csicsói Nagy Géza. A szélhárfa tartóoszlopára van felróva a 14 honvéd neve: Almási István közhonvéd, Balogh Ferenc közhonvéd, Balári

János közhonvéd, Balla János közhonvéd, Décsi János tizedes, Domonkos Dániel honvéd, Fazekas József közhonvéd, Finta István tizedes, Lukáts József hősi halott 1849, Nagy Gergely őrmester, Rédli József honvéd, Sárközi József honvéd, Sidó Zsigmond honvéd, koldus, Szabó Gábor tizedes. A 13 kolomp és a 13 kő pedig az aradi vértanúkat jelképezi. Egy bajuszt formáló oszlopon, melyet Duray Miklós leplezett le, külön szerepel Lukáts József hősi halott neve.

Az emlékparkban találhatók még kopjafák és egy nagy kereszt, melyet Kisbajcs testvérközség ajándékozott a falunak.

Atilla-szoborpark

Helyszín: Atilla-szoborpark, Árokhát, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Atilla hun fejedelem szobra – Átadva 2005. május 21-én.
Faragta Frech Ottó, Budapest – Magyarország,
Nagy Géza, Csicsó – Szlovákia

A szobor talpazatán egy tábla van, a következő felirattal:
„ATILLA: ISTEN OSTORA, VILÁG PÖRÖJE
ATILLA: FLAGELLUM DEI, MALLEUS ORBIS
Emeltette Csallóköz, Csilizköz és Csicsó Hagyományaiért és Kultúrájáért Kht.
2005. V. 21.”

Széchenyi István szobra – Átadva 2014. szeptember 27-én. Faragta Ornik Srečko, Szlovénia.

Emeltette a Cs.Cs.Cs. Kht., ünnepi beszédet mondott Duray Miklós, a szobrot leleplezte id. Batta György költő és Fehér István, a magyarsága melletti kiállása miatt a szlovák állampolgárságától megfosztott révkomáromi tanár. Gróf Széchenyi István (1791–1860) Csicsó kegyurának, egy megyeri születésű grófnak, Waldstein Jánosnak nagyon jó barátja volt. Így köthető a „legnagyobb magyar", Széchenyi István Csicsóhoz. A szoborhoz tartozó, világot jelképező betongömb adomány.

Árpád fejedelem szobra – Átadva 2005-ben.
Faragta Ornik Srečko, Szlovénia

Gróf Batthyány Lajos szobra – Átadva 2007-ben.
Faragta Marošek Franjo, Szlovénia

Németújvári gróf Batthyány Lajos (Pozsony, 1807. február 10. – Pest, 1849. október 6.) államférfi, Magyarország első alkotmányos miniszterelnöke.

Trianoni emléktábla – kis betonlap, rávésve Nagy-Magyarország térképe, rajta kijelölve falunk Csicsó, és felirat: 1920.VI.4. – 2004.XII.5.

Kőbálvány belevésett férfiarccal

Emlékpark és Fő tér

Helye: Fő tér, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz

Csicsói kitelepítettek emlékműve

Helyszín: Fő tér, Emlékpark, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Átadva: 2012. április 29.
Faragta: Nagy Géza

Nagy Géza két éven át gyűjtötte és faragta 268 csicsói lakos nevét, akiket 1946 és 1948 között Csehországba telepítettek ki. Magyarországra Csicsóról csak egyetlen családot, Tárnokékat telepítette ki az akkori csehszlovák hatalom. Ünnepi beszédet Fehér Csaba, Nyitra megye képviselője mondott. Az emlékművet felszentelte Mózes Gyula csicsói plébános és megáldotta Lévai Attila csicsói református lelkész. Az ünnepségen felolvasták Szalainé Kovács Mária csicsói lakos Hontalanok karácsonya című emlékezését.
Az emléktábla kétoldalas.

Hites Kristóf, Benedek-rendi szerzetes, tanár szobra

Helyszín: Fő tér, Emlékpark, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Átadva: 2013. október 27-én, a születésének 100. évfordulója alkalmából meghirdetett Hites Kristóf-emlékév záróakkordjaként

Faragta: Nagy Géza, valamint Steinbach Sándor, Veszprém – Magyarország

Hites Kristóf, eredeti nevén Hrotkó Endre (1913. augusztus 26., Csicsó – 1999. május 26., Pannonhalma) Benedek-rendi szerzetes, tanár szobrát a Cs.Cs.Cs. Kht. és a Magyar Kereszténydemokrata Szövetség szervezésével Sárközi János és Fehér Csaba avatták fel és Herdics György címzetes apát szentelte fel. A szobor leleplezésében részt vett a Hrotkó család még élő tagja, Bastrnák Ferenc sebész-főorvos.

Csicsó község emléktáblája

Helyszín: Fő tér, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz

2 tábla középen magyar és szlovák felirattal:

„Csicsó község főtérfelújítása 2011-ben valósult meg EU-s, állami és önkormányzati forrásból.
Földes Csaba polgármester
Ing.arch. Ladislav Bakša Nové Zámky – tervező”
„Úprava námestia v obci Číčov bola realizovaná v roku 2011 zo zdrojov EU, štátu a obce.
Ing. Csaba Földes – starosta
Ing.arch. Ladislav Bakša, Nové Zámky – projektant”

Két félkör alakú tábla magyar és szlovák felirattal:

„A régészeti feltárások alapján a település már a neolit korban lakott volt. Első írásos említése 1172-ből való „CHYCHOU" alakban, amikor a pannonhalmi apátság tulajdonába került.

1265-től a XVII. század közepéig a komáromi váruradalom tartozéka, ill. a Csesznekyek, Pálffyak az urai. 1657-ben a Zichy család tulajdonába került, és 1776-tól a család egyik ágának székhelyévé vált.

A lakosság mezőgazdasággal, halászattal foglalkozott, vagy a molnár mesterséget űzte.

1965-ben az árvíz itt szakította át a gátat."

„Archeologické nálezy dokladajú, že územie bolo osídlené už v dobe neolitu. Prvá písomná zmienka je z roku 1172, kedy sa uvádza pod menom „CHYCHOU" a stáva sa majetkom Benediktínskeho opátstva na Panónskej hore. (Pannonhalma, MO.) Od roku 1268 do pol. 17-ho storočia bola poddanskou obcou komárňanského hradu a patrila viacerým zemepánom

(Csesznekyovci, Pálffyovci). V roku 1657 sa stala majetkom Zichyovcov a od roku 1776 sídlom jednej línie tohto rodu. Obyvateľstvo sa živilo poľnohospodárstvom, rybolovom a mlynárstvom.

Pri povodni v roku 1965 sa pri Číčove pretrhla hrádza Dunaja, čo malo katastrofálne následky pre obec i široké okolie."

A két félkör alakú tábla feliratai sajnos erősen kopásnak indultak.

További szobrok és emlékművek a faluban

Helye: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Géza, Nagy Amália
2006–2016.

Károli Gáspár szobra – Kertész utca, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz, a református imaház előtt, faragta: Nagy Géza, felavatva 2008-ban a Biblia éve alkalmából, talpazatán nyitott könyvbe vésve: „Vigyázz a szolgálatra, melyre vállalkoztál az Úrban, hogy azt betöltsed! Kolossé 4,17”

Kálvin János szobra – Kertész utca, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz, a református imaház előtt, faragta: Nagy Géza, felavatva 2009-ben.

Kopjafa – Kertész utca, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz, a református parókia udvara, faragta: Nagy Géza, felavatva 2007-ben.

A Csemadok megalakulásának kopjafája – a művelődési ház előtt, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz, faragta: Nagy Géza, felavatva 2005-ben. A Szövetség megalakulásának 55. évfordulójára készíttette az alapszervezet.

Magánterületen található szobrok:

Bacchusz vagy Dionüszosz szobra, ősi istenség szobra – Alsó utca, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz

Kenyeret tartó asszony, sörivó vándor szobra, betlehem: Mária, a három napkeleti bölccsel, bárányokkal – Felső utca, a Lenti kocsma előtt, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz. A betlehemet pár év után lebontották.

Relia patika-tábla – Duna utca, a gyógyszertár bejárata, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz. Ősi magyar virágmotívumokkal, a gyógyszertárak jelével, kehelyre tekeredő kígyóval és mérleggel díszített kopjafa felirattal: RELIA PATIKA.

Hippokratész szobra – Megyeri út, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz, az orvos lakása előtt.

Madonna-szobor – Felső utca, Csicsó, Szlovákia – a kastély homlokzati falfülkéjében.

További szobrok és emlékművek a falun kívül

Helye: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Géza, Nagy Amália
2006–2016.

Jézus Krisztus kőkeresztje — Keresztmajor, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz, átadva 1875-ben, emeltették Waldstein János gróf és felesége, Kálnoky Adél grófnő, valószínűleg a majort – cselédjeik házaival is – akkor alapíthatták. Innen ered a major neve. 2007-ben felújítva és felszentelve.

Vöröskereszt – Megyeri út, a faluból kifelé balra, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz. Keresztje fából, Jézus teste pléhből készült, léckerettel körbekerítve. Nevét a kereszt színe után kapta. Többször felújították, a keresztet mindig vörösre festik.

Kereszt Jézus testével – Erecsi út, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz, a Duna töltésének erecsi lejárójánál. Faragta Nagy Géza, felavatva 2007. december 22-én. Talpazatán magyar, szlovák és angol felirat: „Emeltette Csallóköz, Csilizköz és Csicsó hagyományaiért és kultúrájáért közhasznú társaság, Erecs község elpusztulásának és a schengeni határok lebontásának emlékére. 2007. december 22. Csicsó”

Böcs emlékmű – Remész után, a Megyeri úton a faluból kifelé, jobbra, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz, faragta Nagy Géza, felavatva 2008-ban a törökök által elpusztított falu, Böcs emlékére.

„Böcs 1592–2008" Ismert település volt a komáromi várbirtok Csicsó határában, Ménesakó mögött.

Árvízi emlékmű – három emlékmű a Duna töltése alatt, az 1965-ös gátszakadás helyén, a Ladacsi rámpánál, Csicsó és Kulcsod között, Szlovákia – Csallóköz.

Az első és a második emlékmű átadva a gátszakadás 30. évfordulóján. Egy kőtábla és egy kisebb kő szlovák és magyar felirattal. A harmadik átadva a gátszakadás 40. évfordulóján. Faragta Nagy Géza. Ősi magyar virágmotívumokkal díszített, csónak formájú kopjafa, felirattal: „BÁR FÖLÜL A GÁLYA, S ALUL A VÍZNEK ÁRJA, AZÉRT A VÍZ AZ ÚR! PETŐFI S. FÖLTÁMADOTT A TENGER – CSICSÓ KULCSOD LAK MEDVE FÜSS RADVÁNY KOLOZSNÉMA – FARAGTA NAGY GÉZA". Rajta tábla, írással: „Emeltette Csallóköz, Csilizköz és Csicsó hagyományaiért és kultúrájáért közhasznú társaság" és a társaság emblémájával. Lent a talpánál másik kőtábla angol felirattal, melynek jelentése: Az 1965-ös gátszakadás emlékére.

A római katolikus templom szobrai és emléktáblái
„Szűz Mária Mennybevétele” templom

Helye: Felső utca, Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
Adatközlő: Szalai Vincéné Kovács Mária (1938)
2007–2016

A „búcsú” magyar kifejezés egyházi jelentése arra utal, hogy az ember búcsút vesz a rá váró büntetéstől, Jézusnak az Egyház révén közvetített kegyelme által. A búcsú kapcsolódhat a templomok védőszentjének évente megtartott emlékünnepéhez is. Csicsón ez a nap augusztus 15, mivel a Szűz Mária Mennybevétele római katolikus templom Nagyboldogasszonynak van szentelve.

Nepomuki Szent János barokk kőszobra – lábánál kisded, díszesen faragott talpazattal a római katolikus templom előkertjében, felállítva 1890-ben az óvodával és iskolával működő zárda átadásakor. Emeltette Kálnoky Adél grófnő, Waldstein János gróf özvegye, Sabran-Ponteves hercegné.

Az első világháború áldozatainak rózsaszínű márvány emléktáblája – a templom kőkerítésének külső oldalán.

A templomban

Szentély

Főoltár „Szűz Mária mennybevétele” oltárképpel, két oldalán aranyozott kerubokkal.

A bal oldali mellékoltár: Szűz Mária Szeplőtelen Szíve, Nagyboldogasszony színes szobrával.

A jobb oldali mellékoltár: Jézus Isteni Szíve színes szobrával.

Az oldalkápolnában az oltár felett fakereszt, színezett korpusszal – Jézus testével, rajta áll a feltámadott Jézus zászlóval a kezében, az oltár alatt Jézus fekszik a koporsóban. Itt található a gyóntatófülke.

A volt oratóriumban Szent József és Loyolai Szent Ignác szobra van.

Az oldalkápolna bejáratánál, a főoltár melletti talapzatra színezett Piéta-szobor van helyezve.

Az előtér falfülkéjében Szent József szobra a kisdeddel látható.

A főhajóban levő szobrok, táblák:

Balról lisieux-i kis Szent Teréz, jobbról Szent Antal a kisdeddel szobra áll.

A templom oldalsó falain 14 festett dombormű ábrázolja Krisztus Jézus kínszenvedését, halálát és sírba tételét. Jobbról, a domborművek között egy hatalmas fából készült missziós kereszt függ, felirattal: MENTSD MEG LELKEDET! MISSIO 1890 MEGÚJÍTVA 1903 1914 1924 1926 1935.

Itt található egy fából készült aranyozott szószék, kupolával, tetején a szentháromság jelével.

A kerek, lábon álló, vörös márványból készült keresztelőmedence és a vörös márvány szenteltvíztartó a 19. század elejéről való.

A csicsói katolikus egyházközség kegyurainak három emléktáblája a templom belsejében van.

Az elsőn Zichy István gróf fiainak, Lajosnak (1805–1810), Ágostonnak (1807–1807), Vilmosnak (1811–1818), valamint nővérének Marianne-nak (1784–1817) sírkőfelirata van.

A második tudtunkra adja nagyságos gróf Johann Waldstein-Wartenberg, szül. Bécsben 1809. augusztus 21-én, Zichy Theresia grófnővel 1844. február 17-én, ill. Kálnoky Adél grófnővel 1871. november 18-án kötött házasságát. Valamint címeit: cs. és kir. kamarás, a család elismert feje, a Ferenc József-nagykereszt birtokosa, a Szent István-rend lovagja, belügyminiszteri titkos tanácsos, a filozófia doktora stb.

A harmadik fém emléktábla Kálnoky Sándor gróf, az egyház pártfogója és neje Marie-Theresie Schönburg-Hartenstein hercegnő emlékét örökíti meg.

A karzaton orgona van, tornyában két harang, kis- és nagyharang lakik. Működő toronyóra mutatja az időt és üti az órák számát.

Ezeken kívül még további értékes szentképek, feszületek, gyertyatartók stb. találhatók a templomban és a sekrestyében.

2000-ben Kálnoky Alojz, Kálnoky Sándor fiatalabbik fia az egykori Zichy kastéllyal együtt visszanyerte a család birtokait is. Bár már Kálnoky Alojz sem tartja magát kegyúrnak, mégis kegyúrhoz méltóan először a római katolikus templomot újíttatta fel, majd utána a kastélyt.

Az önkéntestűzoltó-mozgalom Csicsón

A Csicsói Önkéntes Tűzoltó Testület történetéből

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
Adatközlők: Nagy Imréné Bödők Terézia (1924–2013)
Nagy László (1921–2008)
2016. január–június

Markusovszky Béla 1911-ben kiadott könyve, *A Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség története* szerint 1871-ben, amikor a szövetséget megalapították, az országban megalakult tűzoltóegyletek száma 147 volt. A szövetség kötelékébe ezek közül csak 49 tartozott. Az egyik a 49-ből a komáromi volt. Hogy a maradék 98 között ott volt Csicsó és a környező falvak közül is néhány, azt abból tudjuk, hogy 1969–1970-ben, az 1970-es évek elején nagyszabású ünnepségeket tartottak a helyi tűzoltóegyletek Csicsón, Füssön és Nemesócsán, megalakulásuk 100. évfordulóján.

Magyarországon az önkéntestűzoltó-mozgalom kezdete az 1830-as évekre nyúlik vissza, ekkor alakult az első tűzoltóegylet. A nagyobb településeken a kiegyezés éve, 1867 után jöttek létre önkéntesen szerveződő egységek. Ezeket az egyesületeket helyi kezdeményezésre alapították, tagjaik önként látták el feladataikat, létesítési és működési költségeiket pedig közadakozásból biztosították.

„Az, hogy a vagyonbiztonságot fenyegető s gyakoriság tekintetében valamennyi elemi csapás között a legelső helyen álló tűzvészek ellen kellene valamit tenni, már korábban sem képezte vita tárgyát. A harangok meghúzatását abból a célból, hogy a tüzet megfékezzék, csak itt-ott a nagyvilág zajától s haladásától távol eső zugban épült falucskának egynémely papja rendelte el" – idézet a könyvből. Így volt ez nálunk is. Sőt, mindkét templom harangjait megszólaltatták ilyenkor. Ha nálunk a két templom harangjai egyszerre szólaltak meg, az bajt jelentett (így figyelmeztettek különféle veszedelmekre, nem csak tűzvészre), ezért még ma is betartják, hogyha úgy adódik, de ha nincs vész, legalább pár másodpercnyi időt hagynak a templomok egymás harangozása között. A tűzvédelem tehát nagyon fontos volt a falu életében. Elsősorban a megelőzésre fektettek nagy hangsúlyt. Többféle módon is védekeztek a tűz nemkívánatos fellobbanása és terjedése ellen. Ezt a célt szolgálta elsősorban, hogy a falu baktert alkalmazott. A bakter este 9 órától hajnalig őrködött. Éjfélig óránként kiáltozott. Csicsón ezt: „Hallja minden háznak ura! Kilencet (10, 11) ütött már az óra, térjen minden nyugovóra! Tűzre, vízre vigyázzatok, hogy semmi kárt ne valljatok!". És: „Éjfélt ütött már az óra, térjen minden nyugovóra! Ajtód, kapud jól bezárjad! Isten áldja meg a házad!" Egészen reggelig rótta az utcákat, de már csendben. Sőt, nagy munkák idején, például aratáskor, napközben is járta a falut. A határt pedig csőszök őrizték. Ezenkívül a portákat, a gazdaságot is igyekeztek a családok maguk is óvni. Ilyen óvintézkedések voltak: vödrökben vizet tartottak kint a fal mellett, az istállóban, konyhában; este, lefekvéskor ellenőrizték, tele vannak-e a vödrök. Ruhájukat gondosan fekhelyük közelébe rakták, hogy baj esetén a lehető leggyorsabban fel

tudjanak öltözködni. A kút mellett állt a vonyó/tűzvonyó: hosszú rúd, tűz esetén pl. kukoricacsuhét kötöttek rá, és ezzel próbálták leharigatni a szerháról (a nádtetőről) a tüzet.

Sajnos pontos dátumot nem tudok mondani, de legvalószínűbb, hogy falunkban 1870-ben alakulhatott meg az önkéntestűzoltóegylet. (Készült egy „ünnepi" kép 1950-ben, mely meglehet, hogy jubileumi kép.) A legrégibb tűzoltószertár a Felső utcában volt, a Kishídnál (akkor persze még semmilyen híd nem volt ott, a legelsőt az 1950-es évek vége felé emelték), a zárda előtt, majdnem ott, ahol most egy ház áll. Itt volt az egyik községi kút. A másik kutat a mostani posta mellett ásták – az újonnan fúrt kúttal szemben. A harmadik lent volt az Alsó faluban, a Tó végén. Ezek ásott gémeskutak voltak, ahogy az összes többi kút ezen a tájon.

Az 1950-es években új tűzoltószertár épült a zárda falához „ragasztva", az akkori mozi mögött. (A mozi helyén az óvoda új része épült.) Itt még csak kézi tűzoltófecskendőjük volt és lajtos kocsijuk, ebben a vizet tárolták, és lovak vontatták a tűz helyszínére. Valószínűleg 1970-ben volt egy nagy ünnepség, a Csicsói Önkéntes Tűzoltó Testület megalakulásának 100. évfordulóján. Akkor még ez az épület állt. Itt előtte, a laposban tartották az ünnepséget. Gyerek voltam, nem emlékezem pontosan az eseményekre, de emlékezem nagybátyámra, Bödők Vilmosra, aki felöltötte régi tűzoltó-parancsnoki egyenruháját, és abban vette át kitüntetését. Nagybátyám büszkén emlékezett azokra a tűzoltóbálokra, amelyeket mint parancsnok, nyithatott meg, és ahol ő kérhette fel először táncra a grófnét. Felvonultak az idős és fiatal nemzedék önkéntes tűzoltói, a helyiek, de eljöttek a környékbeliek is. Füssön és Nemesócsán is tartottak hasonló rendezvényeket.

Nemesócsán a csicsói tűzoltók megkapták első motoros fecskendőjüket.

Az 1970-es évek legelején megépült községünkben a komáromi járás akkor legmodernebb, tornyos tűzoltószertára a valamikori községháza, később kisbolt helyén. Ebben az épületben két tűzoltókocsi is elfért. Tűzoltóversenyeket, bemutatókat rendeztek, fiatalokat toboroztak.

Néhány tűzoltóparancsnok, akikre emlékezem, vagy akikről még édesanyámtól tudok: nagybátyánk, Bödők Vilmos (1910–1978), Keserű Béla, mozitulajdonos (1891–1962, 1950-es évek), majd utána Keserű bácsi veje, ifjú Vida Lajos (Jókai utca, 1924–1996), aki évtizedekig viselte lelkiismeretesen ezt a tisztséget. Több tűzoltókról készült fényképet, nevükkel együtt, a *google Amália Albumarchívuma Tűzoltók című albumában* találhatnak. (Az 1950-ben készült jubileumi képet is.) Ha elolvassák a képek alatti neveket, látják, hogy a tűzoltóság családi hagyomány volt, apáról fiúra szállt, és sok testvér is van közöttük. Megemlítek párat, a teljesség igénye nélkül: idős és ifjú Vida Lajos kovácsmesterek, legidősebb Beke Gyula és fiai, idős Beke Gyula tűzoltóparancsnok és Beke Dezső. Idős Misák Lajos és unokatestvérei id. Misák Pál és id. Misák Endre, valamint idős és ifjú Mészáros Lajos. Sorolhatnám tovább.

Hadd emlékezzem meg három nagy tűzről. Az elsőről édesanyám mesélt sokszor.

A 2. világháború idején sok tüzet a bombázó repülőkből kipattanó szikra okozott. Az 1944. szeptember 14-ei nagy tűzvészt azonban emberi mulasztás okozta. A tűz az Alsó utcában Domonkos Istvánéktól indult (Véghné Terus néni háza majd Balázs doktor udvara). Hátul,

a pajtában pipázó napszámosok okozták. A csicsóiak 10 percen belül ott voltak, de egy órán belül a szomszédos települések tűzoltói is oltották a tüzet. A nagy erőfeszítések ellenére halász Décsi Károlyéktól (most Pinke Etus néni és Koller Kati néni háza) kezdődve felfelé aránylag kis területen, Gaál Andrásékig bezárólag (Berecz Árpád), az utca kanális felöli oldalán is, nagyon sok, úgy 13 épület vált a tűz martalékává. A házak nádteteje, pajták szénával, szalmával tele, könnyen lángra lobbantak. A falu összefogásának köszönhető, hogy minden családot szinte még aznap elhelyeztek, ahol aztán évekig laktak. Egészen addig, míg fel nem tudták építeni új házukat. Pedig az életükön kívül mindenük odaveszett. Kevés hiányzott ahhoz, hogy apai és anyai nagyszüleim és anyai nagynénémék házát is elérje a tűz. Nem lehet csodálkozni, hogy anyám oly sokszor emlegette, hiszen szinte közvetlenül is érintette őket a tűzvész.

A másik tűzvészről Baráth Zsigmond így emlékezett meg: „Gyerek voltam, így emlékeim a részletekben lehetnek pontatlanok, de úgy emlékszem, a következő év, 1945 kora nyarán, egy, az említettnél alig kisebb tűz (a Google-ban névtelennek jelölt utcában) összesen öt házat pusztított el. Ez a névtelen utca a volt masinaszín helyével (földrajzi megjelölése: ÉSZ: 47 4607,65, KH: 17 4550,86) szemben található. Az utolsó leégett házban lakott, azt hiszem, nagynénjééknél Tarcsi Vilma néniéknél, akkori legjobb barátom, Győri István (Pityu), akit a faluban sokan Tarcsi Pityunak emlegettek. Az ő házuk az Erecsi úttal közvetlenül szomszédos volt. Az út másik, nyugati oldalán nem volt épület, így a tüzet ez a beépítetlen sáv fogta meg.” Az említett tűz, az általam említett 1944-es, a névtelen utca pedig a valamikori Taliga

út, amely az Árokhát mögött húzódott az Erecsi úttól a temetőig. *(N. A.)*

A harmadik tűzvésznek gyermekként magam is tanúja voltam. Ha jól emlékezem az évre, 1973-ban szemben velünk Orieskáék házának a nádteteje teljesen leégett. A tűz főképp azért nem terjedt tovább, mert a szomszéd házak akkor már pala- vagy cseréptetősek voltak. A csicsói tűzoltók ugyan gyorsan kijöttek, ám a helyszínen derült ki, hogy nincs víz a tűzoltókocsi tartályában. Próbáltak kézzel szívatni a kanálisból, de az nagyon nehézkesen ment. Így a tüzet végül – már nem emlékszem pontosan – a nemesócsaiak vagy a komáromiak oltották el. Kora őszi délután volt, ketten voltunk otthon a húgommal. Mikor észrevettük a tüzet, az még nagyon kicsi volt, de a szomszéd már vödörből próbálta oltani. Mivel magasan a tetőn égett a nád, nem sok sikerrel járt. Azután egyszerre félelmetes erővel lángra lobbant az egész tető. Ekkor már sokan szaladtak segíteni. A szél felénk fújta a szikrákat. Mi a húgommal gyorsan becsuktuk az ablakokat, áramtalanítottuk a házunkban található elektromos szerkezeteket. Mire ezzel végeztünk, kikapcsolták a villanyt az utcánkban, mert a lángok már vészesen közel lobogtak a villanyvezetékekhez. A tűzoltóknak hála azonban a nádtetőn kívül minden ép maradt. A vályogház falai, ajtókkal, ablakokkal és a mögötte álló új, cseréptetős ház is. A tűzoltók, a szomszédok, az utca és a falu lakói még a lángoló tető alól megkezdték a ház kiürítését, estére minden holmi biztonságba került. A családot pedig az új részbe költöztették, hátulra, ahol a nagyszülők laktak. Ekkor is tapasztalhattuk – mint például az árvízkor – a lakosok összefogását, és szeretném kiemelni: dr. Snoha Štefan körzeti orvosunk rátermettségét. Nemcsak jó szervezőkészségről tett tanúbizonyságot,

hanem a lényéből áradó kedvességével mindenkit meg tudott nyugtatni.

Azóta is volt több tűz, sőt tudjuk, gyújtogatás is.

A társadalmi–gazdasági átalakulás nem kívánt következménye, hogy az önkéntestűzoltó-mozgalom jelentős mértékben elsorvadt, és csak azokon a településeken él tovább, amelyeken hagyományai erősek voltak, az önkormányzatok felismerték a helyi tűzvédelem nélkülözhetetlenségét, és anyagilag is támogatták az egyesületeket. Falunkban sajnos feloszlott a testület, a tűzoltószertár erősen romlásnak indult. Tavaly, 2015-ben azonban magánszemélyek, Keserű Béla és Vida Lajos utódai megkezdték az épület felújítását, és hamarosan befejezik. Remélem, módot találnak arra, hogy a felújított épületben méltóképpen megemlékezzenek erről a nagy múltú, bár megszűnt tűzoltótestületről, amely pár év múlva 150 éves lenne. Nem tudhatjuk még, mit hoz a jövő. Lehet, hogy ismét feltámad Csicsón és nem csak itt ez a mozgalom. Kívánjuk.

Emlékezés az önkéntes tűzoltókra – 1943–44

Helye: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Írta: Vida Sándorné Beke Eszter (1937)
2016 júliusa

Hat-hét éves koromra emlékezem vissza. Abban az időben a tűzoltóságot nagyra becsülték. Munkájuk sokrétű volt, hisz a falu házai nádtetősek voltak, a fafűtésű sparheltekből gyorsan kipattant a szikra és könnyen lángra lobbantotta a nádtetőt. A tűzoltók akkor még kézi erővel oltották a tüzet. A vizet a kútból húzták, kannákba öntötték, majd kézről kézre adogatva hordták a tűzre. Ha a tető gyulladt ki, a tűzoltók felmentek a tetőre, padlásra és létrán állva adogatták fel a kannákat, úgy mentették mindazt, ami még menthető volt. Akkor az emberek sok mindent tartottak a padláson. A nádtetős padlás előnye volt, hogy hűs, száraz levegőjű volt. Így itt tárolták a füstölt kolbászt, sonkát, szalonnát és a zsírt is. Az itt tárolt élelmiszer nem romlott meg, csupán kiszáradt, sőt még a legyektől, bogaraktól is védte őket a padlás homálya.

Az én édesapám is tűzoltó volt, legidősebb Beke Gyula (1900-1960). Ő volt a tűzoltók trombitása. Minden vasárnap reggel 7 órakor lovára ült és így járta az utcákat, s fújta a gyülekezőt a tűzoltóknak. Hívta őket gyakorlatozni a tűzoltószertár elé vagy a leventeudvarra, a zárda mellé. Ha tűz volt a faluban, szintén ő fújta a riadót, erre a falu népe futott kannákkal, hogy minél előbb el tudják oltani a tüzet. Sok

helyen volt tűz a házakban vagy a házak melletti kazlak gyulladtak ki, melléképületek égtek le.

A nyári aratási időszakban komoly feladatuk volt a tűzoltóknak. Rendszeres nappali-éjjeli szolgálatban voltak – fiatalok nappal, férfiak éjjel –, hogy tűz esetén minél gyorsabban és hatékonyabban fel tudjanak lépni.

Mikor megérkezett a jó idő, tavasszal nagytakarítást kellett a házaknál végezni. A tűzoltók ekkor is helytálltak. Az ő feladatuk volt házról házra járni és ellenőrizni. Ketten végezték az ellenőrzést. Egyikük a padlást, másikuk az udvart nézte át, nincs-e gyúlékony anyag, mely tüzet okozhat. A kémények állapotát is megvizsgálták. Ha hibát találtak, felszólították a gazdát a hiba kijavítására.

A tűzoltók télen sem tétlenkedtek. Rendszeresen összejöttek a leventeotthonban, a későbbi moziban, színdarabokat tanultak be, amelyeket be is mutattak a falu lakosainak. Emlékezetes számomra a „Sári bíró" című előadás. Augusztusban, búcsú napján rendszeresen tűzoltóbált rendeztek, májusban majálist tartottak, ahol lepényevés, zsákban ugrálás stb. szórakoztatta az ifjúságot.

A tűzoltók nehéz munkája könnyebb lett attól kezdve, hogy motort és tömlőket kaptak. Tűz esetén a motort leengedték a kútba, az szívta a vizet a tömlőkbe, és így fecskendezték a vizet a tűzre. Ha volt a közelben kanális, akkor abból oltottak. A motort idős Vida Lajos kovácsmester–gépész kezelte. A tűzoltóparancsnok Keserű Béla bácsi volt, aki tűzoltásban végzett munkájáért számos kitüntetést kapott.

Béla bácsi után ifjú Vida Lajos kovácsmester lett a parancsnok, de ez már a későbbi években történt. Ekkorra már megnőtt az önkén-

tes tűzoltók száma, sokan beléptek a testületbe. A tűzoltók tűzoltókocsit kaptak, és az már jelentősen megkönnyítette munkájukat. A fiatalabb tűzoltókkal Vida Lajos tűzoltóparancsnok foglalkozott, az iskoláskorúak pedig az iskolában sajátították el a tűzoltás elméleti részét. A gyakorlati részt az idősebb tűzoltók tanították a kastély – az akkori iskola – udvarában. Az ifjúsági csapatok – külön lány- és fiúcsapatok – évente részt vettek a járási tűzoltóversenyen, mindig szép helyezést értek el rajta. A lányok nemegyszer az első díjat hozták haza, sőt országos versenyen is győztek.

Ifjú Vida Lajos szorgalmas munkájáért, az önkéntestűzoltótestületben kifejtett tevékenységéért magas állami kitüntetést kapott. Mindvégig komoly feladatnak tartotta a tűzoltóságot, melyet nagy szeretettel végzett, főleg a fiatalok körében, akikkel megszerettette ezt a munkát.

Sajnos ma már ezek a vezetők nincsenek közöttünk. A tűzoltószertár gazdátlanná lett, az évek folyamán az épület állaga megromlott. Egészen 2015-ig tartott ez a folyamat. Vida Aranka tanárnő szívügyének tartotta édesapja, néhai Vida Lajos tűzoltóparancsnok hagyatékának ápolását, ezért elkezdte felújítani a tűzoltószertárt. Az épületet kívül-belül felújították. Ígéret van arra, hogy új tűzoltókocsit kapnak. Vida Aranka új tűzoltócsapat megalapítását is szorgalmaz.

Fontos lenne, hogy a falu ifjúsága megtalálja helyét ebben az önkéntes tűzoltószervezetben, s ott nagy szeretettel végezze munkáját.

Hajrá! Sok sikert kívánunk az ifjú csapatnak!

Emlékezés az önkéntes tűzoltókra – 1956 utáni idők

Helye: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Írta: idős Misák Pál (1942)
2016 augusztusa

Úgy kezdeném, hogy, minket, fiatalokat Vida Lajos bácsi, a szövetség elnöke (aki haláláig az maradt) 1956-ban beszervezett a tűzoltótestületbe. Megkezdtük a gyakorlatozást mint ifjúsági raj. Elejével csak a járási versenyekig jutottunk el, de kb. a harmadik évben a kerületi versenyre is eljutottunk, akkor még mint a nagymegyeri (Čalovo) járás része. Néhány kazaltűz oltásában is részt vettünk. Akkor a tűzoltószervezetnek volt egy 805-ös Tatra tűzoltókocsija, teljes felszereléssel, 8-as tűzoltómotorja, A, B, C méretű tömlői, stb. Amikor 1960-ban komáromi járás lettünk, ott még egy évet versenyeztünk, utána pedig bevonultunk katonának két évre. Katonaság után újra megszerveztük a tűzoltórajt, de akkor már mint felnőtt raj vettünk részt a versenyeken. Közben, az aratás alatti időkben éjjeli szolgálatot tartottunk a tűzoltószertárnál. Akadt egypár tűzeset, amelynél oltottunk.

Azután felépült az új „tűzoltóotthon", ahol már nagyobb volt a hely. Minden a helyére került az új épületben. Ott tartottuk a megbeszéléseket. Addigra a korosztályunk kinőtte a versengést, és ráhagytuk az ifjabbakra. Mi pedig a versenybizottságok munkájában vettünk részt. A dunaszerdahelyi járásban is voltunk versenybírók, ők meg

a komáromi járásban voltak bírók. Engem beválasztottak a járási vezetőségbe, később a kerületibe. Pár évre rá az országos, Föderális Csehszlovák Tűzoltó Testület vezetőségi tagja lettem.

Vida Lajos bácsinak köszönhető, hogy ilyen jól működő szervezet lettünk. A komáromi járás egyik legjobban működő szervezete voltunk. Voltak problémák köztünk, nem mondom, ezek mind a korkülönbségből adódtak, de mindig megoldottuk őket.

A 100 éves jubileumi nagy ünnepség pontos dátumára sajnos én sem emlékszem. Érdeklődtem azoktól, akik még élnek közülünk, sajnos senki nem emlékszik az évre. A legvalószínűbb, mindenki arra gondolt, az 1970. év volt.

Megemlíteném még a „pionírrajokat". Az iskolás gyermekeket beszervezték a versenyekbe, amelyeknek a nevük „Láng" volt. („Plameň" – még manapság is megrendezik – N. A.) Itt is szép eredményeket értünk el. Kovács Ferenc tanító úr tanította az elméletet a gyerekeknek, mi meg a tűzoltógyakorlatot tartottuk. Ez nagyjából azt az időt tölti ki, amikor én, mint tűzoltó tevékenykedtem. Dátumokra sajnos nem emlékezem, mert ahogy múlik az idő, úgy felejt az ember. Mikor Vida Lajos bácsi megbetegedett, utána én is abbahagytam a tűzoltóságot. Ennek már van jó néhány éve. Lajos bácsi halála után (1996-ban) idős Beke Gyula (1940–2004) vette át az irányítást, az ő halálával a tűzoltószervezet is megszűnt.

Azért az élet nem állhat meg. Vida Aranka igyekezetének köszönhetjük, hogy amint megújul a tűzoltószertár, úgy élesztik újra, szervezik folyamatosan újjá a testületet.

Mezőgazdasági munkák

Aratás

„A mi mindennapi kenyerünket add meg nékünk ma”

(Az Úr imája, Máté 6:9-13)

„Áprilisi meleg, májusi eső, júniusi langymeleg árpát, búzát, rozst növeszt finom cipóra.”

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
Adatközlők: Nagy Imréné Bödők Terézia (1924–2013)
Nagy László (1921–2008)
2013 júniusa

Péter-Pál napján, június 29-én megszakad a búza töve. El kell kezdeni az aratást. „Esik eső a harasztra. Haragszom én a parasztra, mert a paraszt akkor arat, mikor legjobban süt a nap.” Édesanyámat Fél Lajos kaszás (id. Fél Dénes nagyapja) tanította erre a versikére. És hogy az idő jó legyen, a másik aratókezdő szentet is (július 2. a napja) megintették: „Sarlós Boldogasszony, ne sírjon kigyelmed, mert így a jó idő 4-5 hétre elmegy.” A férfiak kendervászon „ümögben” (ingben), gatyában, kalapban, a lányok, asszonyok hosszú ujjú rékliben, szoknyában, kendővel védték magukat a portól, naptól. A kaszához tokmányos tarisznya tartozott, a tokmánnyal, a „kaszakűvel”, a kalapáccsal és az üllővel. Ha Sarlós Boldogasszony sírós volt, bizony megtörtént,

hogy kabátban arattak. A módosabb helyeken, vagy népes családoknál két kaszás kaszált, az első marokszedő (leány) lerakta a sásból vagy szalmából font kötelet, erre a fél kévét. A második marokszedő a kéve másik felét, a kötöző pedig bekötötte. Ínséges időkben, a világháborúk alatt, jó, ha egy családban akadt egy kaszás, és egy utána menő, aki szedte és kötözte is a markot meg a -kévét. A kévéket kepékbe rakták. Egy kepe 18 kévéből állt, a 18., a „pap" trónolt a tetején. Mikor megszáradt a gabona a földeken, asztagba hordták, a „szírűre" (szérű: az udvar szélén kijelölt hely). Itt csépelték, nyomtatták a gabonát, kézzel vagy ökrök, lovak befogásával. Az 1900-as évek elejétől már „masináztak". A Rakodóra, Kertalja Duna felőli részére rakták az asztagokat. Itt hányták a gabonát a cséplőgépekbe. Az 1950-es évektől, már a szövetkezet idején, megjelentek a kombájnok. Az aratással könnyebben, gyorsabban haladtak, de még így is megizzadtak, nyelték a port a kombájnosok és az őket kísérő traktorosok, munkások. Az aratás után aratóünnepséget tartottak. Az aratókoszorút (Banda Ottó 1944–1990 készítette) végigvitték a falun, dalolva, táncolva. Este aratóbál volt, az egész falu mulatott. Sok mindent lehetne még mesélni az aratásról, a legfontosabb mezőgazdasági munkáról, amelyből így vagy úgy, az egész falu kivette részét. Ma már szinte azt sem tudjuk, mikor aratnak. Az emeletnyi magas, klimatizált fülkével ellátott kombájnokkal, traktorokkal, egyéb gépekkel összehasonlíthatatlanul egyszerűbb lett a munka. Ez azonban semmit nem von le az aratás jelentőségéből.

Dohányfeldolgozás

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
Adatközlők: Vida Sándorné Beke Eszter (1937)
Nagy Imréné Bödők Terézia (1924–2013)
2016 júliusa

Csicsón már az első Csehszlovák Köztársaság idején biztosan foglalkoztak dohánytermesztéssel és feldolgozással. A legismertebb dohánytermesztő a grófi birtokon bérlő Jezsó házaspár volt, Jezsó Ferenc (1910–1980) és Vicena Julianna (1910–2008). Másik ismert család a „dohányos" Nagy család. Nagy Dénes (1897–1970), feleségével, Juhász Erzsébettel és testvérével, Nagy Lajossal (1904–1983) valamint annak feleségével, Szikonya Karolina nénivel (1905–1996).

A földműves szövetkezet egyik legjövedelmezőbb ága volt a dohánytermesztés és feldolgozás. Tavasztól őszig sok asszonynak adott munkát. Tontulon, egy téglaépületben volt a simítás, a mellette levő pajtákban szárították a leveleket. Az itt termesztett dohány nagyon jó minőségű volt.

A dohánytermesztéshez nagy gondosság szükséges. Vida Eszti néni így emlékezik róla:

A dohánymagot kora tavasszal elvetettük a melegágyakba, gondosan öntöztük, ápoltuk. A hidegtől és a tűző naptól nádtakaróval védtük. Májusban elkezdtük a kiültetést. A palántákat kora reggel kel-

lett felszedni, ládákba rakni és vizes zsákokkal letakarni. Lovas kocsira raktuk és vittük a földekre ültetni. Lyukat vágtunk, beöntöttük és ültettünk. Minden munkát kézi erővel végeztünk. Többször meg kellett kapálni. Mikor akkora lett, hogy a szépen beérő sárgás leveleket törni lehetett, elkezdődött a törés. Alulról 2-3 levelet lehetett egyszerre letörni. Hónunk alá raktuk, szépen egymás hegyé, és mikor már jó nagy csomó gyűlt össze, vittük a kocsira. Amikor jó magasra megtelt a „vlecska" (utánfutó), vittük a dohányszárítóba, ott hosszú, félméteres tűvel zsinórra fűztük a leveleket, és állványokra felhúzták őket, hogy száradjanak. A levelek másik részét lécekre fűztük (zsinórral a lécre csavartuk), kocsikra raktuk és toltuk a fonnyasztóba majd a szárítóba. A fonnyasztóban nagy hőség volt, gyorsan száradtak a levelek. A fűtők, Nagy Benő és Nagy Károly éjjel-nappal fűtöttek. Innen a levelek a szárítóba kerültek. Amikor megszáradtak, elkezdődött a simítás. Mi, asszonyok asztal köré ültünk, lehúztuk a lécekről a leveleket, szín és nagyság szerint válogattuk és csomóztuk. Vagyis egy jó marék levelet csomóba kötöttünk: dohánylevéllel körbetekertük a levélcsomót és a közepén áthúztuk a kötöző levél végét; lécek közé raktuk, jól összeszorítottuk, hogy szét ne essen a csomó. Mikor összegyűlt egy jó rakomány csomózott dohány, elvitték Komáromba, a dohánygyárba. A munkamenet vezetői voltak: Jezsó Ferenc, Nagy Dénes, Gyurcsovics (Gyurgyovics) István, Németh Vince, Gaál Viktor, az értékesítő Nagy Nándor füssi lakos volt. Már senki nem él közülük.

A dohánytermesztés nagy szakértelmet, gondosságot igénylő, fárasztó munka. Az utolsó időkben már nem volt jó ára sem, így abbamaradt Csicsón a dohánytermesztés.

Egyéb munkák

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
Adatközlő: Nagy Imre (1919–1978)
2014 áprilisa

Apám csoportvezető volt a földműves szövetkezetben, tavasszal ő mérte ki a tagoknak a háztáji földeket – itt tagföldnek nevezték –, és a szövetkezeti földeket. A cukorrépát, marharépát egyelésre, kapálásra, és a kukoricát. Ölmérővel mért, „öreg A”-nak is hívták, mert úgy nézett ki. Nagyjából 1,90 méter a fesztávolsága (pontosabban 1 öl = 1,896 méter = 1 m 89 cm 6 mm, a szántóföld vagy más, mezőgazdaságilag hasznosítható területek meghatározására szolgáló nem hivatalos, népi mértékegység). A kimért földeket a szélükön karókkal jelölte. A karókat az asztalosműhelyben készítették. Tintaceruzával írta rájuk a neveket. Télen a karókat beszedték, a következő évben megint felhasználták.

A kimérés eleinte névsor szerint történt. Mivel néhányan elégedetlenek voltak, később sorszámot húztak a tagok, és eszerint mérték ki a földeket. A cukor- és marharépa egyelése, kapálása, a kukoricakapálás családi tevékenység volt. A gyerekeket is bevonták a munkákba. A cukorrépa után cukrot kaptak a tagok. Az egyelést, kapálást ellenőrizték, a késlekedőket figyelmeztették, ehhez mérték cukoradagjukat. Ősszel pedig törték a kukoricát, lovas kocsival, esetleg traktorral hazaszállították. Örömteli esemény volt, amikor apánk elvitt

minket a szövetkezet belső majorjába (az iskola helyén volt), a lóistállóhoz, hogy onnan kocsival menjünk a határba a kukoricáért. Apánk vagy maga hajtotta a lovakat, vagy legtöbbször Hlad František-Ferenc bácsi (1923–2001), aki kocsis volt, nekünk a legkedvesebb. Ismert és népszerű kocsis volt, főleg a gyerekek körében, Mészáros Kálmán bácsi (1910–1977). Ő sokat járt lovas kocsijával a falu utcáin. Ilyenkor a gyerekek, ha megengedte, de néha akkor is, ha nem, felkapaszkodtak a kocsijára. Élmény volt, amikor a lovait fürdette a házuk előtt a Tóban. Otthon aztán összegyűlt a család, a szomszédok, és fosztották a kukoricát. (A kukoricacsöveket „megfosztották" a csuhéjuktól. A szép csuhékat különrakták a téli szatyorfonáshoz.) Késő éjjelig is dolgoztak, amíg nem végeztek. A gyerekek füleltek, hallgatták a felnőttek, öregek meséit, katonatörténeteit.

Később ezeket a munkákat fokozatosan géppel végzett munka váltotta fel.

A csicsói halászat története

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Géza
Adatközlő: idős Kolocsics Mihály (1933–2000)
1990-es évek

Csallóköz pár évszázaddal ezelőtt apró erek, össze-vissza folyó Duna-ágakkal megszaggatott terület, mondhatnánk szigetcsoport volt. A gyakori árvizek olykor temettek be kisebb-nagyobb ereket, de kialakítottak újabb és nagyobb vízterületeket is. Noha az árvizek gyakorisága és a talajvízszint is lényegesen csökkent, a folyóágak mégsem tűntek el teljes mértékben. Némelyikük községünk határában még ma is csörgedező kis patak, vagy buja vízinövényekkel benőtt kanális. Némelyik helyén csupán visszahúzódó laposok láthatók, benövő sással, náddal és az ezt övező bozótnövényzettel. Ilyen patakok egyike a Csiliz patak, ezt még napjainkban is Csallóköz egyetlen folyójának vallhatjuk. Csallóközben Baka község határában ered, és Csicsónál torkollik a Dunával mesterségesen összekötött holtágba. *(A Csiliz patakot árvízvédelmi töltéssel lezárták. Ezzel a lezárással a patak elvesztette közvetlen kapcsolatát a Csicsói mocsarakkal (Ham-Szakajtás), ahová eredetileg torkolt. Forrás: A Csiliz patak helyreállítása, A Csicsó-környéki mocsarasok helyreállítása, 2013. BROZ - Pozsonyi Regionális Természetvédelmi Egyesület – Nagy Amália.)* A község vízbőségéről tanúskodik a Hatostagi dűlőnév is. Magában a dűlő neve is azt idézi, hogy a ma még fennmaradt

két patak, a Mire és a Csörgéd mellett még négy patak torkollott a Dunába. A Duna még védőgátrendszerének emelése után is gyakran veszélyeztette a község lakóit árvizekkel. A gyakori gátszakadás – olykor-olykor kétévente is bekövetkezett –, alakított ki természetes tavakat, örvényeket. Így keletkezett a Hosszúklábi örvény, a Paptava, a Bírótava és az Erecsi örvény. Az Erecsi örvény neve magában hordozza az ér/erecske szót. Ezeknek a tavaknak és örvényeknek némelyike még napjainkban is bővizű. Ilyen víz adta lehetőségek biztosították az itt élő ember egyik ősi foglalkozását, a halászást.

Milyen módon gondozták a vizet (a tavat)? A meglévő vizeket és tavakat, hogy halászásra alkalmassá tegyék, évente rendszeresen gondozták. A vízi növényzetet, hínárt és tócsagazt évente lehalászás előtt legalább egyszer megtisztították, de előfordult, hogy többször is. A tisztítást partról vagy csónakról, hosszú kaszákkal végezték. A víz alatt így levágott növényzetet partra húzták két csónak segítségével. A két csónak közé kötelet feszítettek, arra nehezékeket raktak és a part felé evezve a kötélbe megakadt növényzetet a parthoz húzták, a part közeléből pedig kézi erővel, gereblyékkel és „vellákkal" partra rakták. Ez a partra kirakott vízi növényzet elrothadásával gazdagította a parti növényzet földjének humuszát. A kitisztított vízterület pedig könnyen lehalászhatóvá vált.

A nagyobb vízterületeket évente árverés alá bocsájtották, és akinek így került tulajdonába a terület, az egész évben bírta a halászati jogot. A legtöbb bérlő igyekezett a következő évben is bérelni a területet, annak tudatában, hogy céltudatos halállomány-szaporítással és neveléssel biztosítva van a következő év halállománya is. Az egyes tavak nevéből kitűnik, hogy kik voltak a leggyakoribb bérlők. Így például

a Bíró és Paptava jelentéséből következtethetünk arra, hogy a vízterület minden bizonnyal a községi bíróé vagy az egyház tulajdonában volt. Előfordult, hogy nem az állandó bérlők halászták le a halállományt, hanem kiadták helybeli halászoknak. Ők voltak községünkben Décsi Károly, Kovács József, Kolocsics Károly. Ezek a halászok bérelték a környék tavait, a Pőzsi, a Vida-házi, a Hatostagi, az Újörvényi, a Téglaházi, az Erecsi, a Hatöles, a Négyöles, a Szakajtás, a Parlagi és a Hosszúklábi tót. Ezek természetes eredetű tavak voltak. Vörös Imre a Dunát Kulcsodtól Kolozsnémáig minden évben árendába vette a Csallóközi ármentesítő társulattól. Természetesen a bérelt szakaszhoz tartozó kubikgödrökkel együtt, melyek a Duna-töltésen belül voltak. Vörös Imre kezdetben, mint parasztember gazdálkodott, de ez a foglalkozás különösebben nem érdekelte. Eladta jószágát, az értékén halászfelszerelést vásárolt. Fogadott maga mellé két halászsegédet, Mészáros Józsefet és Danics Rudolfot, helybeli lakosokat, ő mint főhalász fizette őket. Az évi árenda megfizetése után a kifogott hal egész mennyiségét ő adta el. Az értékesítés kétféleképpen történt. A községhez legközelebbi nagytelepülés Nagymegyer volt, ahol hetente kétszer vásárt is rendeztek. A kifogott halat azonban erre a vásárra nem a halász vitte, hanem a kereskedő, akinek a halat eladta. A hal ára változó volt, fajtától és időszaktól függően. Kilója 8–11 fillérbe került. De az értékesebb, nemesebb hal kilója egész 50 fillérig is elment, mint pl. a kecsege, süllő, harcsa. A kereskedők legtöbb esetben zsidók voltak. A kereskedő a vásárnapok előtt küldött fogatos eszközt és fahordókban szállította el a kért mennyiségű halat. Ezenkívül a faluban is árultatta a portékát a halász. Ezt a műveletet a halász felesége végezte.

Tragacsra feltettek két kosár halat. Ezt tolta a falun keresztül és bekiabált az udvarokba, hogy: „Halat vegyenek!" Kétféle mérlegen mérte. Az egyik a halmérleg, a másik a kofamérleg. A halmérlegnek kétféle beosztása volt, az egyik oldalán a kisebb halakat, vagy mennyiséget, a másik oldalon a nagyobb halakat, vagy mennyiséget mérhette. A halat a halász felesége addig árulta, míg az el nem fogyott. Ha a faluban nem kelt el, úgy áttolta a legközelebbi faluba is. Egy alkalommal a halász kiment „főnézni" a „vörséket" – a varsákat. (A főnézés azt jelentette, hogy átvizsgálja a vörséket, van-e bennük zsákmány.) A vörsékben 4 darab, karnyi vastagságú, jó méternyi angolnát talált. A halász felesége ezt szintén az eladásra szánt halak közé rakta. Hiába kínálta azonban a kuncsaftoknak, nem akadt reájuk vevő, mondván „ők nem vesznek utálatos kinézésű halat, kígyóhalat." Hazafelé menet a halász feleségét megállította egy nagysága. Kérdezte tőle – érezvén a halszagot – mit árul. Halat árultam, de viszem haza, amit már senki sem akart megvenni. A nagysága beletekintett a kosárba és meglátta a portékát. Látta a hal fajtáját, rögvest kérdezte, mennyit kér érte. A halász felesége megkérte az árát, a nagysága rögtön kifizette. Majd belenyúlt a „ridiküljébe" (kézitáska), elővett egy kisebb papírt, ráírta a címét és hozzáfűzte: „Ha még ilyen halat fognak, küldjék erre a címre". Mikor a következő angolnákat fogták, és a halász unokájától elküldte a megadott címre Nagymegyerre, akkor derült ki, hogy a címzett egy zsidó szénkereskedő volt. Ezután ezt a halfajtát csak erre a címre szállították. A hal értékesítéséből származó jövedelem változó volt. Volt olyan hét, amikor a halász két segédhalásszal együtt egy hét leforgása alatt

egy tehén árának megfelelő értéket halászott össze. Az így befolyt jövedelemből látta el a halász családját élelemmel, ruházattal, gyarapította szerszámait és tulajdonát.

A halász fő szerszámai közé tartoztak a különféle hálók és „vörsék”(varsák). Áradáskor a dunai halász rekesztőhálót használt, ezzel az áradással beosont halak járatát lerekesztette, és így megakadályozta, hogy újra visszaúszhassanak a folyó medrébe. A rekesztőhálók után helyezte el a kétszárnyú szárnyas vörsét. A szárnyas vörse két szárnya terelte bele az ártérből kifelé igyekvő halat a vörsébe. Ezt a halászati módot csak az áradások idején alkalmazták. Ilyenkor a két segédhalász mellé még fogadott úgynevezett kocahalászokat. A kocahalászok legtöbb esetben azok az emberek voltak, akiknek nem volt halászengedélyük, vagy nem béreltek vizet. A halász, ha halászaton kapta őket saját halászterületén, azt mondta nekik: „Meg lesztek büntetve, és majd szólok, mikor kell letölteni a büntetéseteket”. Mikor megjött a zöldár, akkor felkereste ezeket az embereket, akik többnyire cigányok voltak. (A cigány akkortájt állandó munkát nem vállalt, jórészt csak lustálkodott. Ahhoz, hogy megélhetését biztosítsa, ki-kijárt orvhalászni a bérelt vizekre.) Megparancsolta nekik, hogy hozzanak magukkal zsákot és a fölszerelést. A fölszerelésbe tartozott a táplihálló, táplihajtás, tápliemelő karó és a húzókötél. Ezeket az embereket azokra a helyekre helyezte el, ahol a kifolyások el voltak zárva rekesztőhálóval, legtöbbször a rekesztőháló és a szárnyas vörse közé. Feladatuk a két háló között mozgó hal kifogása volt. Ez idő alatt, míg csak a Duna vize nem futott ki az ártérből, halásztak éjjel-nappal, felváltva aludtak és pihentek. Az élelmet a halász vagy a halász felesége vitte ki,

de sok esetben maguk is főztek vagy sütöttek halételeket. Így ott töltöttek olykor 3-7 napot is. Mikor a halász látta, hogy a hal már nem juthat ki az ártérből, befejezte a halászást. Ezután előszedette a hozatott zsákot, és annyi halat rakatott minden kocahalásszal a zsákjába, amennyit el bírt vinni magával haza. Ez volt a büntetéslerovás és úgymondván engesztelő fizetés is. Miután a kocahalászokra nem volt szükség, az ártérben rekedt hal kifogását a halász végezte egyedül, vagy a segédhalászokkal. A bennrekedt halat a laposokból, kubikgödrökből ezután egyszárnyú vörsével halászták le. Ez a halászási mód már kevesebb zsákmányt eredményezett. A hal már lassabban járt, megnyugodott. Így a halász az egyszárnyú vörse lerakása után tapogatott tapogató kosárral. Az egyszárnyú vörse körüli tapogatással zavarta a halat és a vizet is. A zavaros vízbe a hal mindig szívesebben menekült rejtekhelyet keresve. Ezzel a halásznak valójában kettős haszna volt a halászásból. A tapogatással részint kifogta az elrejtőzött halat, egyúttal zavarta a vörse felé, ott pedig csapdába esett. Ezt a halászási módot azért alkalmazta, mert mikorra a víz kifutott az ártérből, akkorra a kubikgödrök vizeit fölverte, benőtte a mocsári növényzet, így a húzóhálós lehalászást már nem végezhette. Így halászott kora őszig, amikorra a vízi növényzet beérett, a víz aljára ülepedett, és elővehette a húzóhálót, vagy a kerítőhálót. Ezt a halászási módot folytatták egészen befagyásig. Közben mélyebb vizekben gyakran halászott dobóhálóval is. Ehhez a művelethez, de főképp a húzóhálós halászáshoz szükséges volt a csónak is. A húzóhálót csónakkal kellett kísérni minden esetben, mert elakadhatott az ártéri vizekben található kisebb-nagyobb gallyakon – és bizony ez gyakran megtörtént. A csónak nélküli halászra azt mondták, hogy „láb nélkül van a vízen”.

A fent említett halászási módokon kívül meg kell még említeni azt is, hogy a gyerekek miként fogtak halat – főleg nyári időszakban – horog nélkül. Ez a művelet volt a kosarazás, és úgy történt, hogy két gyerek a sekélyebb vizekben egy kosarat vagy fülest közrefogva húzott a víz alatt. A kosárba beúszó hal nekiütközött a kosár vagy füles fenekének. Ezt a kisebb-nagyobb ütést lehetett érezni, némely esetben hallani is, ha nagyobb hal került a kosárba. Ilyenkor ügyesen fölmerítették a kosarat a víz színe fölé, és a benne ficánkoló halat kivették, majd kidobták a partra, vagy egy harmadik gyerek kivitte. Így szórakoztak hasznosan a libákat vagy más jószágot őrző gyerekek.

A halászember a kifogott halat minden esetben (főleg a nagyobb mennyiséget) bárkába rakta. A bárka alakja hasonlított a csónakéhoz, azonban be volt fedve, volt rajta egy nyitható-zárható ajtó, és a bárka egész felületén diónyi nagyságú lyukak voltak fúrva. A bárka azért volt előnyös, mert a benne lévő hal állandóan cserélte mozgásával a vizet, így állandóan friss vízhez jutott, ezért tovább életben tudta magát tartani, mint a hordóban tartott zsákmány. A bárkához hasonló volt, de kisebb méretű a haltartó kas vagy kosár. Ez a tároló hasonlított a vesszőből font kosárra, de magasabb volt és a tetejére tetőt fontak szintén vesszőből. Miután hal került bele, a tetejét két erősebb, két végén kihegyezett gyűrűvesszővel átlósan ráerősítették. Amíg folyt a halászás, szintén – mint a bárkát – vízben tartották, és hogy a víz ne tudja elvinni, a lefedett halkas tetejére még nehezéket is tettek (legtöbbször követ). A halkast kevesebb hal fogásánál használták, miután elegendő mennyiségű hal került bele, ezt a mennyiséget a bárkába ürítették. Abban az esetben természetesen, ha a bárkából egy

eladás után nem fogyott el a hal, azt tovább őrizték, nehogy az orvhalászok megdézsmálják. Ezt az őrködést a halász és a segédhalász végezte felváltva. Az őrséget halászással kötötték össze.

A téli, jég alól való halászáshoz szakértelem és munkaerő egyaránt szükséges volt. A halásznak tökéletesen ismernie kellett, hol milyen hal és milyen mennyiségű tartózkodik (fészkel? nem fészkel?) a víz beállása (befagyása) után. Mikor a jég már olyan vastag volt, hogy a halászó embert megbírta, akkor a két segédhalásszal és még legalább egy besegítővel, akit legtöbbször napszámba fogadtak fel, kezdődött a lékelés. A léket romboid alakúra vágták.

Itt sajnos befejeződik a leírás. Valószínűleg az adatközlő halála miatt. (N.A.)

Kenderfeldolgozás, kézimunkázás, öltözködés

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
Adatközlők: Nagy Imréné Bödők Terézia (1924–2013)
Nagy László (1921–2008)
2006–2016.

A tájegységnek (Csicsó, Kolozsnéma, Füss) csak rá jellemző népviselete, kézimunka-technikája nincs, de van jellegzetesen használt kézimunkája.

A kender feldolgozása

A XX. század elejéig a kendervászon volt a kézimunkák, az öltözködés leggyakoribb alapanyaga.

Kendert azok a gazdák termesztettek, akik a fontosabb gazdasági növények termesztése mellett ezt megengedhették maguknak. Olyan helyen termesztették, ahol volt tó, örvény az áztatáshoz. A kender kétlaki növény. A nyáron érőből, a virágosból a finomabb vászon, a későbben, ősszel érőből, a magot termőből a durvább vászon készült. Ezért, ha finom vásznat akartak készíteni, akkor nyáron kihúzkodták a virágos kendert a többi közül. Legtöbbször azonban ősszel nyűtték ki egyszerre az összeset. Miután kinyűtték (tövestől kihúzkodták) a

kendert, legalább 10 napig áztatták. Csicsón a kendert a Nagyági örvény mellett (a régi szőlőskertek mellett) termesztették és az örvényben áztatták, távol a falutól, kellemetlen, átható szaga miatt. Régebben a Vida-tónál, a Kenderes dombnál is, de a szaga miatt később már csak Nagyágnál. Összekötözött rudakra fektették a kendert, mély vízben cölöpök közé szorították, sárral nyomatták a víz alá. Ez és a „szerkezet szétszedése" férfimunka volt. A kender mosását, szárítását és az összes többi munkát már nők végezték. Száradás után husánggal csapkodták, lábbal taposták, törték, tilolták, gerebennel „fésülték" a kenderszálakat. Mindent hasznosítottak, a pozdorját fűtésre használták, az egészen durva kócból kötelet sodortak.

Ezután következett a fonás. A téli esték, éjszakák tevékenysége. A fonás ősi női munka. A mesékben gyakran olvashatunk róla. Ezek a mesék arról is szólnak, hogy a fonás milyen fárasztó és megviselő munka volt. Szinte minden nép mitológiájában pedig a sors istennői, vagy boszorkányai – általában hárman vannak – fonják, gombolyítják, vágják az emberi élet fonalát.

Szépen és jól fonni kevés asszony tudott, még ha volt is rokkája, de voltak asszonyok, akik csak guzsalyon is tudtak szépen fonni. A durvább fonalat guzsalyon, kézzel sodorták, gyalogorsóra, a finomat, egészen a cérna vékonyságúig rokkán fonták. A legdurvább kenderszálból a férfiak kötelet vertek – ezt kötélverők végezték – zsákot szőttek. A guzsalyon a fonnivaló kóc volt. Ezt sodorták fonallá és kinyújtott kézzel tekerték a gyalogorsóra vagy rokka segítségével tekerték fel az orsóra. Nedves ujjakkal sodortak, nyálazták az ujjaikat. Ehhez inni kellett, és bizony nem csak vizet ittak. A fonókban éjjelente nagyon jó hangulat uralkodott, beszélgettek, nevetgéltek, énekeltek,

és a betekintő legényekkel incselkedtek. Szerelmek szövődtek, házasságok születtek. Kellett a jó hangulat, mert a sokszor hajnalig tartó monoton munka nagyon kimerítő volt.

A fonalat egy rőf hosszú (78 cm) motollára tekerték. Bizonyos számú tekerés fonálból állt egy báb, bizonyos számú bábból – a fonal vastagságától függően – egy rőf hosszú vásznat lehetett szőni. Ezt a mennyiséget gombolyították. Tehát általában egy gombolyag fonalból egy rőf hosszú és 70 cm széles vásznat szőttek. Gombolyítás előtt fehérítették a fonalat: fahamuval megszórták, vízzel locsolták, meleg kemencében fehérre kiszívatták, majd alaposan megmosták és megszárították. Hosszúklábnál vagy a kanálisban mostak. Lábitón álltak a víz fölött és patéllófával (sulyokkal) csapkodták a mosnivalót a vízben álló, magas asztalon, a patéllóasztalon.

A szövést takácsmesterek végezték. A finomabb vászonhoz a felvetőszálak finom kenderfonalból voltak, a keresztszálak pedig pamutból. A pamutot vásárolták. Az első és legnehezebb lépés a fonal felvetése, szövőszékre rakása. Ezt a műveletet legtöbbször ketten vagy hárman végezték.

Ükapám Kollár Mihály – ő Pázmándról származott – és fia, dédapám, Mihály (1856–1926), aki Kolozsnémára, majd Csicsóra került, takácsmesterek voltak. Az utolsó csicsói takácsmestert, aki a XX. század első felében dolgozott, Vida Istvánnak (1876–1952) hívták.

A csicsói gróf lent is termesztett. A közelben, Tany községben (közel a vasúthoz) régtől fogva lengyár működött, arrafelé termesztették, feldolgozták, szőtték a lent, később a kendert.

A vászon: A vászonból ágyneműt, alsóneműt, esetleg felsőruhát is, abroszokat, törülközőket, konyharuhákat, függönyöket varrtak.

A díszesebbnek szánt darabokba – abrosz, törülköző, konyharuha, szakajtókendő (a kenyértészta letakarására) – a takács fehér vagy piros színű csíkot szőtt. Otthon minden darabot keresztszemes hímzéssel készített monogrammal láttak el. Az igazán díszes darabokat – abroszt, dísztörülközőt, halotti lepedőt – mesterkével díszítették. A mesterke e tájra és a felvidékre jellemző kézimunka. Máshol subrika a neve. A vászonból a keresztszálakat bizonyos szélességben kihúzták és stoppoláshoz hasonló módszerrel mintát varrtak közé – színe-visszája egyforma. Ilyen szép darab az a legalább 150 éves halotti lepedő, melyet ükapám szőtt és ükanyám mesterkével díszített. Nővérem őrzi. A halottat a koporsóba tételig a földre terített lepedőre fektették, halotti lepedővel letakarták – kiterítették, kinyújtóztatták. (Innen van a fenyegetés: Kinyújtóztatlak!) Aztán a halotti lepedőt kimosták és félretették. Több nemzedéket kiszolgált.

Kézimunkázás

Az alsóneműket, ágyneműket az asszonyok maguk varrták. A női alsóneműk, ágyhuzatok széleit cakkosra vágták, körülhímezték (slingelték), leginkább lyukhímzéssel díszítették. Ily módon hímezték a finom pamuttal kevert, vászonból vagy a vásárolt gyolcsból készült terítőket, függönyöket is. A függönyök köré, a törülközők, a terítők szélére, közepére csipkét is szokás volt horgolni. Fehér fonallal hímeztek, a csíkos ágyneműket pedig a csík színével.

A teljes ágyneműhöz 1 vég hosszú (kb. 30 m) 70-80 cm széles kanavászt (később sifont, batisztot) kellett venni. Ebből 2 dunyha,

(2×(4×2) méter), 6 vánkos (6× (2×1) méter és 2 kisvánkoshuzat készült. A 140 cm széles kendervászon lepedőket, abroszokat szintén kenderből font cérnával, hosszában, két 70 cm széles vászonból kézzel varrták össze. A női felsőruhákhoz, ajtóruhához való vásznat, akinek módja volt rá, Győrbe vitte a kékfestőhöz.

Öltözködés

Gyermekek:

Fiúk, lányok 2-3 éves korig egyaránt hátulgombolós inget, kezeslábast hordtak.

Férfiak:

Vászon alsóneműk: férfiing (üng, ümög), alsónak, de nyáron egyben felsőnek is viselt széles férfigatya. („Ugyi papa, de jó nyáron!" Mondta a legény az apjának, majd feltette kalapját, és már fel is volt öltözve.) A gatyát gatyamadzaggal kötötték meg, ráncba szedték és „belerázták" a viselőjét. (Innen ered a mondás, hogy gatyába rázlak, ráncba szedlek.)

Felsőruha: csizmába tűrődő nadrág (bricsesz), mellény, kettősgombolású magasan csukódó kabát, télen sötétkék posztóból nagy, fényes üstgombokkal (ezüstgomb), kalap, kapca (angén, angin vagy parget), ezt a lábfejre tekerték, szűkszárú csizma (csizmahúzóval húzták fel). A szegényebbek bakancsot hordtak, nyáron posztópapucsot. Ritkán polgárias öltönyt viseltek, zoknival és zoknitartóval, cúgos cipővel.

Nők:

Vászon alsóneműk: vállon gombolós női ing, rékli – női blúz, mellényszerű alsóruha, derékban kötős alsószoknya, a kötővel ráncba szedve, hosszúszárú, ülepénél nyitott női bugyogó.

Felsőruha vászonból vagy kartonból: sötétebb szoknya, magasan záródó, gyakran sonkaujjú, testhezálló blúz, félkötény, munkához fehér vagy kékfestő félkötény, vagy hátulgombolós egészkötény, delindelén kendő, télen kiskabát, de inkább meleg beliner (berliner) vagy (ha kocsin utaztak) nehéz, kockás, vállra vetett posztó nagykendő, gumis kötött harisnya, magas szárú fűzős cipő, gumis cúgos félcipő (cúgos cipő), télen kiscsizma, nyáron posztópapucs.

Az ünneplő ruha színe a fekete volt. A menyasszony szürkébe vagy zöldbe öltözött. A vőlegény menyasszonyának jegykendőt adott. Ezt a kendőt nem hordták, csak nagyon ritka alkalomkor. A sifonérban (fiókos szekrény fehérneműk, ágyneműk számára) őrizték. Nagyanyám nagyapámtól feketével szegélyezett, szürke selyemkendőt kapott jegyajándékba. Kívánsága szerint ebben temették el. Asszonyok, sőt leányanyák sem járhattak fedetlen fejjel. A templomban pedig kötelező volt a kendő viselete. Azt az asszonyt vagy leányanyát, aki mégis hajadonfőtt jelent meg a templomban, a pap kiprédikálta.

Étkezés

Étkezés, főzés, népi ételek

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
Adatközlők: Nagy Imréné Bödők Terézia (1924–2013)
Pinke Istvánné Takács Etelka (1929)
Szalai Vincéné Kovács Mária (1938)
2011–2014, 2016.

„Jobb a paréjnak étele, ahol szeretet van, mint a hízott ökör, ahol van gyűlölség.”
Példabeszédek, 15. rész 17. vers

Csicsón így mondták: **„Karácsonykor kalácsot, húsvétkor húst, pünkösdkor kenyeret, abból is, ahogy lehet.”**

Télen két fő étkezés volt: reggeli és vacsora. Vasárnap ebéd is volt. Ősztől tavaszig, amikor nehezebb munkát végeztek a mezőn, az asszonyok ebédet vittek ki.

A reggeli általában minden háznál és minden nap köménymagos rántott levessel leforrázott, pirított kenyérkockák voltak. Inkább csak vasárnap volt, ahol lehetett, tejeskávé kaláccsal (szemeskávéból főzve; otthon pörkölték és darálták hozzá a kávét). Este legtöbbször daragancit (túróval), krumplikását, édes kukoricakását (tejjel), vagy sósat, vagy darakását ettek. A darakását úgy is ették, hogy a főtt kását

beleszaggatták zsírba és megpirították. Napközben szalonnát ettek kenyérrel, vöröshagymával. A füstölt oldalast és kolbászt húsvétra tartogatták, a sonkát pedig aratásra. Aratásra zsírba lesütött húsokat is tartogattak. Akkorra csibét is neveltek. A liszt viszont fogyóban volt. Télen esténként tököt, almát, krumplit sütöttek a rédliben. A krumplihoz csörgét (töpörtyűt) is ettek, ha volt rá mód. Tökmagot, „szotyelát" pörköltek, kukoricát pattogtattak, sütöttek, ezeket eszegették még.

Ebédre levest főztek és másikfélét. Mindig, ami volt, idény szerint. Semmit nem öntöttek ki és nem dobtak el. A csuszatészta levéből például fokhagymalevest főztek.

Napi főzés:

Hétfő: vasárnapi maradék, esetleg lisztgombócot főztek még hozzá, tejjel leforrázva.

Kedd, csütörtök: húsos nap. Paprikás krumpli kis kolbásszal, főzelékek, paradicsomos káposzta daragombóccal.

Szerda, péntek: tésztás nap – inkább főtt tészta. Csuszafélék, barátfüle (derelye), rétes, lepény, pogácsa.

Szombat: A kenyérsütés ideje. A kenyér után kalácsokat, lángost sütöttek.

Vasárnap: húsos nap. Húsleves csontból, marhahúsból, tyúkból és főtt hús, paradicsomszósz, krumpli. Szezon szerint kirántott csibe, sült kacsa, liba.

Kedvelt eledel volt a lekváros kenyér, legtöbbször szilvalekvár.

Nagyon kevés cukrot fogyasztottak, dekára vették. A boltos tölcsérre tekert papírba csomagolta. Süvegcukrot (a formájáról volt elnevezve) vettek még néha, kemény volt és vágták. Amikor kimérés

volt, marhahúst vettek a mészárostól, de csak ritkán. Csupán annyit, hogy tányérban, letakarva hazavihették. Disznót csak télen vágtak, mert csak kevés húst tudtak tartósítani. A hús tartósításának módszerei a füstölés, zsírba lesütés voltak. Jól megépített pincében vagy hűvös ásott gémeskútba leeresztve nyáron is napokig elállt az étel. A zöldséget vermelték, a gyümölcsöt aszalták, lekvárt főztek belőle vagy befőzték, legtöbbször cukor hozzáadása nélkül. Vagy szellős, de fagymentes padláson, kamrában tárolták a gyümölcsöt.

Karácsonyi sütéshez az augusztusi és szeptemberi tojást rakták el, zabba. A legjobb tojásnak a „két asszony közti" tojást tartották, a Nagyboldogasszonytól, augusztus 15-től Kis(boldog)asszonyig, szeptember 8-ig tojt tojást.

A férfiak reggelente megittak egy stampedli pálinkát vagy legtöbbször rumot a kocsmában. Társaságban borozgattak, inkább a saját borukat, ha volt, itták.

Nagy ritkán jártak boltba. A gyereknek azt mondták, ha válogatott az ételben: „Mi kíne? Pástétom?" Mert a pástétomnak csak a hírét hallották.

Komatál: egy egész tyúkot levesnek megfőztek. Majd megpirították a húsát. Főtt krumpli és paradicsomszósz járt hozzá és koszorúba tekert mákos rétes.

A komatálat gyerekágyban fekvő kismamának és a családjának: nagyobb gyerekeinek, férjének vitték.

Néhány recept:

Ezeknek a régi, hagyományos ételeknek a visszaidézésével nem az a célom, hogy különleges ételek receptjeit tegyem közzé. A célom annak bemutatása, hogy milyen egyszerűen, egyszerű alapanyagokból, gyorsan és olcsón tudtak nagyanyáink, szépanyáink tápláló, mégis ízletes ételeket készíteni. És ezt mi is megtehetjük. Hiszen ők is csak fillérekből gazdálkodtak, és sok nehéz házimunkájuk és a gyermeknevelés mellett még a határban is dolgoztak. A főzésre, sütésre csak kevés idejük maradt.

Csicsói kulcsos kalács – ezt így hívták itt, lakodalmi kalács volt: keményebb kelt tésztát gyúrunk (hogy jól lehessen sodorni) féldarás lisztből. Az élesztőt cukros tejben futtatjuk fel hozzá. A csicsóinak lényege, hogy külön cukrot nem teszünk bele. Tojás nélkül, kacsazsírral (ha nincs, jó a vaj, de a kacsazsír lényeges lenne), borssal, sóval átgyúrjuk. Formája inkább egyszerűbb.

Csicsói sóslepény – itt így hívják!: egyszerű lepény, sütőben sütve („pusztán"), csak sózzák (pusztakalács, pusztakenyér, pusztalepény).

Papsipka: (cukorral, tojással kikevert) túróval (töltött kalács, papsipkára formázva: a négyzet alakúra felszeletelt darabok közepére halmozzuk a túrót és a négy sarkát középen összefogjuk (papsapkaforma).

Pompos: kőtt (kelt) tészta. Kisodorjuk, bezsírozzuk, szeljük, kifliket formálunk, széleit kicsit benyomkodjuk, sütjük.

Kőttís/kőttés: kora tavaszi étel, sok B-vitamint tartalmaz, ezért jó tavaszi fáradtság ellen. Bár régen nem nagyon hallottak erről,

de tudták, mikor mit kell enni. A búzaszemeket kiválogatjuk, tepsibe szórjuk, vízzel leöntjük, hogy ellepje a búzát. Rozzsal keverve a kőttís még édesebb. Ha megdagadt, deszkára borítjuk, vizes ruhával letakarjuk. Langyos, szellős helyen csíráztatjuk. A ruhát nedvesen tartjuk. Nem szabad a csírának kizöldülni! Ledaráljuk, leöntjük vízzel, és kinyomkodjuk a levét. A krémszínű, sárgás levet palacsinta sűrűségűre sima vagy féldarás liszttel bekeverjük. Kacsasütőbe öntjük, nádat rakunk bele, hogy azon keresztül távozzanak sütés közben a légbuborékok. Legalább 2 órát sütjük.

Görhöny – nálunk nem krumplis étel, hanem ez: ½kg kukoricalisztet (nem darát!) leöntünk forró tejjel, hogy ellepje, és egy éjjel hagyjuk „csípásodni", édesedni. Reggel 1 tojást, jó kanálfejnyi zsírt, cukrot ízlés szerint, 1 dkg élesztőt keverünk hozzá. Zsírozott, lisztezett tepsiben sütjük.

Prósza: a görhöny 2-3 tojással finomított változata. A tojások fehérjét habbá verik. Piskótatészta-szerűen készítik.

Darás táskák: rétestésztát nyújtanak. Megszórják pirított darával, édesen vagy sósan (zsírral is megkenhető), rétesszerűen betekerik, szeletelik. A végeit összenyomkodják, táskácska formára kicsit belapítják. Vízben megfőzik. Cukrozott tejjel fogyasztják az édeset.

A nyújtott pogácsa a rétes széleiből készül. Kisodorják a maradék tésztát, tejfölt tojással kikevernek, rákenik, összehajtják, sütik. Szeletelik.

Táblás pogácsa, néhány családban nagyági pogácsának is hívták, mert akkor szokták sütni ezt a pogácsát, amikor Nagyágban a kenderrel dolgoztak, és gyors ételre volt szükség. Mózestábla a „hivatalos"

neve, és töpörtyűvel gyúrták. Sokféle neve van, egyik-másik nem szalonképes: minden pogácsakészítés lényege, hogy a tésztáját nem kell finomra eldolgozni. ½ kg sima liszt, pici só, jó kanálfej zsír, kiskanál szódabikarbóna, aludttej. Éppen csak annyira összegyúrni, hogy összeálljon. Kisodorni tepsi nagyságúra. Tepsibe rakni, megkockázni, sütni. Szeletelni vagy esetleg törni. Törős! Nagyon finom.

Mákos pogácsa: nagyon finom és eláll több hétig (de ennél hamarabb elfogy). Ezt küldték a háború alatt a frontra az anyák fiaiknak csomagban. 1 kg liszt, 1 sütőpor, 1 tojás, 40 dkg darált mák, 30 dkg zsír, 45 dkg porcukor, pici só. Szódavízzel vagy fehérborral kell összegyúrni. Kevesebb cukor is elég. Zsírpapírt kell alá tenni. Fél adag elég egy nagy tepsibe. Nem keményedik meg.

A frontra 2 kg-os csomagot lehetett küldeni. A csomag tartalma általában: mákos pogácsa, lapos üveg rum, csomag cigaretta (nem dohányosnak is, mert a cigaretta fizetőeszköz is volt), valamint kicsontozott, zsírjában sült kacsahús bádogdobozban, azt a kováccsal cineztették le.

Mint érdekességet leírom, Mészárosné Bödők Mariska néném hogyan főzött sört: 50 dkg pörkölt árpa (maláta jobb). 50 dkg cukor, 1 marék komló, 1 kávésbögre nyers árpa. A pörkölt és nyers árpát, cukrot, komlót 10 liter vízben 2 óráig állandóan erősen forralta. Langyosan szűrte le, és 2 dkg élesztőt adott hozzá. Majd üvegekbe öntötte, erősen le kell dugaszolni, dróttal is lekötni. Az üvegeket homokba fektette, 2 nap múlva lehetett csak felállítani őket, nehogy eldurranjanak. 5 nap után volt iható a sör. Vigyázva bontotta, hogy ki ne fusson.

Néhány régi sütemény

Hájas kifli – ha van háj a disznóölésből – gyors, olcsó, nagyon finom, bármelyik hájas süteménnyel vetekedik, dédanyáink szerint készítve: 1 kg sima liszt, ½ kg háj (hártyájától megtisztítva, ledarálva), összedörzsöljük. 4 dkg élesztőt 3 dl tejben megfuttatunk, ezzel meggyúrjuk a tésztát, pici sót is teszünk bele. Kelni hagyjuk, kisodorjuk, szaggatjuk. Kis kiflikre formáljuk, tetszés szerint töltjük dióval, lekvárral, mákkal. Sütés után porcukorral meghintjük.

Tarkatészta (ez volt a kedvencünk): 25 dkg cukor, 25 dkg vaj, 30 dkg liszt. A vajat a cukorral kikeverjük, 6 tojás sárgájával, kis citromhéj, vanília. Aztán a liszt, a tojás fehérje habbá verve, sütőpor. Kétfelé vesszük. Az egyik felébe 2 kanál kakaót keverünk. Kanalanként rakjuk a tepsibe, megsütjük.

Vágottsütemény – Mészárosné Bödők Mariska néném volt a legjobb, régi neve – holdacskák:

14 dkg vajat 6 tojás sárgájával jól kikeverünk. Hozzákeverünk kis citromhéjat, 28 dkg porcukrot, lehet kristály is, egy kis vaníliát, citrom levét, a végén egy marék darált diót. 6 tojás habjához 28 dkg lisztet, kis sütőport keverünk. Finoman hozzákeverjük a vajhoz. Kikent, kilisztezett tepsiben sütjük. Kivágjuk, vagy szaggatjuk, pl. holdacskákra.

A fánk nem csak farsangkor finom!

Forgácsfánk (csörögefánk): fél liter liszt, csipet só, 1 kanál cukor, 1 diónyi vaj, 1 evőkanál rum vagy bor, 4 tojássárgája, és annyi tej, hogy puha tésztája legyen. Jól kidolgozzuk, vékonyra kinyújtjuk, kiszaggatjuk forgácsformára: derelyemetszővel tenyérnyi négyzeteket

vágunk. A tésztalapok közepét párhuzamosan bevagdaljuk. Forró zsírban sütjük.

A farsang egyik jellegzetes édessége a szalagos fánk. Könnyű, és semmihez sem hasonlítható finomság. Nemhiába, hogy farsangtól függetlenül sokan egész évben szívesen készítik és fogyasztják.

Cipófánk (szalagos): ½ kg féldarás liszt, 3-4 tojás sárgája, pici só, pici rum, fél csomag élesztőt tejben felfuttatunk, 1 diónyi olvasztott vaj. Bedagasztjuk, kelesztjük. Nagyobb, kerek formára szaggatjuk. Zsírban kisütjük, az egyik felét fedő alatt, megforgatjuk és a másik felét fedő nélkül. Ettől lesz szalagos.

„Zsidó kalács" (Csicsón hívják így, mert tőlük tanulták) vagy tarajos kalács (tarajos a „háta"):

50 dkg liszt, 15 dkg cukor, 20 dkg vaj, 3 tojás sárgája, 3 dkg élesztőt tejben felfuttatjuk, sütőpor, pici só, pár kanál tejjel összegyúrjuk (ez zserbótészta). Gyorsan kell dolgozni vele, mert morzsalékszik. A töltelék cukros darált mák vagy dió, tejjel leforrázva, reszelt citromhéj, mazsola ízlés szerint. A tésztát négyzet alakúra sodorjuk, közepébe halmozzuk a tölteléket. Tarajos hátúra formázzuk. 50 dkg lisztből két kalácsot lehet sütni. Karácsonyra szokták sütni, az egyszerű, kelt tésztából készült diós és mákos kalács mellé vagy helyett.

Linzeralap, diós, töpörtyűs: 50 dkg lisztet, csipet sót, sütőport 25 dkg vajat összemorzsolunk. 25 dkg diót adunk hozzá (ha nem adunk, akkor sima linzertészta lesz). 30 dkg cukrot (15 is elég), 3 tojást (1 is elég) simára kidolgozunk. Két részre osztjuk. A nagyobb darabot ujjnyi vastagra sodorjuk. Megkenjük szilvalekvárral. A diósat lehet ribizli- vagy sárgabaracklekvárral is. A kisebb darab tésztából rácsot rakunk rá. Megkenjük tojással. A töpörtyűs linzernél a vaj helyett darált

töpörtyűt teszünk, diót nem, és szilvalekvárral kenjük. A töpörtyűt alig lehet érezni benne. A maradék töpörtyűt hasznosították.

Az alma az egyik legismertebb és legkedveltebb gyümölcsök egyike. Nem így a birsalma, azt már jóval kevesebben kedvelik. Pedig ízletes desszert készíthető belőle, magas a C-vitamin tartalma és emésztésünket is segíti. Édesanyám unokái nagyon kedvelik. Most már nővérem főzi.

Birsalmasajt: 1 kg cukorra annyi vizet öntünk, amennyi vizet a cukor felvesz. Azután felfőzzük sűrűre. Ekkor tegyünk bele 1 kg meghámozott, megfőzött és szitán átnyomott birsalmát. 1 db vaníliát, vagdalt diót főzhetünk bele a végén kevés ideig. Aztán formába rakjuk meleg helyre, míg igen lassan átlátszóvá nem szikkad. Ekkor a formából borítsuk ki és csak használatkor kell felszabdalni.

Habroló – Fél Károlyné Balázs Vilma néni receptje: 28 dkg lisztet 20 dkg vajjal (hájjal is szokták, hájas tésztát készítettek) 2 dl tejföllel, pici sóval alaposan összedolgozunk. 2 óra hosszat pihentetjük. Ez a tészta hűs helyen letakarva egy hétig is eltartható. A tésztát vékonyra kisodorjuk, derelyemetélővel centi széles csíkokat vágunk, majd zsírozott csőre csavarjuk, tojássárgájával megkenjük. Forró sütőben sütjük. Tojásfehérje habjával vagy tejszínhabbal töltjük.

Szalai Mariska néni hagyományosétel-receptjei:

Répaegyelés, kapálás idején nem sok idő jutott a főzőcskézésre, jól meg kellett gondolni, mit főzzünk, hogy laktató és ehető legyen az egész családnak. Ilyen volt a lisztgombóc, ebből lehetett ügyesen többfélét készíteni.

A gombóc készítése: Egy fazékban vizet forralunk egy kanálfej zsírral, pici sóval. Egy pohárban zsírt forrósítunk, egy tálba 60-70 dkg

durva daralisztet szitálunk, sózzuk és a forrásban levő vízből egy merőkanálnyit merünk rá. A forró zsír hozzáadásával félkemény tésztát gyúrunk. Tyúktojás nagyságú gombócokat „gömbölgetünk", és a forrásban levő vízben kifőzzük. A vízben főzőkanállal megmozgatjuk, lassan, 20 percig főzzük, hideg vízbe szedjük, mint a csuszát.

A gombóc levéből hagymás-paprikás levest készítünk és az aprított gombócra merjük. Ez a lébe-gombóc, nagyon laktató. Ha van petrezselyemzöldje, azt is piríthatunk rá. Vacsorára vagy reggelire is lehetett belőle egytálételt készíteni, kacsazsíron szeletelve megpirítani, savanyúsággal tálalni.

Egy ebédet savanyú tojással is készítettünk: Lábasban több liszttel zsíron kis fej vöröshagymát, kis törött borsot, pirospaprikát – vigyázva, meg ne égessük, mert keserű lesz – pirítunk. Felengedjük vízzel, sóval ízesítjük, összeforraljuk. 2-3 vagy több egész tojást eresztünk bele úgy, hogy egészben főjön meg. Főzőkanállal lassan megmozgatjuk, le ne süljön. Babkalevelet (babérlevelet) is főzzünk bele, tejföllel és kevés ecettel készre főzzük. Aprított, melegített gombóccal tálaljuk. A gombóc füstölt hússal készült savanyú káposztához is nagyon jó.

Lisztistercet is készítettünk: Lábasban lisztet pirítunk, magában, zsír nélkül. Egy-két kisebb krumplit jó apróra metélve kevés vízben puhára főzünk, kicsit megtörjük. A pirított, sóval ízesített lisztre öntjük és annyi forró zsírt, hogy ne legyen lágy, inkább darabos. Lefödjük, hogy még puhuljon kicsit. Az istercből kanállal vettünk a tányérba, levessel leöntöttük.

Gyors leves: Lábasban vagy fazékban vizet forralunk, sót bele. 3-4 gerezd fokhagymát zsíron fonnyasztunk, vigyázva, meg ne égjen.

Apróra vágott petrezselyemzöldet, pirospaprikát eresztünk a forrásban levő vízhez. A fokhagymás levesbe reszeltet is főzhetünk, borssal is ízesíthetjük. Ez volt a reszelt leves. (A tojásból, lisztből, sóból gyúrt kemény tésztát lereszeltük, gyúródeszkán kiterítve szárítottuk. Vászonzacskóban tároltuk. Többet készítettek, hogy mindig legyen otthon.)

A rántott levest is nagyon kedvelték az emberek: Híg, zsíros rántást készítünk. 2-3 gerezd fokhagymát, törött köményt, pirospaprikát szórunk a rántásba. Annyi vízzel eresztjük fel, amennyi levest gondolunk. Amikor már forr, egy idő után egy egész habosra vert tojást keverünk a levesbe, sózzuk.

A másik változata: Kenyeret vagy kiflit zsíron vagy olajon megpirítunk és rámerjük a forró levest. Magában is nagyon laktató.

Kukoricagancit is csináltunk: 10 dkg üzletben vett kukoricakását (kukoricakása-dara) kicsit beáztatunk, majd egy liter sós, forrásban levő vízben 10-20 percig állandó keverés mellett főzzük. Végül lefedjük és állni hagyjuk, félre a tűztől. Ha a kása nem elég kemény a szaggatáshoz, nagyon kevés darát még főzhetünk bele. A kacsasütő tepsi alját megzsírozzuk, és a kukoricagancit olvasztott zsírba mártott kanállal a tepsibe szaggatjuk, túrót, tejfölt rakunk rá, aztán jöhet a következő sor ganci. A tetejére mindig elegendő túró, tejföl, no meg zsiradék kerüljön. Sütőben megpiríthatjuk, de nem szükséges.

Szeretném még ajánlani a rongyókát: Rétes sütésekor szoktuk csinálni. A kinyújtott tészta szélét másnap forrásban levő vízbe olajos vagy zsíros kézzel beleszaggattuk, és úgy, mint a csuszát, de tovább főztük, mert a laskák vastagabbak. Hideg vízbe szedtük, csuszaszedőn lecsepegtettük, majd előmelegített kizsírozott lábasba borítottuk. Túrót, tejfölt raktunk rá.

Régebben sok háznál volt tehén, és volt mindig tej, tejföl, túró, vaj, nem kellett az üzletbe futni, ha a főzéshez kellettek. Azért aztán sokszor készült túrós, tejfeles étel, ebéd. Még van egy gyors étel, melyet sokszor főztünk, amikor kevés időnk volt.

Ez a daraganci: Búzadarából készül, gyors és laktató. Egy liter vízbe sót teszünk, amikor forrni kezd, elegendő darát eresztünk bele, állandó keverés közben. Jó sűrűre főzzük, majd lefedjük, 5-10 percet hagyjuk keményedni. Ezalatt összetörjük a túrót kislábasban, 1dl tejet 1 kanálfej zsírral felforrósítunk. Egy kis kacsasütő tepsibe főzőkanállal szaggatunk a ganciból, meghintjük a tejes-zsíros lével, erre kerül a túró a tejfellel, majd a következő sor ganci. A tetejére bőven rakunk túrót, tejfölt, a maradék tejes-zsíros lével meglocsoljuk, sütőben átforrósítjuk.

A végére szeretnék ajánlani egy régi süteményt, a szaggatott süteményt: 10 dkg disznózsír, 10 dkg vaj (vagy margarin), 20 dkg porcukor, 2 zacskó vaníliás cukor, egy csipet só, 2 egész tojás. Ezeket jó habosra kikeverjük. 45 dkg féldarás lisztet hozzádolgozunk. A tészta nagyon gyenge, ezért hűtőbe tesszük, majd két részre osztva dolgozunk vele tovább. 20-30 perc múlva a sodródeszkán óvatosan kisodorjuk 1 cm vastagságúra. Vagdalt dióval meghintjük és a sodrófával óvatosan átgurulunk rajta, hogy a dió beágyazódjon. Lisztbe mártogatott pogácsaszaggatóval kiszaggatjuk, és sütőpapírral bélelt tepsibe szélesebb kés vagy sütőlapátka segítségével belerakjuk a kiszaggatott tésztát. Előmelegített (120–200 C°) sütőben aranybarnára sütjük. A tészta másik részére szezámmagot szórhatunk.

Tájegységünk jellegzetes halételeinek készítése

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Géza
Adatközlő: idős Kolocsics Mihály (1933–2000)
1990-es évek

Ecetes hal: Alapanyagul legtöbbször az ún. fehér apró halat használták föl. Ide soroljuk a keszeg különböző fajtáit, azonkívül a csuka és a sügér kisebb példányait. A halat megtisztították pikkelyétől és uszonyaitól, azonban a fejet (szem nélkül) rajtahagyták. Az így előkészített halat – miután a belső részeket is eltávolították, sütőtálba rakták (mely lehetett cserépből vagy pléhből). A sütőtál aljára előzőleg a nádnak a levelétől megtisztított szálait rakták hosszában és keresztben egyaránt. Ezután az előre kifűtött kemencébe vagy rakott tűzhely sütőjébe helyezték. Bő fél óra elteltével a besózott hal szép pirosra sült. A sütő aljára rakott nádszálak szerepe abban rejlett, hogy a rájuk helyezett hal nem tapadt a sütőtál aljához, és a hal alsó része is ropogósra sült. Mialatt a sütőben vagy a kemencében sült a hal, a háziasszony elkészítette az ún. cefrét. A cefre összetétele a következő volt: A hal mennyiségétől függően megfelelő mennyiségű vízhez (lehetett az 5 liter is) 3 dl ecetet öntött. Ebbe a keverékbe kevés egész borsot, mustármagot, 3 fej vöröshagymát, 3-4 gerezd fokhagymát rakott. Az így elkészített hideg cefrébe rakták bele a meleg sült halat. Ezután a cefrében hagyták állni 3 napig. Ez idő alatt a hal apró csontjai teljesen

megpuhultak. Fogyasztáskor megfogták a hal fejét és a gerincről lehúzták a húst. Az így megpuhult hal az apró csontokkal együtt fogyaszthatóvá vált. Az ecetes halat minden esetben zsír nélkül sütötték, mert a zsírtól penészháló verte ki a cefrét.

Halászlé: A halászlének apróhalból „előlevet" készítettek. Az előlében megfőzték az apró halat, legtöbbször dörgécset (sügért vagy széles durbincsot), kárászt, keszeget. Ezt jól összefőzték. Az előlé alá kevés zsíron 2 fej vöröshagymát pároltak meg, ezt vízzel felöntötték és belerakták a megtisztított halat. Miután a hal levált a csontokról, tésztaszedővel leszűrték. Az apró hal húsát külön tálba rakták. Ezután az előre besózott halászléhez szükséges nemes halat (pontyot, jászt, dévért) kevés vízben feltették főni. Amikor kezdett forrni, törött pirospaprikával szórták mindaddig, míg nem kapta meg színét a paprikától. Ezután lassú tűzön főzték tovább, hogy a nemes hal íze jobban érvényesüljön. A lassú forrás alatt kevés zöldpaprikát és majoránnát adtak hozzá. A halászlé fő alapanyagát minden esetben a ponty alkotta. Mielőtt a ponty fejét az előlébe rakták, eltávolították a szilványát (kopoltyúját) és a keserűfogát. Erre azért volt szükség, hogy a halászlé ne váljék tőle keserűvé. A halászlébe néha burgonyát is tettek. (Gyermekkorunk szórakozása volt halpucoláskor lábunkkal elpattintani, durrogtatni a pattantyúkat (kopoltyúkat) – Nagy Amália.)

Hallé: Miután az előlevet leszűrték, eltávolították belőle a csontokat. Ezután molnártésztát főztek (csipetkét), ebből minden tányérra tettek egy-egy merőkanállal, és erre öntötték rá a leszűrt, forró előlevet. Ez az ételféleség volt a halászlé előétele.

Nyárson sült hal: Alapanyagul legtöbbször a karikakeszeget (baszárkeszeget) használták. A halat pikkelyétől megtisztították, kizsigerelték és besózták. Az így előkészített halakat egy kb. méternyi hosszúságú gyűrűvesszőre nyársalták fel, majd parázsnál lassan sütötték. A megsült halat evezőlapátra tették és arról fogyasztották, csipegették.

Disznóölés

Helye: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Írta: Androvics Adrianna
2012. február 17.

Tegnap a disznóölés alatt számtalan szép emlék tört elő az emlékezetemben. Elmeséltem a gyerekeimnek, hogy azelőtt milyen is volt a disznóvágás. Teljesen visszamentem a múltba, és lepergett előttem a gyerekkorom. Láttam, ahogy megjöttek a lefogók, anyám finom „pálesszal" (pálinka) kínálta őket. Azok meg egy nyelintésre lehúzták, és kijelentették, hogy arra ittak, hogy jövőre nagyobbat ölhessünk. Aztán apám, mert ő volt a böllér, bement az ólba egy lefogóval és kihozták szegény párát. Megtörtént az akció, persze mindig volt valami malőr. Volt, amikor már azt hitték, hogy kifújta páráját a szegény állat, de egyszer csak felállt és elindult a kertben körülnézni. Meg volt olyan is, amikor a Jani bátyám az apám lábát kapta el a disznó lába helyett. Az akkori pörzsölés, mert nálunk ezt így hívják, nagyon nagy esemény volt nekünk, gyerekeknek, mert egész végig tüzeskedhettünk. Ezalatt

a férfiak beszélgettek, anekdotáztak, iszogattak. Még most is érzem a tűz melegét. Aztán az állatot megmosták és dereglyén odavitték a rendfához. Amikor férjhez mentem, nekem furcsa volt, hogy Megyeren asztalon vágták szét a disznót. De aztán Misi (az elbeszélő férje – N. A.) ezt a formáját is megtanulta az apámtól. Amikor már szét volt szedve a disznó, anyám mindig nekilátott a bélvakarásnak. Azelőtt meg szokta vakarni a gyomrot is, mert abba töltöttük a prést, aztán füstre tettük. Na, az valami nagyon finom volt. Ma már csak egy két háznál van ez a szokás. Aztán ment minden a maga útján. Mindenkinek megvolt a maga feladata. Ki a zsírnak valót vágta, ki darálta a kolbásznak valót, ki tüzelt a katlanok alatt, ki a vízhordó volt, ki a páleszt öntögette. Én, kíváncsi, „fáncsi" lányka, mindig ott voltam az apám mellett, neki segédkeztem, a keze alá dolgoztam. Anyámnak persze segítettem a belet kimosni, de a vakarást, azt nem tanultam meg. Talán azért, mert úgy gondoltam, ő sokáig élni fog, és majd mindig megvakarja. Ez a gyerekész. Azért is szerettem az öregek közelében lenni, mert rengeteg régi történetet meséltek el, és én, mint gyermek tátott szájjal hallgattam a katonaságról meg a régi időkről szóló sztorikat. Az unkanagybátyám, Boros Miska bácsi, na, hát az olyan színesen tudta előadni a hadifogságos történeteit, néha kicsit hozzáadott, néha elvett belőle, de mindig máshogy adta elő. Visszatérve a munkához, meséltem Miskának, hogy mi azelőtt, hogy ledaráltuk le a húst, hogyan töltöttünk és hogyan füstöltük meg a kolbászt. Merthogy füstölőnk is volt a kert végében, ahová Jani bátyám is hordta a füstölni valót. Kisütöttük a zsírt, mindig volt 20-30 liter, na és a friss „töpi" (töpörtyű – régen csörgének is hívták) az valami felséges. Lehet, hogy

némelyek szerint egészségtelen, de az a zsír nem volt előtte lepermetezve, mint a szotyola, amelyből az étolaj készül. Amikor készen voltunk a töltéssel, elkezdtük abálni a májas és véres hurkát. A maradék abállébe kukoricadarát szórtunk és egy kis vért, ebből készült az „abá'kása". Tegnap mi is főztünk, vittünk is kóstolóba a jó ismerősöknek, mert ők bizony már nem készítenek ilyesmit. Nálunk a legelső étek a vesevelő volt, Megyeren meg a sült vér. Aztán anyám megsütötte a pecsenyét, főzött húslevest, káposztát („takartot/takartós káposztát", azaz töltött káposztát). Volt, amikor estére sütött egy kis hurkát is. Amikor mindennel végeztünk, akkor jött a vacsora. Mindenki jóllakott, ivott egy kis páleszt, és megint kezdődött a beszélgetés. Ezek a régi disznóvágások azért is voltak jók, mert legalább ilyenkor együtt volt a család apraja és nagyja. Nekem ez tetszett az egészben a legjobban. Most meg elmegyünk egymás mellett, néha már nem is szólunk egymáshoz. Másnap mindig én vittem a nagymamáékhoz meg a rokonsághoz a kóstolót. Ez jó volt, mert én kaptam a farkapénzt. 10 korona, mekkora nagy kincs volt ez akkor! Hát ezek az emlékek most mind a felszínre törtek, és meséltem, meséltünk az apjukkal, hogy is volt régen. Egészen szép napra kerekedett az egész. Finom lett minden, mi egy kicsit visszautaztunk a múltba. Az biztos, hogy este, amikor lefeküdtünk aludni, egyöntetűen megállapítottuk, hogy megint átadtunk valamit a gyerekeknek, ami már az övék és senki, de senki nem veheti el tőlük.

Hajnalka unokahúgom bánata, hogy már nincs nálunk disznóölés. Még kicsi volt, mikor már nem bírtunk disznót tartani. De még mindig nosztalgiával gondol rá. Részlet Hajnalka 2002-es iskolai dolgozatából:

„Tavaly korán lehullott az első hó, és sokáig megmaradt. December elején, mikor disznóölés volt nagymamámnál, hideg volt. Az udvarban nagy hó volt, de a nagy részét eltakarították, hogy könnyebben lehessen dolgozni. Felállították a rendfákat, ezekre húzzák a megölt és leperzselt, megmosott disznót. Itt darabolták szét. Kiállították a katlanokat a vasfazekakkal, ezekben sütötték ki a zsírt, főzték a hurkát."

2001-ben volt nálunk utoljára disznóölés. Mama betegsége miatt a háziasszony szerepét Nagy Károlyné Margit néni látta el. Böllér pedig unokabátyánk Bödők Géza volt, aki nagybátyánk Nagy Károly után lett a disznóölőnk. 2001-ben Hajnalka (11 éves) és Enikő (8 éves) nagy élvezettel mosták a belet Margit néni irányításával.

Nagy Amália

Csicsón gyűjtött népdalok

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Gyűjtötte: Ág Tibor
Adatközlő: Komjáthy Józsefné Specziár Mária (1900–1978)
A gyűjtés napja: 1964. március 25.

Közzé tesszük Ág Tibor (1928–2013) szlovákiai magyar népzenekutató, karnagy, zeneszerző, zenepedagógus gyűjtését, amely a CSEMADOK http://csemadok.sk/telepulesek/csicso-cicov/ című weboldalán található, a Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet adatbázisa, Szlovákiai Magyar Népzenei Adatbázis – Népzenei gyűjtések adatbázisa oldalon. Itt megtalálhatják a dalok kottáját.

Ének, táncdal:

Apró krumpli nëm haszon,
Gyűjjön vissza kisasszon.
A kisasszon lilijom,
Benne tetű milijom.

Ne pogácso, ne, ne, ne,
Në csalogass, gyere be.
Istenadta szajhájo,
De jó a pogácsájo.

Ének, dudanóta:

Öreganyád kamorábo,
Nyomórúd a valagábo,
Aki aztat kipiszkájjo,
Száz forint annak az áro.

Sárgo kukas, sárgo jérce,
Beléesëtt a verëmbe.
Maj kivësszük hó'nap dí're,
A dudásnok ebídjíre.

Ének, dudanóta:

Téli góla, nyári góla,
Görög a pap szó'gálója,
Addig görgette a papot,
Míg ajándíkot nëm kapott.

(a dallam második felére)
Mëgkapta az ajándíkot,
Mingyá' otthatta a papot.

Ének, dudanóta:

Hát az öreg íl-ë még?
Hát a foga jó-jë még?
Rág-ë, rág-ë, rág-ë még?
Rád-ë vicsoríjja még?

Ének, dudanóta:

Szëgíny medvét mëgfogták,
Táncú'ni tanították.
Dirmëg, dörmög a medve,
Mer' nincs neki jókedve.

Hej, të kislány, te, te, te,
Hány esztendős lëhetsz te?
Tizënhárom mëg ëgy fél,
A babámé vagyok én.

Ének, ballada:

Este van, este van, nyó'cra jár az óra,
Szëgíny Barna Jancsi kinn áll a kapuba.
Kiáll a kapuba, híjják a lagziba,
De ű csak azt mongya, hogy ű nëm mëgy oda.

Bemënt a szobábo, leű't a díványro,
A két cimborájo a kapuba várjo.
Jer, Jancsi, jer, Jancsi, majd elbánunk veled,
Rëggēre a lílëk majd kiszáll belülled.

Mëgfogták a Jancsit, a fő'dre levágták,
Szíp piros vírivē a fő'det áztották.
Csak ëggyet tudott szó'ni, haggyatok mëghāni,
Szíp piros vírëmet haggyátok kifolyni.

Ēmënt a babájo fejfát csiná'totni,
Fekete fejfáro ëgy pár sort iratni.
Të vó'tá' szivemnek ēső és utó'só,
Kíszen van számodra a diófa koporsó.

Ének, ballada:

Bőnyi erdő gyászbo van,
Bőnyi erdő gyászbo van,
Rúzsa Sándor hāva van,
Rúzsa Sándor hāva van.

Még csütörtökön dí'be',
Még csütörtökön dí'be',
Borér mënt a pincébe,
Borér mënt a pincébe.

Ídësanyám, ídësëm,
Ídësanyám, ídësëm,
Van-ë ingëm vírësen,
Van-ë ingëm vírësen?

Ha nincs ingëm vírësen,
Ha nincs ingëm vírësen,
Mozsd ki anyám, ídësëm,
Mozsd ki anyám, ídësëm.

Ének, gyermekjáték:

Bújj, bújj, zőʼd ág, zőʼd levelecske,
Nyitva van a városkapu, átmëhetünk rajta.
Nyisd ki asszony kapudat, kapudat,
Hadd kerűʼjem várodat, várodat.
Liliomszálló', liliomszálló'.

„Fiúk, lányok összefogóztunk. Ketten kaput tartottak, a többi átbújt alatta. A dal víginn lecsukták a kaput. Aki benne maratt, attú mëgkérdëztük, hogy hová akar mënni, körtíhő' vagy almáhó'."

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Adatközlő: Szalai Vincéné Kovács Mária (1938)
Gyűjtés ideje: 2016 augusztusa

Ezzel a nótával köszöntöttük a tűzoltókat 1954-55-ben:

Tűzoltó a babám, de néki szabad ám
Tüzesnek is lenni.
A csókja, mint a parázs úgy éget,
Nem megyünk mi a szomszédba csók végett.
Mert tűzoltó a babám, de néki szabad ám
Tüzesnek is lenni.

Tavaszi kiránduláskor:

Megjött már a fecskemadár, fészket rakott nálunk.
Hívogat már a napsugár, zölderdőbe vágyunk.
Virág nyílik a hegyoldalon, nincs szebb annál semmi,
Harsan a kürtszó, indulj pajtás, erdőbe kell menni.

Aratáskor énekeltük:

Jaj, de sokat arattam a nyáron,
Nem pihentem ki magam az ágyon.
Gyere babám, bontsd el a selyemágyadat,

Hadd pihenjem ki rajta magamat.
Szép a bimbó, míg ki nem virágzik,
Szép a kislány húsz éves koráig.

Libalegeltetéskor:

Kihajtom a libám a rétre,
Magam is leülök melléje.
A libám a réten szépen legelész,
Mellette a babám heverész.

(Kihajtom a libám a rétre,
Magam is leülök melléje.
Messziről kiáltom, liba-libuskám.
Csókolj meg aranyos Mariskám.) – N. A.

Tollfosztó ének:

Tollfosztóba' voltam az este.
Édesanyám azt is kileste.
Mindig csak azt hányja a szememre,
Kivel beszélgettem az este.

(Nem beszélgettem én senkivel.
Édesanyám testvéröccsivel.
Azzal sem beszélgettem én sokáig,
Éjfél után három óráig.) – N. A.

Játékok

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
Adatközlők: Nagy Imréné Bödők Terézia (1924–2013),
Nagy László (1921–2008),
Szalai Vincéné Kovács Mária (1938)
2016 júniusa

Kovács Ignácné (1894–1983), sokak Kántor Eszter nénije, közkedvelt, nagyon talpraesett asszony volt. Édesanyám sokszor és szeretetteljesen mesélt róla. Az első világháborúban vesztette el férjét. Egyetlen fiától nyolc unokája született. Ő volt anyámék családjának a segítője nagymosáskor. A nagymosás, különösen az ágyneműk és a nehéz kendervászon lepedők mosása a legnehezebb házimunkák közé tartozott. Anyámék kilencen voltak a családban, így igazán elkelt a segítség. Mivel főleg a szabadban mostak, télen nem volt ágyneműmosás. Húsvét ünnepére azonban mindennek tisztán kellett ragyognia. Nagyapám, Bödők Pál befogta a lovakat, az asszonyok felpakolták a mosnivalót a szekérre, és irány a Hosszúklábi örvény! Ilyenkor még nagyon hideg volt a víz, de benne álltak a patéllóasztal mellett, és a patéllófával patélló'tak/patéllú'ták (sulykolták) a nehéz, vízben megkeményedett lepedőket. Egy alkalommal, kisebb, udvari mosáskor, Eszter „nénnye" unokáját is magával hozta. A kicsi Erzsike (Kosárné Kovács Erzsi néni) jó darabig elvolt türelemmel, de egyszer csak sírni kezdett: „Nyanya, baba kő!". Baba azonban nem volt a háznál, sőt más

játék sem. Eszter nénje felkapott egy fahasábot, lekapta a kendőt a fejéről, bebugyolálta vele a fadarabot és a kis Erzsi kezébe nyomta. Erzsike a mosás végéig – bizony az még sokára lett – ringatta, dédelgette a „kisbabáját".

Szüleinknek, nagyszüleinknek bizony nem volt pénzért vett játékuk. Viszont mindent fel lehetett használni, mint játékot. Ebben nagyon leleményesek voltak! Nekünk és kortársaimnak is volt ilyen babánk, mi szemet, szájat rajzoltunk neki. Kukoricatuskóból ólat építettünk, építőkocka híján. Bármilyen kerékkel lehetett karikázni. Varjú Kálmán bácsi (mérnök, Csicsó, 1921 – Győr, 2014) mesélte, hogy elkezdte hajtani a karikát, (bottal hajtották, nem kézzel) és mikor felnézett, azt vette észre, hogy már az ócsai vasútállomásnál jár. Ilyen távolságot jártak meg azelőtt gyalog. Komáromba is elmentek a töltésen gyalog.

Nekünk már volt labdánk, de szüleink, nagyszüleink rongyból, bőrből varrtak maguknak. Az ilyen labda nem pattogott, csak dobálni lehetett egymásnak és gurítani. Nővéremnek kulcsos korcsolyája volt, de apáméknak egészen más „korcsolyájuk" volt. A gyerekek a Vidatón „csuszkorá'tok". Csuszkorát sikosítottak, hosszú csuszkoráló helyet síkosítottak ki. Akinek volt a csizmája talpán vas, karézott/karéjozott vele. Csináltak maguknak fakorcsolyát is. Egy fahasáb élére drótot erősítettek, a fába lyukakat fúrtak, ezen keresztül madzagot fűztek, azzal kötötték a cipőjükhöz, csizmájukhoz.

Nekünk azonban már volt kaucsuk hajasbabánk is és két szép plüssmackónk. Ma is megvannak. Ezek a játékok több mint 45 évesek. Nagy becsben tartjuk őket!

De legjobban egymással játszottak a gyerekek. Ilyeneket játszottunk mi és szüleink:

– Fiúk játéka volt a Csűr a likam, csűr – eggyel kevesebb volt a földben kivájt lyuk, mint a botos gyerek, a székfoglalós játékhoz hasonló; a seggreverős – ki kellett találni, ki vert a játékos fenekére; ördöglovon pörögtek.

– A fiúk gomboztak, (gombbal, nem pénzzel) a leányok „pityküveztek" (pitykű – színes agyaggolyó – ügyességi játék: feldobni egy golyót, közben egyet vagy többet felkapni – az én gyerekkoromban kockákkal játszottuk, a pityküvezés pedig a gombozáshoz hasonlított).

– A gyerekek „bó'háztak" (bolha: két végén hegyes bot, melyet másik bottal messzire ütöttek).

– Labdával, ugrókötéllel tíz-kilenceztek (különféle formában ütögették a labdát, ugráltak a kötéllel). Lovacskáztak (befogták egymást lónak).

– Bújócskázáskor a sunyónak a bújóhelyen le kellett „ütni", akit megtalált: Ipi-apacs, le vagy ütve.

– Fogócskánál a menekülő leállhatott „pipa" kiáltással. Csak addig, amíg a fogó elmondta: Egér, egér, ki a házból. Most jöttem a kávéházból. Aki nem jön ki a házból, az lesz a fogó!

– Csoportos játék: Adj, király, katonát! Magamat, vagy rongyos bakát? Rongyos bakát! Megnevezték, kinek kell nekifutni és átszakítani az ellenség láncát. Ha sikerült, vitte magával azokat, akiknél szakított. Ha nem, ottmaradt az ellenséges csapatnál.

– „Lökdösődő" játék: Ënyim a vár, tied më g a büdös krumpliszár. Ezt kiabáltuk, és igyekeztünk egymást kilökni a porba rajzolt körből, vagy le a kisebb széna- vagy szalmakupacról.

– Pimpimpálé, zsugorodj össze! A gyermekláncfű (pimpimpálé) szárát felhasítottuk, vízbe raktuk, ezt mondogattuk, közben a szára a vízben feltekeredett.

– Pám-pám paripám, tüzes a pipám. Fél lábon ugrálva, esetleg sántikálva vagy ugróiskola közben énekeltük.

– Dolgozzatok legények, holnap lesz a vásár! Kifizetlek benneteket, ha eljön a császár. Repül a, repül a …. (Ha olyat mondtak, ami tud repülni, feltették a gyerekek a kezüket. Aki eltévesztette, zálogot fizetett.)

– Kint a bárány, bent a farkas vagy Hátra ne nézz, jön a farkas, nagyot üt a hátadra. Meg ne mozdulj, szépen állj, mert a farkas közel jár. Ha ütnek, hát gyorsan fuss, mert hátadon lesz a huss!

– Mutogatós játék (valamivel megjelöljük a két mutatóujjunkat): Két kis madár ül a fán (ütögetjük az asztalt a mutatóujjainkkal, váltakozva). Egyik Péter, másik Pál (felmutatjuk mutatóujjainkat). Menj el Péter, menj el Pál! (középsőujjainkat mutatjuk). Gyere haza Péter, gyere haza Pál! (megint a mutatóujjainkat mutatjuk és leengedjük őket az asztalra)

– Így járják a „kúdús" táncot. Istiglinc! A leányok párosával, hátul keresztbe tett kézzel összefogódznak és sétálnak. A vers végén hirtelen megfordulnak, de a kezüket csak pillanatra engedik el.

Gyerekkorunkban nagyszüleink házában volt egy klubunk. Nagyszüleink meghaltak, mikor kicsik voltunk. Inkább anyám és apám tartotta össze a családot. A ház üres volt, mi, gyerekek uraltuk. A szülők csak távolról figyeltek minket. De mégsem volt semmi baj. Nem lehetett mindenki klubtag, csak aki megfelelően viselkedett. Nem ittunk alkoholt, nem dohányoztunk. Drogról nem is hallottunk.

Csak a nyári szünetben működött a klub. Az idősebbek délelőtt brigádoztak. Kiállításokat rendeztünk, társasjátékoztunk, pingpongoztunk, kirándultunk. Mi, ketten a húgommal – betegek, mozgássérültek – semmilyen hátrányban nem részesültünk. Ha kellett, társaink természetes módon segítettek. Szép emlékünk van mindnyájunknak erről az időszakról. Több évig tartott.

Tovább gondolkodtam valamikori klubunkról. A ház és udvar, ahol a klubunkat működtettük mi, gyerekek, a szüleim tulajdona volt. Sőt, szüleink a „hátukat tartották" értünk, meg kellett védeni bennünket a szomszédok nemtetszésétől. Pedig nem volt baj velünk. Nem zajongtunk, nem randalíroztunk, senkiben és semmiben nem tettünk kárt. Ma beengedné valaki a gyerekeket a házába, udvarába? Gyermekkorunkban sem engedte mindenki, de még akadtak helyek, ahol megtették. Valljuk be, ma már nem árt a fokozott óvatosság. Ilyenné vált világunk.

Mondások, mondókák, versikék

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
Adatközlők: Nagy Imréné Bödők Terézia (1924–2013)
idős Bödők Dénes (1944)
A legtöbb időjósló mondókát Mészáros Kálmántól (1892–1974) és feleségétől, Bödők Máriától (1907–1977) hallottuk.
2010–2016

Ahol tudtuk, a mondás után feltüntettük, kitől ered. Némelyik közismert, ezeket azért soroltam be a gyűjteménybe, mivel sűrűn használták. Ahol a kiejtésnek fontos szerepe van, a mondás, mondóka értelmét hangsúlyosabbá, jellegzetesebbé, ránk jellemzőbbé teszi, ott az írásban jelöltem a kiejtést.

Időjárás-mondások

Mottó: *A papa okos ember, mert tudja, milyen idő lesz:*
Vagy eső lesz, vagy hó, vagy rossz idő, vagy jó!

Január 6. Vízkereszt, Háromkirályok, Pravoszláv karácsony, farsang kezdete:

Ha vízkereszt úgy fordul, hogy az eresz megcsordul, örvendhetsz már előre, áldás száll a mezőre.

Január 22. Vince: Ha fénylik a Vince, megtelik a pince. (Megtelik kakával, edd meg, Vince, kanállal.)

Január 25. Pálforduló-télforduló: Ha Pál fordul köddel, emberhalál, döggel! (Tavasszal sokan megbetegednek, meghalnak, Pálforduló – tél közepe –, megyünk ki a télből, Saulból Pál lett.)

Február 2. Gyertyaszentelő: Ha fénylik a Gyertyaszentelő, még a kóróíziket (kukoricaszár) is vedd elő. (Még sokáig tart a tél.)

Február 6. Dorottya: Ha Dorottya szorítja, Julianna – febr. 16. (vagy Zsuzsanna – febr. 19.) tágítja. (Ha Dorottya napkor fagy, Julianna napra megenyhül.)

Február. 19. Zsuzsanna: A megszólaló pacsirták jelzik a tél végét.

Február 24. Mátyás: Mátyás ront, ha talál, ha nem talál, csinál. (Ha talál jeget, töri, ha nem talál, csinál.)

Március 12. Gergely: Gergely uram nagy ravasz, hidegre vál' a tavasz. Gergely, ha megrázza szakállát, esik a hó.

Március. 18., 19., 21. Sándor, József, Benedek, zsákban hozzák a meleget.

Nagypéntek: Nagypénteki esővel áldás száll a mezőre. Vagy: Nagypénteki eső, száraz, szűk esztendő. (Lehet választani!)

Május 12., 13., 14. Fagyosszentek: Szervác, Pongrác, Bonifác, üres tarisznyában kotorász (vagy Halász, vadász, madarász, üres tarisznyába' kotorász). (Elfogytak a téli tartalékok.) (Utolsó fagyosszentek: 15. és 25. Zsófia és Orbán)

Június 8. Medárd: Ha Medárd napján esik, 40 napig esik.

Július 2. Sarlós Boldogasszony, ne sírjon kigyelmed, mert így a jó idő 4-5 hétre elmegy. (Ha esik azon a napon, sokáig rossz idő lesz, és ez rossz, mert kezdődik az aratás.)

Augusztus 10. Lőrinc belepisil a dinnyébe. (utána már nem volt tanácsos dinnyét enni)

Augusztus 12. Klára: Ha szeles a Klára, itt az ősz nemsokára!

Október 28. Simon–Júdás: Itt van már a Simon–Júdás. Jaj neked, te pőre gatyás! (Itt vannak a hidegek.)

November 25. Katalin: Ha Katalin kopog, karácsony tocsog. És fordítva.

November 30. András, hazaláss! A legutolsó nap, mikor már be kell az állatokat hajtani télre a legelőkről és a közelgő fagy elől ekkor már ki kellett vontatni az úszómalmokat a Dunából a parthoz, a biztos révbe. Az adventi böjti időszak előtti utolsó jeles nap. Eredeti csallóközi, Duna menti mondás!

Karácsony: Nyitott ajtó, zöld karácsony, húsvéti hó ablakrácson.

Egyéb, idővel kapcsolatos mondások:

Kit ádventben meg nem néznek, karácsonykor meg nem kérnek, az a leány kimarad a farsangból. (Abban az évben nem megy férjhez. Várhat jövőre!)

Farsang vége, böjt kezdete: húshagyó kedd, hamvazó szerda, zabáló csütörtök. (Böjt előtt még jól belaknak.)

Virághétben, virágvasárnapig el kell ültetni a virágmagokat.

Húsvéthétfő: *Húsvéthétfőn kertben jártam, sok szép piros rózsát láttam. Rózsaszálak hervadoztak, locsolásra várakoztak. Jött a kertész rózsavízzel, megöntözte mindet szívvel. A tojásra most hát*

várok. Boldog húsvéti ünnepeket kívánok. (Nagy Károly, 1998, 1924–2000)

Hármas ünnep, hetes eső, múlik, szolga, az esztendő! (Nem lehet dolgozni. A szolgának jó, mert telik a leszerződött év, a gazdának rossz.)

Aratás: *Esik eső a harasztra. Haragszom én a parasztra, mert a paraszt akkor arat, mikor legjobban süt a nap.* (Fél Lajostól, id. Fél Dénes nagyapjától)

Szeptember 29. Mihály: *Elvitték a Szent Mihály lován.* (Meghalt.)

Két karácsony között: Nagykarácsony, december 25. és Kiskarácsony, január 1. között

A legények a leányos házhoz kedden, csütörtökön, szombaton és vasárnap jártak.

A viharok legtöbbször „a rohadt szeglet" felől jönnek. Vagyis délnyugatról.

Csallóközi eső, a szél. *Az esőt elviszik a káposztások* – Gúta felé viszi a szél az esőfelhőket, vagy lehúzza a Duna.

Reggeli vendég nem hál meg. (A reggeli eső estére eláll.)

Esik a szegények hava: sok apró hó esik. Sok van belőle, mint a szegény emberből.

Szar a hideg szél nélkül. (Ha nem fúj a szél, a hideget könnyebben elviseljük.)

Csicsói mondások: (némelyik tájszólással lejegyezve)

• *Lesz még Csicsón búcsú!* (Visszakapjátok még!) Egyszer régen a csicsói legényeket megverték a szomszéd faluban, Bezdánbanvagy Breznányban? (megszűnt Duna-parti kis falu) a búcsúban. Mások szerint a füssiekkel verekedtek. Amikor hazafelé szaladtak, ezt kiabálták vissza.

• *Mi vagyok én, füssi pap?* (Nem tudom, nincs hatalmamban.) A szomszédos falu, Füss katolikus egyházközsége a nevezetes Pannonhalmi apátsághoz tartozott, így papjaik is nagyobb tudásúak voltak.

• Amikor a kisbabát hazahozták a keresztelésből, a keresztanya ezekkel a szavakkal lépett a házba: *Angyalt vittünk, bárányt hoztunk. Szülei örömére, egyházunk dicsőségére!*

• *A ház meszeletlen, a kácso tömetlen, nos, nyakunkon a búcsú!*

• *Ki van ecetér'? De soká gyün!* Ezt akkor mondták gúnyosan, ha valaki késlekedett. Ennek a mondásnak az alapja bibliai történet: Jézus a kereszten szomjazott. Emberi természetének utolsó megmozdulása is otromba tréfa kiváltója lett: szomjúságát ecettel oltották, „hogy egészen beteljesedjen az Írás” (Ján. 19,28).

• Nagyapám, Bödők Pál (1875–1953) szokta volt mondani, ha nagy volt a hó télen: *Két jó emberem, Péter és Pál majd elhordja a havat.* (Péter-Pálra, június 29-re biztosan elolvad a hó. Azért nem várt addig, gondosan eltakarította.)

• *Az élet a tehén faránál kezdődik.* (A paraszti munka fontosságáról. Décsi Lajos földbirtokos. Másképp mondva: *Ha a paraszt nem szarik, az úr nem eszik.*)

• *Akinek kára van, bűne is van!* (Mert ártatlant vádol meg a kára miatt. Idős Mező Róza néni)

• *Kúdús (koldus), kúdús, köll-ë káso? Van-ë kanalad?* (Nagyra van, pedig nincs mire. Kovácsné Kántor Eszter néni)

• *Jó a potya, ha szar is, jólesik a gazdagnak is.* (Kovácsné Kántor Eszter néni)

• *Ëggy lefekvís többet ír száz főkelísné.* - Egy lefekvés többet ér száz fölkelésnél. (Az öreg jegyzőné, Décsiné-Balázsné Nagy Lídia mondása)

• *Nëm áll a dolog a kezemhő', mint Dusa Ëtëlka kezihő' a tánc.* (Dusa Etelka, nagymegyeri parasztgazda leánya mondta, hogy nem áll a kezéhez a tánc.)

• János-rét (Domonkos János rétje a Ham szélén) – népköltés: *Ökör, tinó, okos légy! Erre a rétre rá ne lépj! Agglegény a gazdája, töri a nyavalya kínjába'.* (Nagy Lajos molnár fia,1918–II. v.h.)

• „Budivers": *Ez a megkönnyebbülés helye! Itt sokáig ne időzz, mert fölvet a büdös gőz! Tedd a kezed térdedre, szard ki magad kedvedre!* (Az Alsó utca végén levő bolt nyilvános budija falára írták huncut fiatalok.)

• *Nesze, itt van ëgy pogácso. Jaj, de hun ëszëm më̈g? Gugyorodj le a kert alá, min'ha szarná, ëdd më̈g.* (Véghné Domonkos Terus néni)

• *Árokháti csallán, kökényszëmű kislány. B@sszon më̈g a szentsíg, mér' vagy olyan halvány.* (Véghné Domonkos Terus néni)

• *Mi lësz belülle? Vagy szar, vagy kalaposinas.* (Véghné Domonkos Terus néni)

• *Többet ír (ér) a csöndes fujtogatás a hangos veszekëdísné'* (veszekedésnél). (Véghné Domonkos Terus néni)

• *Le van takarva szarvasbőrrel* (azaz lesz@rom). (Véghné Domonkos Terus néni)

• Tréfa: sose mondták annak, aki evéskor érkezett: *Tessík gyünnimënni, és nëm ënni* (Tessék jönni-menni, és nem enni!).

• Leányanya mondta szülés után: *Idësanyám, ez k...a munka vót* (volt)!

• Kolozsnémai asszony mondta arra a kérdésre, hogy miért vesződött a lakodalmas sütéssel-főzéssel: *A veszőccsíg, a' veszőccsíg!* (legyintett), *De a kőccsíg, a' kőccsíg!* (költség).

• *Jó az öreg a háznál!* (és a folytatása:) *Ha nincs baj, hát csinál!*

• *Ángyom* (nagybátyám felesége) *a' oka mindënnek!* (Valami rosszul végződött.)

• *Szarja a gyöpöt.* (Arra mondják, aki ígérget felelőtlenül.)

• Hrotkó Sándor katolikus kántortanító mondásai: *Nincs rossz bor és jó víz, csak rossz ivó van.* Mikor megszületett a hetedik gyermeke: *Ahova Isten bárányt ad, legelőt is ad.*

• Valószínűleg Szabó Ede ref. kántortanítóra mondták: *Kinyitja az iskola mindkét ablakát, és irgalmatlanul tüzeli az eklézsia fáját.*

• Bödők Pálné Nagy Vilma néni, ha rendetlen udvart látott: *Itt is van minden, Istenen kívül.*

• *Ne kérj a paraszttól semmit, mert azt előbb meg kell csinálni* (javítani). (Tárnok Rudolf molnár, nagygazda)

• A fizetett halottsiratóknak egy-egy véka (25-30 liter) gabonát adtak. Mikor már nem tudták, mit sírjanak, ezt sírták: *Jaj, nëm tudom, majd hugyan (hogyan) adják? Búbozva vagy csapva adják?* Ráfeleltek a hozzátartozók: *Sírassa, csak sírassa! Búbozva lësz, nëm csapva!*

• A bakter este 9 órától hajnalig őrködött. Éjfélig óránként kiáltozott: *Hallja minden háznak ura! Kilencet (10-et, 11-et) ütött már az óra, térjen minden nyugovóra! Tűzre, vízre vigyázzatok, hogy semmi kárt ne valljatok!* És: *Éjfélt ütött már az óra, térjen minden nyugovóra! Ajtód, kapud jól bezárjad! Isten áldja meg a házad!*

• *Egyszer mondta a barát, imádjam a Máriát. Nem imádom, nem biz én. Kálomista vagyok én.* (Bödők József, az ükapa)

• *Nëm hitted-ē babám, hogy gőbülös vagyok. Majd ēhiszëd babám, ha ëtetni fogok. Lazsnak kötíny előttem, abrakot nëm kevertem, nyomja a vállom a füles.* Göbű/göböly,'hizlalt marha'.

• Kenderáztatáskor énekelték: *Sárika, Sárika kendert áztot. Seggibe, seggibe béka mászott. Hun kimászott, hun bemászott. Sárika, Sárika kendert áztot.*

Más mondókák

• *Hétfőn heverünk, kedden keverünk, szerdán szerezünk, csütörtökön csűrözünk, pénteken pityergünk, szombaton szomorkodunk. Vasárnap az Isten házába megyünk.*

• *Ki mikor mos?* (Hétfő volt a mosás napja.) *Hétfőn, kedden az ügyesek. Szerdán, csütörtökön a lusták. Pénteken, szombaton a k...ák.*

• *A kislibák ezt mondják: Szépek vagyunk, szépek vagyunk. A ludak: Mi is azok voltunk. Ráfelelik a gúnárok: De már régen!*

• Szellentés: *A kisbabák: cérna cikk! A nagyok: selyem sutty. Az öregek: bugyburutty.*

• Nagy sárra mondták: *De kár, hogy ez a nagy sár nem szilvalekvár!*

Gyerekmondókák:

• Hintázó: *Egy piros alma, két piros alma, ..., tíz piros alma. Tizedikre megborjazott kis királyné tehene, tarkát-barkát, mint a cica farkát. Szállj ki, Balázs, a hintából, nem te pénzed ára. Az én bátyám csináltatta, 100 forint az ára. 1, 2, 3, 4, ugorj ki, galambom.*
• *Megy a hajó a Dunán, lemaradt a kapitány. Kiabál, trombitál, de a hajó meg nem áll.*
• Felelgetős: *Öregapám, hová mëgy? Mëgyëk a templomba. Elmëhetünk vele? El. Mit ëttetëk? Babot. Në fingjatok ám! Puff, puff,...*

Csúfolók:

• *Kis sarkárú' keszkendője* (fordítva van a kendő a fején), *mëgismeri szeretője.*
• *Messze van a bécsi vár, mégis ide látszik!* (Kilátszik a bugyija.)
• Ha folyott a gyerek orra: *Szídd mëg, fijam, nádmíz. Apád hozta Bécsbű'.*
• Valakit hirtelen körbevettek: *Szírű, szírű* (széliről-szérű) *angyal, középpet* (középen) *a csipszar.* (csípás/csipás, 'kicsi')
• *Csóré-bóré vaskandóré. Hídon mënté', tyúkszart ëtté'.*
• *Süt a Kati, meszē' is. Ha akar, há', szapúll* (szapul) *is.* (Arra mondták, aki mindenbe belekapott, de főleg pletykálkodott.)
• Zoltán: *Zoli, Zoli, Zoltán tököt visz a hátán. Ha nem bírja, leteszi, földhöz vágja, megeszi.*
• *Jóska, Poloska, fölmászott a toronyba, megnézni, hogy hány óra. Fél tizenkettő, szamár mind a kettő.*

• Békás: *Kutykurutty, brekeke. Vót-ë itt a' úr? Vót. Vitt-ë valamit? Vitt. Mit vitt? Sárit és Katit. Sírattátok-ë? Sírattuk. Hugyann? Így is, úgy is, amúgy is. Szentiványi kutykurutty.*

• Csalafinta számolás, megszámoljuk az ujjainkat: *eggyem, kettem, hármam, négyem, ötöm, hatom, hetem, hétem, nyolcam, kilencem … Jaj, hol a tizedik ujjam? Hány ujjam van tulajdonképpen?*

• A libapásztor gyerekek, ha látták, hogy valamelyikük libái tilosban, a vetésben járnak, ezt kiabálták: *Kalisz, kalisz* (kalász), *lisz'kalisz* (lisztkalász). *Libávó is, lúddā is. Bánom, zsákot nëm hoztam, tariszнyábo nëm raktam. Valakinek libáji, de szeretnek kaszányi* (kaszálni). Gyorsan lehajtották a libákat a vetésről. Ha a csősz vette észre, az összes libát behajtotta, vagy megfogott egyet és elvitte a vetés gazdájának. Onnan kellett aztán kiváltani a libákat.

Szólásmondások – idős Bödők Dénestől

Ha jól emlékezem, a régi időkben ilyen mondásokat lehetett hallani az idősektől:

Annyit ér, mint a fejetlen csizma szár nélkül. (Semmit.)

Akkora fülei vannak, hogy egy pár papucs kitelne belőlük. (Nagyok.)

Olyan rongyos a ruhája, hogy száz macska nem fogna meg benne egy pocikot (pocik/pocok, egér).

Kijárta az ökörgimnáziumot. (Nagyon buta.)

Olyan rossz a háza teteje, hogy ha Pozsonyban esik, őnála már becsurog.

Hatvan évig tartsa az apja, utána már nyugdíjból is megél. (Lusta, élhetetlen.)

Úgy élnek, mint a galambok: hol az egyik röpül ki a dúcból, hol a másik. (A házastársak állandó viszályban élnek. Hol az egyik költözik haza a szüleihez, hol a másik.)

Ha nem tetszik, verje a fenekét a gerebenbe.

Asszonyság mondta a szolgálónak: *Okkal-móddal mindent lehet. – Akkor nyalja ki asszonyság a szilvalekvárt* (Vagy egészen mást!) *a gerebenből!* (Nagyné Bödők Teréziától;(Gereben: kender és len fésülésére használt deszka, melyen hegyes tüskék találhatóak.)

Aki pletykát hoz a házhoz, az visz is!

Mondd a szemibe, hogy a fülibe ne menjen! (Jelenlétében mondd el a véleményedet.)

Ne egyél más szájával! (Magad intézd a dolgaid, ne közvetítő által.) (Nagyné Bödők Teréziától)

Más kezével csak parazsat jó kiszedni a tűzből. (Legjobb, ha magad végzed el a dolgodat. Nem csicsói eredetű.)

Könnyebb egy gyereket szerezni, mint egy kispárnát. (A kispárnáért dolgozni kell.)

Farkasdi szalonnát reggelizett. (Vöröshagymát.)

Gelléri vacsora: Hideg krumpli, meleg p...csa. (Nagy Amália)

Süt az ekecsi nap. (A Hold.) (Nagy Amália)

Lukas fogba, ha fáj, gyufaszálat kell tenni, majd kiáll. (A gyufaszál, nem a fájás!)

Öregek, legyetek készek, fiatalok készüljetek. (Pinke Istvánné Takács Etus néni)

Rokoni megnevezések, megszólítások Csicsón

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Feldolgozta: Nagy Amália
Adatközlők: Nagy Imréné Bödők Terézia (1924–2013)
2010 szeptembere

Régen falun a családban és a rokonságban nagyobb összetartozás volt. Számontartották a közvetlen, első, másod, harmadfokú rokonokat, a sógorságot, komaságot, vagyis a rokonok rokonait is. Így nagyon sok embernek kijárt a rokoni megszólítás. Aki nem tartozott ebbe a tág körbe, az szomszíd, szomszídasszony volt. Így hívták nemcsak a közvetlen szomszédokat, de az utcabelieket, szomszédos utcabelieket is. A gyermekeknek sok keresztszülőjük volt. A keresztszülőknek íratlan kötelességük volt keresztgyermekeikről gondoskodni, ha a szülők erre nem voltak képesesek (halál, betegség, súlyos anyagi gondok miatt). Így biztosították a gyermek sorsát. Sokszor keresztszülőknek nevezték a tényleges keresztszülők szüleit, nagyszüleit, testvéreit is. Egy-egy főleg idős, kedves asszonyt, néha férfit is, megtiszteltek a keresztanyám, körösztanyám, keresztapám, körösztapám megszólítással. A pici babákat babuskának, kicsinyëmnek, kicsinkómnak becézgették. A kisgyermekeket kisfijamnak, kislëányomnak, a nagyobbakat fijamnak, lëányomnak szólították. Fijam (fiam) bármely korú és nemű gyermek, fiatal ember lehetett. Öcsémnek, öcsémuramnak nevezték idősebb emberek a náluk fiatalabb férfiakat; fiatalasszonynak, ifiasszonynak, húgomnak, húgomasszonynak, lëányasszonynak

pedig nőket. Sőt, asszonyok a náluk fiatalabb asszonytársukat asszonyöcsémnek, öcsémasszonynak szólították. Nagyapámat, Bödők Pált egy idős távoli asszonyrokona, Trézi nénje, Pálöccse néven szólította. Az idős férfiakat bátyámnak, urambátyámnak, bátyámuramnak tisztelték. Az idősebb asszonyokat pedig nénémnek, nénémasszonynak, vagy nem rokonnak is a rokonnak kijáró megszólítással körösztanyámnak, nénnyének, nyanyának. A megszólítások elé legtöbbször a keresztnevet is hozzámondták. Mint a legtöbb helyen, nálunk is az embër megnevezést férfiakra értették, gyerëken pedig fiúgyermeket értettek. Az általános bácsi, néni megszólítás már inkább újabb keletű.

Itt következzék a családtagok, rokonok megnevezésének felsorolása. A megnevezéseket tájszólásban írom, birtokos személyraggal, ahogy a megszólításnál használták, és ahogy már fentebb is írtam. A megnevezéseket csoportosítom.

Szülők; nagyszülők; a leggyakoribb megszólítások: idësapám, idësanyám – ezt csak édes szülőknek mondták – nyanya, papa, tata; öregapám, öreganyám, öregnyanya, öregpapa, öregtata, nagymama, nagypapa, nagytata, nyanyus, papus. Nagyszülők szülei a dédszülők, azok szülei az ükszülők, az ükszülők szülei és a távolabbiak szépapáink és szépanyáink. A mostohákat mosthának, mosthámnak emlegették.

Fiútestvérek, fivérek, unokafivérek (1.2.3. fokon is), testvér, unokatestvér fiai: öcsém, bátyám, fitestvérem; unokaöcsém, unokabátyám.

Leánytestvérek, nővérek, unokanővérek (1.2.3. fokon is), testvér, unokatestvér leányai: húgom (tőlem fiatalabb), néném (tőlem idősebb), unokahúgom, unokanéném.

Nagybácsik – apám, anyám fiútestvérei, unokafivérei (1.2.3. fokon is): bátyám, báttyo, bátyámuram.

Nagybácsik felesége: ángyom, ángyomasszony, ángyi, ángyika.

Nagynénik (1.2.3. fokon is): néném, nénnye, nénémasszony, ritkán tánti, tántika, nánika.

Nagynénik férje: sógorbátyám, sógorom, bátyám, bátyámuram, báttyo.

Házastársak egymásközti megszólítása: apjuk, apjukom, uram, fírjuram, fírjemuram, embër, embërëm; annyuk, annyukom, felesígëm, asszony.

Após; anyós – férj, feleség szülei: ipam, ipamuram, apámuram, apám, papa; napam, napamasszony, anyámasszony, anyám, mama.

Házasság útján bekerült rokonok:

Gyermekünk férje; felesége: vőm, vőmuram, öcsém, öcsémuram, fijam; mënyem, mënyecske, lëányom, fijam.

Testvérek, unokatestvérek férje, felesége, feleségek, férjek testvérei: sógor, sógorom; sógorasszony, sógorném. Több családban így hívták a testvérek sógorait, sógornőit is.

Gyermekünk férjének, feleségének szülei: nászík, nászék – közös megnevezés, nászom, nászuram; nászasszony, nászasszonyom.

A keresztszülők egymást komámnak, komámuramnak, komaasszonynak, komámasszonynak nevezték. Komának hívhatták még a gyermekek szüleik keresztfiait is.

A keresztszülők keresztgyermekeiket körösztfijamnak, körösztlëányomnak hívták.

A férfiak a barátjukat szintén komámnak, komának, pajtásnak (idősebb korban is) hívták. A leánypajtás megnevezése barátném.

Az esküvőn résztvevők a nászníp. Mënyasszonyt vőfíny, vőlegínyt az első koszorúslëány kíséri a templomba. Utánuk ment a többi koszorúslëány, nyoszolyólëány (hajadon leányok). A menyasszony és a vőlegény szülei az örömszülők, a tanúk pedig a násznagyok. Násznagynak a keresztapát illett felkérni.

Ezek a megnevezések rokoniak, de így szólították a nagyjából egyenlő társadalmi osztálybelieket is. A vagyoni különbség kevéssé számított.

A megbecsült mesterembert vagy a módos nagygazdát urazták: Tárnok úr (nagygazda és malomtulajdonos), Sándor úr (asztalos). A felsőbb osztálybeliek megszólítása nálunk is a társadalmi és hivatali rangnak megfelelő volt: kisasszony (postás k.a., tanító k.a.), úrfi, nagyságos úr, nagyságos asszony, tekintetës úr, tekintetës asszony, vagy a hivatás megnevezése és úr, a hivatás megnevezése és -né asszony (nagytiszteletű úr, tiszteletes asszony, tisztelendő úr, jegyző úr, mírnök úr, mírnökné asszony, tanítóné asszony, és a bábaasszony megszólítása: asszonyság)

Ezeket a megnevezéseket még sokan ismerik, de már nem használják. A fiatalabbak pedig már nem nagyon ismerik rokonaikat, őseiket sem.

Tájszavak gyűjteménye

Hely: Csicsó, Szlovákia – Csallóköz
Gyűjtötte: Nagy Amália
2010–2016

A teljes gyűjteményt itt találja:
http://csicso-nagy.uw.hu/fo-o-Csicso-NAGY-A/taj-szavak.htm

A csicsói tájnyelv a nyugati magyar nyelvjárástípushoz tartozik. Azon belül a dunántúli, közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárási régió alsó-csallóközi típusához. Falu szerint, sőt falun belül, családok, néprétegek között is vannak eltérések. Ahogy a mondás tartja: Ahány ház, annyi szokás. Ez a beszélt nyelvre is érvényes.

A beszélt nyelv állandóan változik, más hatások érik. Így van ez Csicsón is. Például a főnévi igenév *-ni* ragját már csak elvétve ejtik *-nyi*-nek. Gyakrabban megkülönböztetik már az *a* és az *az* névelőt, a *-ba*, *-be* ragot a *-ban*, *-ben* ragtól. Jobban ügyelnek arra, hogy ne suksüköl-jenek. Ezek helyett más jellegzetességek alakultak ki.

Néhány nagyon régi kifejezés, melyet már csak nagyanyáink, dédanyáink használtak, nem nyelvi szempontból érdekes. Azért tüntettem fel őket, mert a fogalmak, tárgyak, amelyeket a szavak jelölnek, már nem ismeretesek. Így emlékeztem meg róluk.

Ennek a gyűjteménynek a megírásával nem volt más célom az emlékezésen kívül. Tudom, hogy a tájnyelv leírásánál – furcsa lehet ez olvasva – jobban szolgálná ezt a célt hangfelvétel. Hangfelvétellel

érzékletesebb módon tudnánk megőrizni tájnyelvünk sajátosságait, dallamát, „szólamát”. Bízom benne, hogy hamarosan azt is tudunk készíteni.

Röviden a csicsói nyelv jellegzetességeiről (Hrotkó Géza kanonok úr írásának segítségével, a csicsói tájszóláshoz igazítva):

– „A”: Hosszan ejtjük az „a”-t olyankor, ha azt követő mássalhangzó, l vagy r beleolvad: āra = arra, meg van hāva = halva, vasā: vasal, asztā: asztal stb. Néha még hosszú l is beolvad: hallgat: hāgat. Ezt a „hosszú a”-t a szövegben ezzel az „ā” betűvel érzékeltetem.

A hosszú á után az „a” kiejtése tiszta „o” lett: be van kapávo; ēmënt Gútáro; állat: állot stb. Fávó tüzēnek a sporhēbe. A „fávó”-fával szóban mindkét szabály érvényesül: 1. á után az a o lett, 2. az l pedig ó-vá olvadt.

– „E”: Számunkra teljesen egyértelmű, hogy mikor kell „e”-nek, mikor „ë”-nek ejteni a megfelelő betűt. Fejek – pl. lófejek, de fejëk: mëgfejëm a tehenet. Főmëntem a Duna tőttísire: felmentem a Duna töltésére; Főmentëm a vád alú: felmentem a vád alól. Ëszëm a’ ebídët. Jó' forog a eszëm. Nagyjából, de nem minden esetben, akkor ejtettük az „e” betűt „ë”-nek, amikor a délalföldi nyelvjárások „ö”-nek. A röviden ejtett é hangot a szövegben „ë”-vel jelöltem.

Hosszú „e”-t, úgy, mint a hosszú „a”-t, a kieső r, ill. l pótlására ejtjük. A hosszú „e”-t jobb híján „ē”-nek írtam: ēre: erre; meszē: meszel; terē: terel stb. Az el igekötőt minden esetben ē-nek ejtjük: ēmënt: elment; ē kő mënni; ē vót romúva a biciglim: el volt romolva a biciklim; sőt! ē#esëtt: elesett.

Időnként az é-t i-nek, ill. í-nek mondjuk: négy: nígy, néz: níz; késik: kísik; készül: kíszűll; széltében: szíltibe; kezét: kezit; elején: elejinn; vékony: víkony; szegény: szëgíny, édesanyám: idësanyám stb.

Az e-hang pedig néha ö-re változik: kereszt: köröszt; kell: köll, ill. kő stb. A kő viszont kű lett. (kőszikla)

o, ö: időnként u, ú, ű lesz: gondol: gondúll; töröl: törűll; hol: hun; hogyan: hugyann stb.

– Az ly szinte minden esetben l-nek, esetleg ll-nek ejtődik: gömbölyű: gömbölű; skatulya: skatula, melyik: mëllik; gereblye: gereble, Mihály: Mihál stb. A szó végén elmaradhat: bagó, vagy bagol, (bagó, ly nélkül dohányt is jelent) Káró vagy Károl. Tavaly: tavvā vagy tavval. Így tehát nekünk, tájszólással beszélőknek könnyebb megkülönböztetni írásban az ly-t a j-től.

– Az r-hang az l előtt mindig hasonul az l-höz: tarló: talló; sarló: salló; parlag: pallag

– A kettőzött mássalhangzók sokszor szimplává szegényednek (talán szlovák hatásra): disszidál: diszidál; forró: foró; varrás: varás; bosszú: boszú; orr: or, orra: ora; állít: álítt, stb.

– A szóvégi mássalhangzó viszont igen gyakran lekopik: mert: mer; már: má; sem: se; ammá (emmá) így van: az már (ez már) így van, stb. Leggyakrabban az l marad el, viszont az előtte levő magánhangzó megnyúlik: kell: köll, kő; nélkül: nékű; hátul: hátú; elöl: elő

– Máskor viszont éppenséggel megkettőződik: pl. jelöl: jelűll; gondol: gondúll; ezt a helyzetét tovább ragozva is megőrizte olykor: jelölünk: jelűllünk; növel: növell, növelünk: növēllünk; gondolunk: gondúllunk; általában: átollábo stb.

– A főnévi igenév *-ni* ragja többnyire *-nyi* lett: menni: mënnyi; állni: ányi; ülni: űnyi stb. Néhány i tőhangú szónál pedig *-nya* lett a rag: írni: írnya; inni: innya; ríni: rínya; bírni: bírnya; nyírni: nyírnya stb.

– A *-ban*, *-ben* rag helyett minden esetben csak a *-ba*, *-be* volt használatos: könyvben: könyvbe; kertben: kertbe; udvarban: udvarba stb. A *-ban* és a *-ba* rag egyaránt *-bo* lett olyan szavak végén, melyek tartalmaztak hosszú á-t, mint följebb említettem: januárbo; ahun (ehun) van a istállóba: ott (itt) van az istállóban.

– A *-hoz*, *-hez*, *-höz* -z-je általában lekopott, és a rag magánhangzója meghosszabbodik. Szomszédokhoz: szomszídokhó; kerítéshez: keríttíshő; tűzhöz: tűzhő stb.

– A *-ról*, *-ről*, a *-tól*, *-től* és a *-ból*, *-ből* rag *-rú*, *-rű*, *-tú*, *-tű*, *-bú*, *-bű* formájában élt: asztalról: asztārú; utcáról: uccárú; kertből: kerbű; fától: fátú, széktől: széktű stb.; rólam: rúlam; tőle: tűle stb. – Az ”-öl”, ill. „-ül” szótag egyéb helyzetekben is szívesen lett „-ű”: pl. töröljük: törűjük, kerülje: kerűje stb.

– A *-val*, *-vel* ragot -vā-nak, -vó-nak, -vē-nek ejtettük: sóval: sóvā; apjával: apjávó; testvérével: testvírjivē; de mássalhangzó-hasonulás esetén is: asztallal: asztallā; lábbal: lábbó; kézzel: kézzē stb.

– A tő végi -t + *-ja, -juk, -jük, -játok, -ják* rag többnyire -ssa, -ssuk, -ssük, -ssátok, -ssák formában élt: látja: lásso; láthatjuk: láthossuk; nézhetjük: nízhessük stb. S persze a többi ragozott alakban is: láthatja: láthossa stb.

– Az -on, -en, -ön ragban meg az igék egyes szám harmadik személyű *-l, -ít* képzőjében, sőt szó végén elég gyakran más estekben is az -n, -l, ill. a -t megnyúlt: lábon: lábonn; széken: székënn; kalapál:

kalapáll, cserél: cseréll; kezel: kezēll; tanít: tanítt, – belőle pedig taníttó; után: utánn stb. Hasonló történik a feslik és foszlik szavakkal. Fesűll: elhasad a ruha, feslik „Ēfesűtt a nadrág a' üllepinn." – Elfeslett a nadrág az ülepén. Foszúll a bőre.

– Magánhangzóra végződő szóhoz sokszor -j- hiátustöltővel kapcsolódik hozzá a következő szó névelője: Csukd be az ajtót: csukd beja ajtót! stb.

Néhány szóban röviden ejtjük a magánhangzót: hüss: hűs, sürü: sűrű vagy betü: betű, bucsu: búcsú – Elmegyek a bucsuba. Csicsói bucsu. Viszont úgy mondjuk: Búcsú van. Lesz még Csicsón búcsú! Itt „megadjuk a módját"! Mert ezek állandósult, „liturgikus" szókapcsolatok.

Négy történet bevezetőnek:

• A gazda mëg a szógalegíny nádot vágtok. A szógalegínynek fázott a keze. Mondta a gazda: Fújd mëg, lehējj rá! Hazamëntek, ëttík a foró levest. A gazda mëgin mondta: Fújd mëg! Mire a legíny: Há' a kē pofájjábú hun hideg gyün, hun meleg?

• Csicsó északi határa valamikor lápos, mocsaras vidék volt. Itt hömpölygött a Millér vagy Mire patak, vagyis Mély ér. A patak rászolgált nevére. Nagy esőzések idején ez a határrész tengerré vált. Ezen a területen van többek között Odolló, Böllő, Böllőköz, Bérittye (Bő rétje), Némőke, Farkasfőd (Farkasföld). A nádasokban nádi farkasok, toportyánok, újabb néven aranysakálok lakoztak. Népiesen toportyánférgek vagy -fírgek, sőt csicsóiasan topolcsányok. Ezt a régi történetet nagyszüleim, szüleim mesélték: A Farkasfődön megtámadták

a toportyánfírgek az ökrös szekeret. Kifogtak egy ökröt. Azzal visszamaradtak a farkasok. Egyszer csak hazajött az ökör. Az ökör erős állat, agyonrugdalta a toportyánokat. És okos, egyedül is hazatalált.

• Barthalos Lajos bácsi (1925–2009) mondta: Azelőtt benn a házbo lëhetëtt pöknyi, de kimëntünk sz@rnyi. Most nëm lëhet pöknyi, de benn sz@runk.

• Bödők Géza nagybátyám (1914–1990) mesélte: A fronton, messze a Dón kanyarná' történt. Kimëntünk a bunkërbú elvígezni a dógunkat. Ëgyszër csak az ëggyik katonatársunk elkezdëtt igën-igën nevetni. Mi a bajod, mëgbolondútá'? Eszëmbe jutott idësanyám. Azt monta, ha sz@rnyi kő, mënny jó messzi a háztú'. Há', most jó messzi vagyunk!

És egy szólás:

• Ippen ölíg nekëm a isteni szógállot! Éppen elég nekem az isteni szolgálat. Jelentése: alig élek, rossz az egészségem, rossz helyzetben vagyok. Éppen hogy csak élek.

Szavak gyűjteménye – válogatás:

Agácifa: akácfa.

Ampa: vödör, eredetileg hajósvödör „A konyhábo, a vizespadonn át (állt) két ampa mëg ëgy féllitërës zománcos plépohár. A ëggyikbű (egyikből) ittak mëg főztek. E le vót födővē takarva. A másikbú (másikból) mosakodtak mëg mosogattak."

Áprëhëndál: szid, rosszat mond valakiről.

Bászli: gyámoltalan, ügyetlen.

Bügyörísszik: matat.

Bűti boszorkány: böjti boszorkány, rusnya, kócos. „Úgy nízű ki, minda bűtiboszorkány" – Úgy nézel ki, mint a böjti boszorkány.

Curukkúll vagy **curikkúll:** curikkol, hátrál, farol.

Csëszkëre, sarabulló: saraboló féle kapa, két kis kerékre szerelve, munkavégzéskor tolják.

Csetresz: apró dolgok, kicsi dísztárgyak, üvegcsék.

Csipekëdik: szépíti magát „Hugyann kicsipekëdött!"

Csosza, csoszinkó, csocsinkó: stampedli, egy csosza pálinka.

Csóvány: csalán.

Csömbőlíkës, csömbőlékes: csomós, leginkább állatszőr.

Csömí: darázs.

Csömőcsing: szemölcs.

Csuszpejz: babfőzelék, főzelék.

Csuvikk, csuvikkúl, halálmadár: kuvik bagoly, kuvikkol, vészt, rossz hírt mond.

Csünt: növésben elmaradt.

Düdörög: csöndesen, meghitten beszélget.

Elegy-belegy: össze-vissza, rendetlen, pl. munka, vagy akár beszéd.

Elemezne: igen rosszul, nyomorúságosan, rendetlenül öltözött.

Eltér: elfér „Ippen eltér ide a szekríny." – Éppen elfér ide a szekrény.

Esmént, esmég: ismét, megint „Esmét csak úgy jártom, mind mútkor. Ide esmég a másik kípet fössük."

Elsódom, ēsódta: elnyomom, elodázok valamit. Esódta ja budizást. Elnyomta a WC-használatra való késztetést.

Féhaj: félszer.

Ferhelëz: korhol, szid, megró „Haszná't neki a ferhelëzís, mëgtanú'ta a leckét."

Figura: A kivetett agyagtéglát figurába rakták, úgy szárították a napon.

Fonyacsík: „Kukoricahüvőkbű font fonyás" – Kukoricahüvelyből font fonás.

Főhörtyen, hörtyönförty: fölmérged, méregzsák „Ez a' Arany olyan hörtyönförty asszony, hama' főhörtyen/főförtyen."

Fölöstököm, fölöstökömözik: reggeli, reggelizik „Öt török, öt görög örökös örömök között tököt fölöstökömözött."

Förmed, förmett, ēförmed: ráförmed, förmeteg, haragosan rászól, és csúnya, haragos, elgennyesedik, csúnyaság „Ráförmedtem, hogy mënnyën ē orvoshó', mer ēförmett a seb a lábán. Förmett kípet vágott. Te förmeteg!" – Ráförmedtem, hogy menjen el orvoshoz, mert elförmedt (elgennyesedett) a seb a lábán. Förmedt képet vágott. Te förmeteg (csúnyaság)!

Gőbülös: szarvasmarhát (göböly) „ëtető szógalegíny."

Gramanc: apró holmi széthányva, szétdobálva. „Mi ez a sok gramanc itt szíthányvo (széthányva, szétszórva)?" (Nem azonos a grabanc szóval. – Elkapom a grabancodat! - fenyegetés)

Gubacs: nálunk a gesztenye termése, a gubacs jelentése eredetileg más.

Gyöngyörget: kímél, félretesz, megőriz.

Gyünni: jönni, ragozása: én gyüvök, të gyüssz, ű gyün, mink gyüvünk, tik gyüttök, űk gyünnek „Gyűjjík má' ide kend!"

Hajma: hagyma.

Ham: lápos terület, lásd hany, hanság.

Hangyálok: hangyák.

Hárigat, hárít: gereblyéz, vagy kezével eltol valamit és amit összehárigatnak, legtöbbször széna-, vagy szalma- vagy más hulladékot, azt háradéknak vagy háradíknak hívták.

Hentërgő: mezőgazdaságban használatos henger.

Herebódál: támolyogva lépeget, lábatlankodik, elesik. „Mit herebódász előttem? Vigyázz, ē në herebódájj!"

Himpër: málna.

Hirgál: kézzel vagy valamilyen szerszámmal maga felé huzigál valamit, hirgálló gereble, nagybőgő: szénagyűjtő nagy gereblye.

Honkorodik: szürkül, alkonyodik.

Hőröget: hangosan és mérgesen kiabál.

Hurumál, hurumáll: kíméletlenül hurcol ide-oda, húzkod, koptat.

Igenyës: egyenes.

Íllëk-halok virág: nálunk nem pásztortáska, hanem a büdös bürök. *„Íllëk-ë, halok-ë, koporsóba szállok-ë?"* – Élek-e, halok-e, koporsóba szállok-e? Tépkedtük a virág szirmait, leveleit.

Íltëm gyászo: éltem gyásza, szidás. „Haggyá, mënny innen, të íltëm gyászo!"

Ízík: takarmányból, kukoricaszárból meghagyott vagy lerágott rész, kóróízík.

Kacska: nyomorék, kacskakezű „Në csúfulóggyík kend, mer kendnek is kacska a két újja"– hibás a két ujja!

Kajmó: görbe, horgas végű bot vagy rúd, kajmós bot.

Karika: a konyhai tűzhely „platni- vagy platnyi"-jának leszedhető része.

Kisefa: hámfa, szekérnél, néha rugós kocsiknál is, 60-70 cm hosszú fa az istráng megerősítésére. Ha három lovat fognak be, akkor a harmadik (lógós) istrángját a kisefára vagy lógóra kapcsolják.

Koszrog: lötyögő lábbelijét a földön zajosan húzva megy.

Lábicskázás: háradéknak kisgereblyével az ember lábához kéveformára való rendezése.

Ez férfi tevékenység volt. Hárigatni asszonyok is hárigattak.

Mëg van csikkadva: rendetlenkedik, nem bír magával.

Mëghálál: meghál, éjjelre marad, nem elírás, megduplázták a végét (nagyon régen mondták így).

Mezën: hol, merre, mely tájon.

Miján: miatt.

Mór, mórház: agyag, vályog, „válogház".

Nekije: neki. „Van nekije szeretője." A szerető legtöbbször udvarló volt, nem szexuális partner!

Öregfejsze, öregkés: nagyfejsze, nagykés.

Pacsmagol, pacsmagúll: totojázik, szöszmötöl.

Pantallíros (pantallér – katonai vállszíj) **vitíz** (vitéz) vagy katona: mifelénk afféle garabonciás vándor volt.

Petrezsír: petrezselyem.

Pikét: jól látható hely, rosszalló értelemben használták. Kirakta a szennyesit a pikétre.

Pilisz, pilisznyës: penész, penészes.

Pimpimpálé: gyermekláncfű, pitypang („pimpimpálé, zsugorodj össze" – gyermekmondóka).

Pitykű, pityküvezís: játék agyaggolyó, golyózós játék.

Pócik: csikósparhelt magasabb, sütő fölötti része vagy a házfal magasított alja.

Polësz: kelkáposzta, kelkáposzta-főzelék.

Pöhű: pihe, tollpihe.

Prés, préshurka: disznósajt.

Pruszlik, prucka: mellény.

Puhúsapka: prémes kucsma.

Purhás: korhadófélben lévő, vagy már korhadt, főleg fa.

Puruttya: igen csúnya „Micsoda ëggy puruttya nípsíg lakik itt!" – Milyen csúnya/rossz népség lakik itt! Puruttya szájjo van nekije. – Csúnya szája van neki. Méltatlankodás.

Rékas: mosogatnivaló edény.

Rendfa: a megölt megmosott disznót húzzák fel rá, itt darabolják fel.

Rentyűll: valakit a háta mögött rosszindulatúan emleget.

Röstēll: restell, szégyell, átall vagy másik értelemben lusta, rest valamilyen dologra.

Retymek: rendetlenség, lim-lom. „Mi ez a retymek itt, takarítsd el!

Reznek: eleven, ma úgy mondanánk, hiperaktív. Kisgyermekre mondják. Eredeti jelentése egy madárfaj.

Rózombók: rokon, inkább távolabbi.

Rúzsom: pásztorok, kanászok járandósága karácsonykor. (Nem a rúzs szóból van képezve, ahogy pl. a korom sem a kor szóból.) A gazdáktól kalácsot, kenyeret, bort, szalonnát, kolbászt, hurkát kaptak. „Elgyütt a rúzsomér'. Viszi a rúzsomot." Később gúnyos értelemben mondták. A látogatókra, akik jól megpakolva távoztak. Inkább a vendéglátók szomszédjai mondták, akik ezt látták.

Sámli, zsámli, sámedli: zsámoly.

Síkó: zsurló, mezei zsurló.

Stokedli: hokedli.

Súgó víz: még éppen nem forrásban levő víz „Hét súgóvā, hét foróvā köll mosnyi, akkó mongyaa tetü a bóhánok, alighanëm szapúnak." – hét súgóval, hét forróval (vízzel) kell mosni. Akkor mondja a tetű a bolhának, alighanem szapulnak. Mosáskor mondogatták.

Szëcsku: szöcske.

Szénvonyó: kemencéből ezzel húzták ki a parazsat.

Szërha: nádtető, **szërhaajja** – ereszalja, szërházik – nádtetőt készít, javít.

Szertesíg: szerteség, rendetlenség.

Szírű: szérű, vagy szélén, szélről, szílinn. „Szírű-szírű angyal, középpet (középen) a csipszar."

Szuláng, szúla: gyomnövény, szulák (folyondár).

Szutyák, szutyákúll: pipa, pipázik.

Szutymik: maszatos, piszkos, kovácsokra mondták gyakran.

Takart, esetleg takartós káposzta: töltött káposzta.

Té, téfű: tej, tejfel.

Tívő: tévő, görbe vasrúd, amellyel betették/becsukták a kemence ajtaját.

Tőtike: fából készült tölcsér, a bor hordóba töltéséhez.

Tuló: toló, pótágy, reggel az ágy alá tolták.

Ű, űt, űtet rámutatunk, említve itet: ő, őt. „Ű a hibás, űt-űtet büntessítëk." „Hugyann híjják itet?" – Hogy hívják őt?

űk, űket, iket: ők, őket.

mink: mi, **tik**, sőt! **tiktëk, tiktëket:** ti, titeket.

Ümög, üng: férfiing.

Vajling: tál.
Varnyú: varjú.
Verőce: kertkapu, nagyon régen használták ezt a kifejezést.
Vërse, vörse: varsa, halászszerszám.
Vindű, ritkábban **vindül**: zsírosbödön, köznyelvileg véndely, alig ismert szó.
Vonyó, tűzvonyó: hosszú rúd, mely mindig a kút mellett állt, tűz esetén pl. kukoricacsuhét kötöttek rá és ezzel próbálták „lehárigatni a szërhárú" a tüzet.
Vonyogó: horgas szerszám; szalmát, takarmányt húztak ki vele a kazal oldalából.
Vőfíny, vőfény: vőfély.

Az 1950-es évektől egyre gyakrabban használt szlovák szavakat, ezek „magyarosított" változatait mi is használjuk, ahogy a Felvidéken mindenütt. Ezek a szavak általános jellegűek, ezért itt nem sorolok fel belőlük.
Hiátus – Két magánhangzó egymás mellé való kerülésekor keletkező hanghiány vagy hangűr.
– határjelzés, szavak vagy szóelemek közötti elkülönülést jelöl.
@ – egy vagy több betű pótlása.

Engedelmet! Elődeink mondták ezt elmenőben a látogatás után, ahogy most én. Remélem, az olvasó is azt feleli rá, amit egykor a házigazdák: Kész az engedelem!

Nagy Amália

Gyermekek írták

Végezetül ajánlom ezt a három kisleánytól származó írást, szeretett falujukról szóló vallomásukat. Az első kettő nagyanyjuk falujáról írt iskolai dolgozat, a harmadik pedig egy szép vers.

Egy év nagymamám falujában

Megfigyelésem tárgyául Csicsó községet választottam. Ez a falu édesanyám szülőfaluja, ahol nagyanyám is lakik és ahova én is szeretettel járok.

...

Tavasszal a Duna árterében és a kastély körüli parkban rengeteg hóvirág nyílik. Néhány helyen a hóvirághoz hasonló tőzike is található. A gyümölcsfák elkezdenek virágozni. A sok fehér virágtól olyan a táj, mintha megint havas lenne. Az őszi vetés is kizöldül. A költöző madarak visszatérnek. Először a gólyák, kicsit később a fecskék. Nagymamám tyúkóljába is visszajöttek a fecskék és boldogan cikáznak a ház körül. Elkezdik a földeket művelni. Szántanak, boronálnak, vetnek. A kertekben veteményeznek, fákat, szőlőt metszenek. Akiknek méhei vannak, kiviszik a kasokat a virágzó fák közé. Ilyenkor tavasszal megáradnak a vizek Az idén különösen sok gondot okozott a Duna. Az emberek éjjel-nappal őrizték a gátat.

A tavasz legnagyobb ünnepe a húsvét. A húsvétot mindig itt töltjük, mert itt van az összes rokonunk. Az emberek már nem érnek rá meglátogatni egymást, mert sok a munka a határban, a kertben. Húsvétkor azonban összegyűlnek a templomban, ki-ki a maga vallása

szerint. Hétfőn a fiúk öntözni mennek, a lányok pedig otthon várják a locsolókat.

Elmegyünk a temetőbe is rendbe hozni nagyapám és nagynéném sírját. Sok ismerőssel találkozunk, mert ők is eljöttek hozzátartozóik sírjához. Nagyon sok tavaszi virág van itt a temetőben. Akácfák nyílnak meg gesztenyefák, és illatoznak.

Az idősebb emberek is előveszik biciklijüket, szinte mindenki kerékpáron közlekedik. Megfigyeltem nagymamám udvarát és kertjét. A kerítés tövében különösen nagyfejű hóvirágok nyílnak. Majd sorban a többi tavaszi virág is megjelenik: jácint, nárcisz, kankalin, sáfrány, tulipán, kéknefelejcs. Május elején az udvar közepén kedvenc mászóhelyünk a gesztenyefa is virágjában pompázik.

Nagymamám, mivel már idősebb, nem vesződik kotlósültetéssel, hanem megveszi a kiscsibéket, kiskacsákat. Disznót sem fog nevelni az idén, de aki akar, annak már ott röfög az óljában a kismalac. Márciusban és áprilisban nagymamám is veteményezik. Kis kertjében megterem a sárgarépa, gyökér, borsó, bab, paradicsom, paprika, uborka. Amikor melegebbre fordul az idő, még csemegekukoricát is ültet. Kora nyáron szeretek epret szedni, de van málna, ribizli és egres is a kertben.

Nyáron megtelik a falu szünidejüket töltő gyerekekkel és unokákkal. Ilyenkor óvatosnak kell lenni az utcán, mert bármikor elénk kanyarodhat egy biciklizó gyerek. A falu melletti „kövécsgödörben” fürödnek kicsik és nagyok. A tó csendesebb részében hattyúk úszkálnak. Amit elvetettek tavasszal, az most mind kinőtt. Július elején elkezdődik az aratás, ez a legtöbb embernek munkát ad. Sok traktor és kom-

bájn jár az utcákon, különösen a mi utcánkban, mert az kivezet a határba. Ha szerencsénk van, és éppen ott vagyunk, a nagymama udvarából is láthatjuk, hogyan aratnak a kombájnok. Még éjjel is világítanak a földeken. Nyári éjszakákon a csillagos ég is sokkal szebb, mint más évszakban. Tudjuk, hogy a Nagy Göncölszekeret a nyári konyha fölött keressük.

A munka mellet azért szórakozásra is találnak időt a csicsóiak. Júniusban van a falunap, ez az ünnepség valójában három napig tart. Ezek hagyományőrző napok. A háború áldozatai és a „Magyarnak maradni" emlékművek megkoszorúzásával kezdődik. A tájházban kenyeret sütnek, halászléfőző versenyt rendeznek, a gyerekeknek sportversenyeket. A kultúrházban levetítik a faluban forgatott régebbi filmeket, melyeknek egyik szereplője édesanyám. Marokszedő lány volt. A falunapot utcabál zárja le.

Augusztusban van a híres csicsói búcsú. Van egy mondás, melyet a környéken ismernek és használnak: Lesz még Csicsón búcsú! Egyszer régen a csicsói legényeket megverték a szomszéd faluban a búcsúban. Amikor hazafelé szaladtak, ezt kiabálták vissza. A búcsú csak a katolikus vallásúaknak szent ünnep. Nekünk, reformátusoknak csak a gyerekek örömére van. Ilyenkor van a falusi gyerekeknek alkalmuk élvezni a ringlispílt (a körhintát), a hajóhintát, a hullámvasutat, a kirakodóvásárt. Ez az utolsó nyári örömük, mert pár nap múlva kezdődik az iskola!

Ilyentájt már érezni, közeleg az ősz. A hajnalok és az esték hűvösebbek. A fecskék a villanydrótokon gyülekeznek. Készülődnek a hosszú útra. Az ősz a gyümölcsérés, betakarítás ideje. A réteken, az utak szélén szénát kaszálnak. Télre gyűjtik a teheneknek. Én is járok

tejért Géza bácsihoz és Lajos bácsihoz, ők sok állatot tartanak. Lajos bácsinak lovai is vannak és kis csézája. A falut gyümölcsillat árasztja el. A kastély mellett nagy almáskert van, ott jó minőségű, télire elálló alma terem. Októberben szüretelik a szőlőt. Nagymamának már csak csemegeszőlője van, nála nem szüretelünk. A szomszéd kertekben és a szőlőskertekben viszont szüretelnek. Először zúzón zúzzák a szőlőt, utána présen nyomtatják. Ez a vidék nem borvidék, mindenki a maga számára forralja a bort. Pár éve még nagymamámnak is volt néhány liter saját bora.

Megváltoznak a levelek színei, lassan lehullanak. Kopár a táj. Reggelente a szántóföldekre, az erdőre köd száll. A kertekben nyílnak az őszi virágok. Legszebbek a krizantémok. Ezekből viszünk ki a temetőbe. A temető ilyenkor tele van gesztenyével és fenyőtobozzal. November elején, halottak napján sok ember ellátogat a temetőbe. Emlékeznek elhunyt családtagjaikra, ismerőseikre. Mi is kimegyünk a temetőbe, az otthon elkészített koszorúkat a sírokra rakjuk.

Nagy igyekezettel folynak az őszi munkák, a kukoricaszedés, szántás, vetés. A kerteket is letakarítják, felássák. Jöhet a tél.

Tavaly korán lehullott az első hó, és sokáig megmaradt. December elején, mikor disznóölés volt nagymamámnál, hideg volt. Az udvarban nagy hó volt, de a nagy részét eltakarították, hogy könnyebben lehessen dolgozni. Felállították a rendfákat, a megölt, és leperzselt, megmosott disznót ezekre húzzák. Itt darabolták szét. Kiállították a katlanokat a vasfazekakkal, ezekben sütötték ki a zsírt, főzték a hurkát. A „kövécsgödör" befagy, a gyerekek birtokukba veszik. Lehet korcsolyázni! A hami út mellett a halastóban már híznak a pontyok. Karácsonyra kihalásszák őket.

A táj havas, az utak csúszósak. Már csak a merészebbek járnak biciklivel. Az erdőből az állatok kimerészkednek a szántóföldekre élelem után kutatva. Gyakran látni vaddisznókat, szarvasokat az erdő szélén. A tyúkudvarba a rókák is bemerészkednek. Nagymama udvara tele van éhes verebekkel és cinkékkel. Megosztoznak a tyúkokkal az eleségen. Az erdők állatait is etetik. Az erdőben található etetőkbe kukoricát, almát hordanak.

Minden évben meglátogatja a csicsói gyerekeket a lóvontatta hintón érkező Mikulás. Én még sajnos nem láttam, de a csomagomat mindig megtalálom nagymamám ablakában.

A karácsonyt mindenki családi körben, otthon ünnepli. A nagymamám és a keresztanyám kimennek a temetőbe. Ilyenkor ott minden csendes és fehér.

Elmúlt az év.

Kovács Hajnalka, 7. o.t., Budapest 2002. május

A csicsói temető

Megfigyelésem témájának anyukám szülőfalujának temetőjét választottam. Kiskoromtól fogva sokat járunk ebbe a faluba, és minden alkalommal meglátogatjuk a temetőt is. Jól ismerem ezt a helyet, sok ismerőssel, rokonnal találkozunk itt, és sajnos az évek múltával sokukat már csak itt tudjuk meglátogatni.

A temető fontos része a falu életének. Nem a falu szélén, hanem a központban található.

Már kisgyerekkorom óta járok ki a temetőbe, de mivel éves munkámnak ennek megfigyelését választottam, ezért az elmúlt egy

évben alaposan, részletesen megfigyeltem és lejegyeztem minden apró kis részletét. Nagy segítségemre volt keresztanyám, aki sokszor eljött velem és sok érdekes apró dologra felhívta a figyelmemet. Megfigyelésemet tavaly nyár elején kezdtem.

Az iskolai szünet elején utaztam le nagymamámhoz. Ezen a nyáron három hetet töltöttem el itt, és így sok mindent meg tudtam figyelni a temetőben. Az első két hétben nagy forróság volt a faluban. Majdnem minden nap kijártunk öntözni. A föld nagyon ki volt szikkadva. Rengeteg vizet kellett cipelnem, mert sok gondozandó sírunk van. A temetőben ilyenkor nagyon kellemes a nagy forróság ellenére is, mert hatalmas gesztenyefák, cédrusfák vetik ránk árnyékukat és sok fenyőfa is. Ezeknek a fáknak gyönyörű nagy lombjuk van. A levegőt elárasztja a sok, naponta vitt friss virág illata. Köztük kiváltképp a nyári szagos szegfűé, ez egy apróbb virágú, illatos szegfű. A temető ilyenkor nyáron mindig gazdag virágokban. Szép színes minden. Az emberek legszebb virágaikat ide hozzák. Megfigyeltem, hogy a temető végén a határban már érik a gabona, és nyáron, mikor eljön az aratás ideje, érezni lehet a frissen aratott gabona illatát. Mikor leülünk pihenni egy-egy hosszabb munka után, akkor lehet legjobban hallani a madarak csiripelését. Sok verebet, rigót látni, és főleg reggelente szól a kakukk. Ha este mentem ki, akkor a temető mindig tele volt szúnyogokkal. Ezek nagyon rossz fajták, mert hatalmasakat csípnek. Azért van itt rengeteg szúnyog, mert a falu mellett folyik a Duna. Este, ha kimentünk, hallani lehetett a tücskök ciripelését. És hallottam baglyot is. Nagyon sok siklót is láttam a sírokon, és esős időben a temetőt ellepték a csigák. Jellemző még, hogy mindig láttam békát.

A harmadik héten viszont hatalmas zivatarok voltak. A temető teljesen felfrissült. A két hétig tartó nagy forróság után a levegő felfrissült, a virágok új életre keltek. Ilyenkor kevesebb embert látni a temetőben, mert nincs szükség az öntözésre. Megfigyeltem az embereket is. Inkább öregek járnak ki. Szívesen beszélgetnek egymással. Témájukban mindig a visszaemlékezésnek van fő szerepe. Visszaemlékeznek elvesztett szeretteikre, fiatalságukra. És ha módjuk van találkozni fiatalokkal – mint ahogy egyik alkalommal velem is szóba elegyedett egy idős néni –, akkor sok mindent mondanak a családunkkal kapcsolatban, mert bizony ők jól ismerik a rokonainkat, sok mindent tudnak rólunk, noha én még nem is láttam őket soha. Mert itt mindenki ismer mindenkit.

Legközelebb az őszi szünetben látogattam meg nagymamámat. Most csak pár napig voltam itt, mivel a szünet elég rövid volt, de azért megpróbáltam minden nap kimenni a temetőbe. A temető most még nem volt tele lehullott levelekkel, mivel ősszel elég meleg volt. Sok olyan virág is volt, amely újból kezdett virágozni. Pl. a körömvirág, a szarkaláb is nyílni kezdett. A temető tele volt lehullott, szép nagy barna gesztenyékkel, és a tobozok is már mind a földön voltak. Ezeket összegyűjtöttem – mint minden évben –, hogy a nővérem tudjon majd belőlük halottak napjára koszorúkat készíteni. Rengeteg krizantémot látni. Nemcsak vágottat, hanem kiültetettet is. Láttam pár mókust is, ez az előző években nem nagyon fordult elő. Mindenki készülődik a télre. A sírokat csinosítják halottak napjára. Sokan és sokat vannak kinn ilyenkor. Halottak napján az egész családunk kiment a temetőbe. Nagyon sokan voltak kint. A katolikus temető tele volt gyertyákkal, minden gyönyörű fényben úszott. Ezen az estén mindenki emlékezett.

Mindenki megállt, megpihent egy kicsit és együtt, csendben emlékezett azokra, akik már nem lehetnek itt velünk. A levegő ezen az estén nagyon tömény volt, mivel még az idő elég meleg volt, és a sok frissen hozott virág nagyon erősen illatozott. Az öregek – ahogy megfigyeltem – már sokan szerettek volna elvesztett hozzátartozóik után menni. Mikor pár nap múlva visszamentünk, folyt a „takarítás", el kellett a gyertyamaradványokat takarítani és sok virág is már teljesen elhervadt. Idén nagyon későn hullottak le a fákról a levelek. Még ősz legvégén is voltunk nagymamáméknál és akkor már szép színes levelekbe borult a táj, de virágok még ekkor is voltak.

Következő alkalommal a téli szünetben mentem ki. Az idei tél nagyon enyhe volt. A táj nem sokat változott az őszhöz képest. Fagyok nem voltak, hó nem esett, csak a falevelek lepték el a temetőt. És nagyon sok hóvirág nyílt most ki. Mozgalmasabb volt az élet, mint az előző teleken. A jó idő miatt nagyon sokan jártak ki. Még karácsonykor is elég sok virág volt. A katolikusok közül karácsonykor néhányan feldíszített karácsonyfát visznek szeretteik sírjára. A ravatalozót is egy kicsit átalakították. Kívül átfestették, hosszan kinyúló tetőt helyeztek rá, és haranglábat állítottak. Már madarakat sem lehetett hallani, mind elmentek. Csak a harkály kopácsolása hallatszott tisztán a téli csendben. Az idő nagyon kellemes volt. Este már nem kellett tartani a szúnyogoktól, úgyhogy sokat üldögéltünk kint esténként nagymamámmal, aki ilyenkor mindig mesélt valamit a régi időkből. Ebből az időszakból nem volt sok megfigyelni valóm. Az idő nem nagyon változott. Nagyon enyhe telünk volt. És a temetőben sem történtek nagy változások.

Legközelebbi alkalommal tavasszal jártam nagymamámnál. A táj megint kezdett életre kelni. Sok új sírt láttam. Ilyenkor tavasszal sok öregember hal meg. Megint megtelt a temető élettel, bár mint mondtam, már télen is nagy volt a „forgalom". Nagymamámmal megint sokat voltam kint, mert elkezdtünk virágokat ültetni. Rendbe hoztuk a sírjainkat. Sokat kellett gyomlálnunk az enyhe tél miatt. Húsvétkor már nyíltak a tulipánok. Mivel itt volt a húsvét ideje, megint többen látogattak ki a temetőbe. Lehetett hallani a vasárnapi istentiszteletre hívó harangszót. Sajnos, már említettem, télen, kora tavasszal sok öregember hal meg. Én is részt vettem egy református egyházi temetésen és megfigyeltem. Ez a temetés egy napsütéses téli délután volt. Egy nappal a temetés előtt hangosbemondóval mondták be a temetés időpontját. Ezt mindig szép zene kíséri. Délután 3 órakor kezdődött a temetés. A ravatalozó közepére volt kiterítve az elhunyt öreg néni. Körülötte a legközelebbi hozzátartozók álltak. Miután mindenki lerótta előtte a tiszteletét, a koporsóvivők kivitték a lezárt koporsót a ravatalozó elé. Az egyházközség válogatott asszonykórusa énekelt, a pap pedig elbúcsúztatta a halottat. Ezután mentünk a kiásott sírhelyhez. Itt még addig énekeltek, amíg el nem hantolták a koporsót és rá nem rakták a koszorúkat és a virágokat a sírra. Ezután mi a nagymamámmal hazamentünk.

Ez volt az egész éves megfigyelésem a temetőben. Tulajdonképpen már sok mindent láttam és megfigyeltem máskor is, hiszen mióta megszülettem, kijárunk a temetőbe, ez az egyik központi hely a faluban.

Kovács Enikő, 7.o.t., 2006–2007, Csicsó–Budapest

Csicsó

Csicsón lakom, már nem bánom,
Sok lett itt a barátom.
Nem messze folyik a Duna,
Sok hajó úszik el rajta.
Közel van a védett Lion,
A tévében is bemutatták valamikor.
Van óvodánk, iskolánk,
Oda jár sok kisdiák.
Játszótéren csúszda áll,
Levegőben hinta száll.
Kultúrházban van a könyvtár,
Az út mellett a Hét vezér áll.
A parkban kondul a szélhárfa,
Attila szobra mellett állva.
Van még kastély felújítva,
Kerítésén futórózsa.
Tájházban régiségek sora,
A kemencében kenyér sült vala.
Falunk végén halastó,
Télen korizni rajta jó.
Templomtoronyból harangszó száll,
Gyere el, nézd meg, Csicsó vár.

Írta *Sárközy Krisztina* 6. osztályos tanuló a 2008/2009-es tanévben. Megjelent a „Jókai unokái" gyermekújság 2009. évi februári, első számában.

Galéria

Csicsó község jelképei

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
sekcia verejnej správy
odbor archívov a registratúr

HERALDICKÝ REGISTER SLOVENSKEJ REPUBLIKY

ČÍČOV, okres Komárno

Znenie erbu

V červenom štíte zlatý snop, sprevádzaný dolu po bokoch striebornými radlicami - čerieslom a lemešom, preloženými červenými, zlatostredými a zelenokališnými ružami - dolu medzi radlicami striebornú zlatostredú a zelenokališnú ruža.

Dátum prijatia: 26.03.2008

Číslo uznesenia: OZ – 11/2008

Signatúra HR SR: C-138/2008

Autori: Ladislav Vrtel, Tomáš Brúder

Csicsó község címerének és zászlójának a hivatalos bejegyzése

A polgármesteri lobogó

Az 1773-ból származó pecsétlenyomat, amelyen CSICSO.FALUNAK.PECSETI körfelirat olvasható

Csicsó kétnyelvű pecsétje

Az 1990-es évektől 2008-ig használt pecsét

Az 1990-es évektől 2008-ig használt címer és zászló

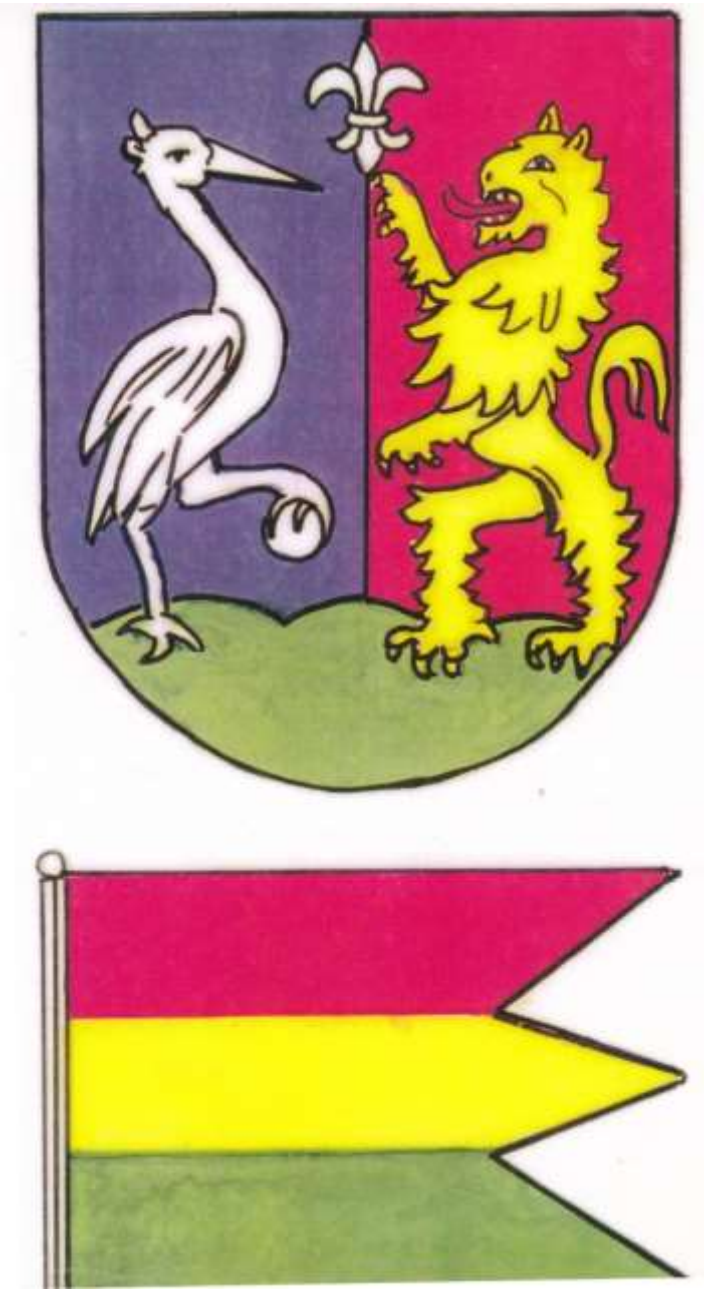

Csicsó – a falu képe régen

Alsó utca: Spielmann Sándor boltja, Nagy Lajos és Gaál Zsuzsanna háza, Bödők Pál és Kollár Mária háza, Décsi Lajos jegyző kúriája, a posta épülete…

Alsó utca, Felső utca és Árokhát sarka: református templom, a tanító háza és a sarki ház, amely a kép készítésekor református iskola volt, vagyis 1929 előtt

Felső utca (vagy Közép utca): a jegyző háza – később mozi, zárda, katolikus templom, plébánia

Országút: lejárat – kapus épület a kastélyhoz

Jellegzetes paraszthá̀z: az eresz alatti rudakra akasztották fel szárítani a paprika-, hagyma-, kukoricafüzéreket („fonyacsíkokat”)

Újcsicsó: „módos” ház, építtetője hajós volt

Újcsicsó, Hami út: ONCSA-ház (Országos Nép- és Családvédelmi Alap) és az embléma az ONCSA-házak oromzatán

A falut átszelő kanális-meder ásása géppel 1926-ban

A református templom Úrasztala a szószékkel

Szűz Mária Mennybevétele római katolikus templom

Szentély a főoltárral

Zichy kastély: Madonna-szobor a kastély homlokzati falfülkéjében

A kastély belső udvara

Lépcsőház a főépületben

Megszűnt képtár a kastély hátsó tornyában

A megújult tűzoltószertár

Kézi tűzoltószivattyú és tartálykocsi a tömlőknek

Artézi kút *és környéke*

Kis állatkert a Kitty-tó partján (régi nevén Első Gyöpi-tó)

Szobrok Csicsón

Atilla-szoborpark: „ATILLA: ISTEN OSTORA, VILÁG PÖRÖJE”
„Magyarnak maradni” emlékpark: Szélhárfa-szélharang, felállítva az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharcban részt vevő 14 csicsói magyar honvéd tiszteletére

Fő tér: Csicsó község emléktáblája

Hét Vezér-szoborpark

A Nyelvtörvény szobra a szobor-parkban

A Tanítók fája a Gáspár Sámuel Alapiskola és Óvoda udvarán

Gáspár Sámuel-emlékszoba

Emlékpark: a Csicsói kitelepítettek emlékműve és Hites Kristóf (Hrotkó Endre) Szent Benedek-rendi szerzetes és tanár szobra

Csicsói betlehem: Mária, a három napkeleti bölccsel, bárányokkal – a Lenti kocsma előtt állt. Pár év után lebontották.

A temető

A temető főútja, ravatalozó, harangláb

Az I. és II. világháború áldozatainak emlékműve, a Madonnát – gyermekét sirató anya - ábrázoló bronz dombormű Nagy János felvidéki szobrász alkotása

Temetői „csendélet”

A központi kereszt

Díszkút – a főnixmadarak az állandóan megújuló életet jelképezik

Sírkövek a katolikus, református és zsidó részben

Emlékhelyek a falu határában

„Vöröskereszt” a Megyeri út mentén

Kőkereszt Keresztmajorban

Kereszt az Erecsi út mentén

Árvízi emlékmű – három emlékmű a Duna töltése alatt,

az 1965-ös gátszakadás helyén

A csicsói táj szépségei

A nagykanális

Csicsóka Csicsón

Csicsó dúsan termő földje

Szalmabálák

Fehér tavirózsa

A halastó hattyúkkal

Őrbódé

Hami kanális

Szakajtás – Csicsói dunai holtág – Lion-tó nyáron és télen

Vontatóhajó uszályokkal-sleppel a Dunán

A Duna ártere nyugalomban és áradáskor

Aratás és cséplés

„Hárigatós", csapóval-takaróval ellátott kasza fenése kaszakővel, id. Kolocsics Kálmán

Marokszedők, kötözők: az egyik marokszedő szalmából kötelet fon a kötözéshez, a másik kötözi a markot-kévét.

Rakják a kepét a kévékből: A háttal álló arató nadrágja derekán a tokmány lóg, benne víz a „kaszakűvel". A tokmányt szarvasmarha szarvából készítették, mint a képen, később pléhből.

A gőzgép hajtja a cséplőgépet és az elevátort, Vida Lajos gépész

Cséplés és kazalrakás: fent rakják a cséplőgépbe a kalászos kévéket, lent a zsákokba hull a gabonaszem, hátul az elevátor viszi fel a kicsépelt szalmát a kazalra.

Kombájnok a határban

A tájház

A tájház elhagyatott állapotában is sok-sok kincs őrizője. A tárgyak bent a félhomályban várják, hogy kézbe vegyék, leporolják őket és rájuk csodálkozzanak.

A konyha

A szoba

Rokka és guzsaly
a fonnivaló kenderkóccal

A leveles gombolyító munka közben a házban nagy helyet foglalt el. Ezért is terjedt a múlt század óta jelentősen a hengeres, azaz a takácsos vagy német gombolyító országszerte, de leginkább a dunántúli parasztság körében. E gombolyító lényege az egymástól változtatható távolságban elhelyezhető két pálcahenger, amire a fonalkötegeket felfektették és gombolyították. (Néprajzi lexikon)

Férfi öltözet: kalap, férfiing-ümög, mellény, gatya, bakancs (id. Kolocsics Mihály); kalap, ümög, felsőkabát, nadrág; női öltözet: rékli, kékfestő szoknya (Szabó Kálmán és Nagy Hajnalka).

Monogramos szakajtókendők – a kenyértészta letakarására

A díszesebbnek szánt darabokba – abrosz, törülköző, konyharuha, szakajtókendő (a kenyértészta letakarására) – a takács fehér vagy piros színű csíkot szőtt. Otthon minden darabot keresztszemes hímzéssel készített monogrammal láttak el. Az igazán díszes darabokat – abrosz, dísztörülköző, halotti lepedő – mesterkével díszítették.

Mesterke

A női alsóneműk, ágyhuzatok széleit cakkosra vágták, körülhímezték-slingelték, leginkább lyukhímzéssel díszítették. Fehér fonallal hímeztek, a csíkos ágyneműket pedig a csík színével.

Disznóölés:

Zsírsütés

Felállították a rendfákat, amire a megölt, és leperzselt, megmosott disznót húzták. Itt darabolták szét.

Kulcsos kalács (hatkulcsos)

„Inkább nézem a csicsói kettőt,
mint Majlandban azt a harminckettőt!”
Csicsó – a falu képe a Duna töltéséről nézve, délkeletről

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük *Nagy Gézának* (1949), hogy nemcsak értékeink őrizője, hanem azok lelkes létrehozója is egyben. Nagy Géza faművest 2003-ban a magyar kultúra apródjává avatták a határon túli magyar kultúra ápolásáért. A díjat a magyarországi Falvak Kultúrájáért Alapítvány adja.

Köszönetünket fejezzük ki falunk azon idős és fiatal lakosainak, akik megosztották velünk emlékeiket, kincseiket, örökségüket. Hálával gondolunk ezért már elhunyt lakosainkra, elődeinkre is.

Köszönjük adatközlőinknek együttműködésüket, fáradozásukat.

Köszönetet mondunk a fényképezőknek.

Köszönjük polgármester úrnak, *Földes Csaba mérnöknek*, hogy rendelkezésünkre bocsátotta falunk jelképeinek leírását és *Némethné Nagy Andreának*, hogy lefényképezte a jelképeket és átadta nekünk.

Köszönet *Mgr. Bödők Károlynak* a teendőkért, amelyeket a könyv kiadása érdekében végzett.

Csicsó P. T.

Köszönetemet szeretném kifejezni halála után is édesanyámnak, *Nagy Imréné Bödők Teréziának*, aki nemcsak megőrizte emlékeit szeretett falujáról, hanem átadta nekem. Munkáját 2012-ben egy komoly magyarországi pályázaton – az Emberi Erőforrások Minisztériumának Életút pályázatán – különdíjjal jutalmazták.

Köszönöm *Szalainé Kovács Máriának, Vidáné Beke Esternek, Pinkéné Takács Etelkának, Nagy Gézának, idős Misák Pálnak*, azt, hogy mivel én már erősen korlátozott vagyok mozgásomban, ezért ők jöttek, és hozták el írásaikat, emlékeiket, segítve munkámat.

Köszönöm azoknak is, akik már nincsenek velünk.

Köszönöm munkájukat az évek során fényképezőknek: *Androvics Adriannának, Bödők Donátnak, Mgr. Bödők Károlynak, RNDr. Bödők Zsigmondnak, Bognár Gyulának, Bognár Istvánnak, Bognár Máriának, Jankó Lorándnak, Fél Irénnek, Horváth Anitának, RNDr. Horváthová Gabrielának, Kovács Hajnalkának, Kovács Andrásnak, Kovács Enikőnek, Nagy Árpádnak és Szabó Juliannának.*

Köszönöm *Bödők Donátnak* lelkiismeretes munkáját. Ismét jó volt vele dolgozni.

Köszönöm *Hrotkó Géza győri kanonok úrnak*, *PhDr. Lanstyák István PhD. professzor úrnak*, nyelvésznek, *Bakos Mártának*, a Tájszólam Közhasznú Egyesület vezetőjének, *Maleczki József* nyelvésznek, a Magyar Nyelvstratégiai Intézet főtanácsosának értékes és hasznos tanácsaikat.

Köszönöm *professzor dr. Szépe Judit CSc.* nyelvtudósnak, hogy fáradságot és időt nem kímélve, gondosan átböngészte e könyv minden írását.

Köszönöm, hogy biztattak, mikor bele-belefáradtam munkámba és elcsüggedtem.

Köszönök minden támogatást.

Nagy Amália (1959), Csicsó 2016 nyara

Felhasznált irodalom

A könyvben felhasználtuk:

1. Nagy Amália weblapját: Csicsó képekben és történetekben – http://csicso-nagy.uw.hu/
2. Nagy Amália galériáját a google Albumarchívumában: https://get.google.com/album-archive/113371909565539876607?source=pwa
3. A Csicsó P.T. weblapját Mgr. Bödők Károly szerkesztésében: http://www.csicso.eu/
4. A Csicsói Hírmondó számait
5. Kúr Géza: Küzdelmeink (Kalligram könyvkiadó, 2000 – az 1932-ben kiadott könyv újranyomtatása) című kötetét
6. Csicsó – A Zichyek székhelye (Honismereti Kiskönyvtár 225. szám, 2003) című kiadványát
7. Csicsói holtág NTT – Tanösvény-kalauz (Štátna ochrana prírody SR, 2006, háromnyelvű kiadása) című kiadványát
8. Bálint István: Alsó Csallóközi és Csilizközi ármentesítő és belvíztervező társulat 1876–1926, (Komárom, 1926) című kiadványát
9. Markusovszky Béla 1911-ben kiadott könyvét, A Magyar Országos Tűzoltó-Szövetség története címmel
10. PhDr. Ladislav Vrtel: ERB OBCE ČÍČOV (Heraldická štúdia), Bratislava február 2008 – Csicsó címere – heraldikai tanulmányát
11. Közzé tesszük Ág Tibor (1928–2013) szlovákiai magyar népzenekutató, karnagy, zeneszerző, zenepedagógus gyűjtését, ami

a CSEMADOK http://csemadok.sk/telepulesek/csicso-cicov/ című weboldalán található

12. Hrotkó Géza: „A taksonyi tájnyelv jellegzetességei az 1940-es évek táján” összeállítását, gyűjteményét.
13. Minden írás mellett feltüntettük adatközlőinket. Köszönjük együttműködésüket.

Néhány írásban, szóban jelöltük a kiejtést:

Ë, ë – zárt „e”, röviden ejtett „é” hang, a szlovák „e” hanghoz hasonló.
Ē,ē – nyílt „e”, hosszan ejtett, nyújtott „e”, az utána elmaradt mássalhangzó „pótlására”.
Ā, ā – hosszan ejtett, nyújtott „a”, az utána elmaradt mássalhangzó „pótlására”.
’ – í’, ó’, ő’, ú’, ű’ – a rövid magánhangzókat hosszan ejtjük az utánuk elmaradt mássalhangzó „pótlására”.
’ – á’, é’, í’, ó’, ő’, ú’, ű’ – a hosszú magánhangzók után elmaradt mássalhangzó „pótlására”.
’ – az elmaradt mássalhangzó pótlására.

A könyv borítóján a „Magyarnak maradni” – millenniumi emlékmű látható, a hátsó borítón pedig Nagy Ilonka (1923–1942) 1934-ben készült mintakendője van.

Múltunk és hagyományaink gyermekeink öröksége és gyökere.
Ez a könyv az idén megalakult Csicsói Értéktár apropóján íródott.
Valójában közel 15 évi gyűjtőmunka eredménye. Ezt a gyűjtőmunkát
a csicsóiak egy része örömmel üdvözölte, mert felismerték,
hogy örökségük, értékeik megőrzése nekik, nekünk állít emléket,
hírt ad rólunk az utókornak.
Ez a könyv tárgyi és szellemi értékeinknek a gyűjteménye,
sok-sok képpel a végén.
A jövőben szeretnénk kiadni ennek a könyvnek a folytatását
a Csicsói történetek sorozat keretében, rólunk, csicsóiakról:
a ma élőkről és elődeinkről.

Nagy Amália, Csicsó, 2016 nyara

„Búcsúzóul köszöntelek téged Csicsó ezeréves tája, fejet hajtok minden porladó gally, levél sírhalma fölött és múltunk, napjaink és jövők embere előtt.”
(Nagy Géza: Csicsói füzetek)

ISBN 978-80-972412-1-6
9 788097 241216